

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Θεσμικοί παράγοντες που ευνοούν την Ελληνική Τουριστική Ανάπτυξη

**Π.Μ.Σ. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ &
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ**

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Φοιτήτρια: Νίτα Χρήστου Ευθαλία

A.M. MO70314022

Επιβλέπον Καθηγητής: Μ. Ζουμπουλάκης Καθηγητής ΤΟΕ

2017

Περίληψη

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στην αποτελεσματική εφαρμογή της θεωρίας των Θεσμών ως μια θεωρητική προσέγγιση βάσει επιστημονικών μελετών. Πρωταρχικός στόχος της παρούσας μελέτης είναι να παρουσιάσει μια βιβλιογραφική ανασκόπηση της θεωρίας των Θεσμών και τις εφαρμογές της στην Τουριστική Βιομηχανία. Σε δεύτερο στάδιο η παρούσα μελέτη στοχεύει να αναπτύξει ένα εννοιολογικό πλαίσιο που περιγράφει τους παράγοντες που επηρεάζουν την υλοποίηση της τουριστικής πολιτικής και αναδεικνύει τους θεσμικούς παράγοντες που ευνοούν την τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα.

Summary

Institutional factors that favor Greek tourism development.

The present study focuses on the effective application of the Institutional Theory as a theoretical perspective in scientific studies. Firstly, the particular goal is to present a literature review about the Institutional Theory and its applications to the tourism industry. Secondly, the purpose of this study is to develop a conceptual framework describing the factors affecting the implementation of tourism policy and illustrate the institutional factors that favor the tourism development in Greece.

Key words: Institutional Theory, Tourism, Business Environment, Tourism Policy, Institutional Factors, Tourism economic development

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : ΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Κεφάλαιο 1: Έννοια των θεσμών

- 1.1 Ορισμοί - Είδη θεσμών
- 1.2 Διάκριση μεταξύ θεσμών και οργανισμών
- 1.3 Θεσμική αλλαγή
- 1.4 Θεωρία των θεσμών

Κεφάλαιο 2: Θεσμοί και Οικονομική Ανάπτυξη

- 2.1 Οι απαρχές των θεσμικών οικονομικών
- 2.2 Το σχήμα οικονομικής εξέλιξης του North
- 2.3 Θεσμική ανάλυση με έμφαση την Οικονομική Ανάπτυξη
- 2.4 Θεσμοί που ευνοούν την οικονομική πρόοδο

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ ΘΕΣΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Κεφάλαιο 3: Θεσμικοί παράγοντες και Τουριστική Ανάπτυξη

- 3.1 Θεσμοί που ευνοούν την Τουριστική Ανάπτυξη
- 3.2 Παραδείγματα θεσμικής ανάλυσης με έμφαση την Τουριστική Ανάπτυξη

Κεφάλαιο 4: Ελληνική Τουριστική Πολιτική και οι Παράγοντες Ανάπτυξής της

- 4.1 Η Τουριστική πολιτική στην Ελλάδα από το 1950 έως σήμερα
- 4.2 Παράγοντες που επηρέασαν στην ανάπτυξη του Ελληνικού Τουρισμού

5. Συμπεράσματα

6. Βιβλιογραφία

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία στοχεύει, να εξετάσει τους θεσμικούς παράγοντες που ευνοούν την Ελληνική τουριστική ανάπτυξη. Έχοντας ως βάση το συγκεκριμένο ερευνητικό ζήτημα θα αναπτυχθεί η μεθοδολογία του θέματος προσδιορίζοντας τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα τα οποία διαμορφώνονται ως εξής: Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα που θα θεμελιωθεί είναι «Κατά πόσο οι θεσμοί συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας» και το δεύτερο “ Ποιοι είναι οι θεσμικοί παράγοντες που ευνοούν την Ελληνική Τουριστική Ανάπτυξη’ μέσω των οποίων θα διερευνηθούν οι βασικές υποθέσεις αποδοχής ή απόρριψης.

Στο πρώτο μέρος της μελέτης, θα παρουσιαστεί η λειτουργία των αγορών και ο τρόπος επηρεασμού τους από τους υπάρχοντες θεσμούς. Θα γίνει ανάλυση των θεσμών και μέσα από το εννοιολογικό πλαίσιο που θα αναπτυχθεί θα διερευνηθεί το ερώτημα: ποιος είναι ο ρόλος που παίζουν οι θεσμοί όταν οι οργανισμοί επιδιώκουν να δραστηριοποιηθούν στην αγορά και με ποιο τρόπο οι θεσμοί επηρεάζουν τις αποφάσεις των τελευταίων. Θα επανεξεταστεί ο ρόλος της ατομικής συμπεριφοράς στην επιδίωξη του οικονομικού αποτελέσματος και γενικότερα της οικονομικής δράσης, και θα επανεξετάσουμε το εννοιολογικό πλαίσιο της νεοκλασικής οικονομικής θεωρίας και ιδιαίτερα των υποθέσεών της που συνδέονται με την συμπεριφορά των οικονομικών μονάδων. Η μεθοδολογία έρευνας που θα αναπτυχθεί για την διερεύνηση του πρώτου ερευνητικού ερωτήματος θα είναι η Διαχρονική Συγκριτική Θεσμική Ανάλυση, ενώ για την ανάλυση των περιπτώσεων και την εξαγωγή συμπερασμάτων θα χρησιμοποιηθούν τεχνικές των θεσμικών οικονομικών .

Στο δεύτερο μέρος της μελέτης θα παρουσιαστεί η τουριστική πολιτική που έχει εφαρμοστεί στην Ελλάδα από το 1950 έως σήμερα και η μεθοδολογία έρευνας που θα αναπτυχθεί για την διερεύνηση του δεύτερου ερευνητικού ερωτήματος θα είναι η βιβλιογραφική ανασκόπηση. Με βάση την βιβλιογραφία θα παρουσιαστούν ποιοι θεσμοί επηρέασαν την τουριστική ανάπτυξη εν γένει και ποιοι την Ελληνική Τουριστική Ανάπτυξη.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : ΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Οι θεσμικές και εξελικτικές ιδέες στα οικονομικά έχουν μια μακρά ιστορία. Ο AdamSmith προώθησε μια από τις κεντρικές ιδέες στην εξελικτική οικονομία, η οποία αναφέρει ότι τα οικονομικά αποτελέσματα δεν είναι πάντα το αποτέλεσμα ενός συνειδητού σχεδιασμού ή μιας κοινωνικής τάξης που μπορεί να αναδυθεί χωρίς κεντρική κατεύθυνση. Ο Marshall εμπνεύστηκε από τις ιδέες του ThorsteinVeblen (1889) σχετικά με την εξέλιξη, ο οποίος είναι ένας από τους πρώτους που εισήγαγε την εξελικτική θεωρία του Δαρβίνου (Hodgson, 1993,2004), στις κοινωνικές επιστήμες. Επίσης διάφορες εξελικτικές ιδέες αναπτύχθηκαν αργότερα από ο FriedrichHayek (1978,1988) RichardNelson&SidneyWinter (1982) και άλλους. Οι θεσμικές ιδέες στην οικονομία μπορούν να προκύψουν από διάφορες πηγές μεταξύ των οποίων είναι η γερμανική ιστορική σχολή, η Αμερικανική σχολή των Θεσμών όπως κάνουν αναφορά ο Veblen (1919), οCommons (1934), &οHodgson (2004) αλλά και οι οικονομολόγοι των νέων θεσμικών οικονομικών όπως ο Williamson (2000).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η έννοια των θεσμών

Η χρήση της έννοιας των θεσμών είναι ευρέως διαδομένη στις κοινωνικές επιστήμες τα τελευταία χρόνια, η οποία έχει άμεση αντανάκλαση στην ανάπτυξη των οικονομικών θεσμών. Η χρήση της έννοιας του θεσμού υπάρχει σε διάφορες άλλες επιστήμες όπως της φιλοσοφίας, της κοινωνιολογίας, της πολιτικής, και της γεωγραφίας. Ο όρος έχει μακρά ιστορία στην χρήση του ιδιαίτερα από τις κοινωνικές επιστήμες, η οποία χρονολογείται από το 1725.

Οι κοινωνιολόγοι χρησιμοποιούν τον όρο “θεσμός” για να περιγράψουν τις βασικές κοινωνικές δομές, οι οποίες οργανώνουν διευθύνουν και εκτελούν ζωτικές λειτουργίες της κοινωνίας. Για τους κοινωνιολόγους η αναγκαιότητα των θεσμών αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την οργάνωση της κοινωνίας και την εξασφάλιση της διάρκειάς της μέσα στο χρόνο. Κάθε θεσμός στηρίζεται σε μια τυποποιημένη λύση για ένα σύνολο προβλημάτων. Μπορεί κάλλιστα ένας θεσμός να επιτελεί περισσότερες από μια λειτουργίες ή πολλοί θεσμοί να συμμετέχουν στην εκτέλεση της ίδιας λειτουργίας. Κατά τον Kroehler (2007) υπάρχει μεγάλη ποικιλία από αλληλοσυνδεόμενους θεσμούς οι οποίοι υπηρετούν ένα πλήθος αναγκών και επιθυμιών των ανθρώπων. Κατά συνέπεια οι θεσμοί διαμορφώνουν κίνητρα για την ανθρώπινη ανταλλαγή είτε αυτά είναι πολιτικά, οικονομικά ή κοινωνικά. Ενώ οι θεσμικές θεωρίες δίνουν έμφαση στη σημασία των ανθρωπογενών παραγόντων που διαμορφώνουν τα κίνητρα, μια εναλλακτική λύση επικεντρώνεται στο ρόλο της «φύσης», δηλαδή, στο φυσικό και γεωγραφικό περιβάλλον. Η θεσμική αλλαγή διαμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνίες εξελίσσονται μέσα στο χρόνο και συνεπώς αποτελεί το κλειδί για την κατανόηση της ιστορικής αλλαγής.

1.1 Ορισμοί - Είδη Θεσμών

Στην βιβλιογραφία συχνά συναντάμε τον ορισμό του θεσμού όπως αυτός που έχει διατυπωθεί από τον North (1990) και αναφέρει ότι οι θεσμοί είναι οι κανόνες του παιχνιδιού σε μια κοινωνία, είναι δηλαδή οι ανθρωπίνως επινοημένοι περιορισμοί που διαμορφώνουν την ανθρώπινη

αλληλεπίδραση. Οι θεσμοί είναι δημιούργημα των ανθρώπων, οι οποίοι εξελίσσονται και τροποποιούνται από τους ίδιους. Ο κύριος ρόλος των θεσμών σε μια κοινωνία είναι να μειώσουν την αβεβαιότητα, εδραιώνοντας μια σταθερή δομή για την ανθρώπινη αλληλεπίδραση η οποία μπορεί να μην είναι και αποτελεσματική.

Ο Jack Knight (1992,2) ορίζει τον θεσμό ως ένα σύνολο κανόνων που δομούν τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με συγκεκριμένους τρόπους. Ωστόσο υπάρχει μια σύγκρουση στο πλαίσιο των νέων θεσμικών οικονομικών για το αν οι θεσμοί θα πρέπει ουσιαστικά να θεωρούνται ως ισορροπίες, πρότυπα ή κανόνες. (Aoki 2001; Crawford and Ostrom 1995). Αυτή η ερμηνευτική σύγκρουση προκύπτει ουσιαστικά μέσα από μια παραδοσιακή θεώρηση η οποία λαμβάνει τις προσωπικές προτιμήσεις και τους σκοπούς ως δεδομένα. Οι θεσμοί είναι σχετικά σταθεροί, και έχουν συγκεκριμένες ιδιότητες ακόμα και αν η σταθερότητά τους διαταραχθεί. Ενισχύονται από τις προτιμήσεις και από τους λόγους για τους οποίους έχουν διαμορφωθεί. Τα πρότυπα και οι κανόνες όμως δεν είναι απλώς το “περιβάλλον” μέσα στο οποίο θα αποφασίσει κάποιος να ενεργήσει, αλλά πρέπει να εσωτερικευθούν και να τα εκφραστούν ως προτιμήσεις έτσι ώστε να αναπαραχθούν μέσα από την συμπεριφορά του ατόμου. Ωστόσο οι επαναλαμβανόμενοι και υπό όρους κανόνες αποκτούν ειδικό βάρος, καθώς οι άνθρωποι αποδέχονται τα συνηθισμένα ως ηθικά ενάρετα και αυτό συμβάλει στην σταθεροποίηση της θεσμικής ισορροπίας.

Ο Walter Hamilton ορίζει τον όρο θεσμός ως τον τρόπο σκέψης ή την δράση για επικράτηση ή μονιμότητα, η οποία είναι ενσωματωμένη στις συνήθειες μιας ομάδας, ή στα έθιμα ενός λαού.

Ο Roy Bhaskar (1989) αναφέρει ότι η εσκεμμένη ανθρώπινη συμπεριφορά προκαλείται πάντα για διάφορους λόγους και μια τέτοια εσκεμμένη συμπεριφορά προκαλείται βάσει της πεποίθησης. Έτσι η έννοια της πρόθεσης έρχεται να καλύψει την ασυνείδητη συμπεριφορά, και δεν υπάρχει κανένα κριτήριο με το οποίο μπορούμε να προβούμε στο συμπέρασμα ότι η συμπεριφορά είναι “δράση” ή “απλή κίνηση”

Έτσι στην παρούσα φάση θα θεωρήσουμε ότι οι θεσμοί είναι οι κανόνες του παιχνιδιού μέσα σε μια κοινωνία, οι οποίοι είναι ικανοί να κατευθύνουν τις σκέψεις, τις προσδοκίες και τις πράξεις των ατόμων και κατά συνέπεια τις ανθρώπινες δραστηριότητες (North 2006). Οι θεσμοί είναι ανθεκτικοί και τούτο πηγάζει από το γεγονός ότι μπορούν να δημιουργήσουν χρήσιμες και

σταθερές προσδοκίες για τις συμπεριφορές των άλλων.

Οι θεσμοί διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες: α) Τους επίσημους θεσμούς (formalinstitutions) και έχουν την μορφή των κανόνων δικαίου, εξελίσσονται με πολύπλοκη οργάνωση, και απαιτούν επίσημες δομές για να προσδιορίζουν τις σχέσεις εντολέων/ εντολοδόχων. Τέτοιοι θεσμοί είναι οι νόμοι, το σύνταγμα, το σχολείο, ο στρατός, η τράπεζα, η επιχείρηση, τα κανονιστικά διατάγματα, που μετατρέπουν σε κανόνες δικαίου τις επιλογές μιας κοινωνίας. Ο σημαντικότερος επίσημος θεσμός είναι η έννομη τάξη και οι κανόνες δικαίου με το κράτος ως ελεγκτικό φορέα. β) Τους ανεπίσημους θεσμούς (informalinstitutions) που αποτελούνται κυρίως από τους κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς και αποτελούν το υπόβαθρο για την λειτουργία των επίσημων θεσμών. Είναι οι κανόνες που διαμορφώνονται από την κοινωνία ιδίως όταν υπάρχει απουσία των επίσημων θεσμών ή όταν αυτοί δεν φαίνεται να επιλύουν αποτελεσματικά τα κοινωνικά προβλήματα. Οι ανεπίσημοι θεσμοί προέρχονται από πληροφορίες που μεταδίδει η κοινωνία και αποτελούν μέρος της κληρονομιάς που αποκαλούμε πολιτισμό. Οι κυριότερες μορφές των ανεπίσημων θεσμών είναι οι συμβατικοί κανόνες με αυτοπροστατευόμενη δομή, οι ηθικοί κανόνες με εσωτερικούς μηχανισμούς ελέγχου και τα έθιμα και οι συνήθειες που ελέγχονται από άλλους.

1.2 Διάκριση μεταξύ θεσμών και οργανισμών

Όπως αναφέραμε παραπάνω οι θεσμοί σε συνδυασμό με τους περιορισμούς διαμορφώνουν την ανθρώπινη αλληλεπίδραση και καθορίζουν τις ευκαιρίες που παρέχονται σε κάθε κοινωνία.

Οι οργανισμοί αποτελούνται από ομάδες ατόμων που συνδέονται μεταξύ τους για ορισμένους κοινούς στόχους. Παρέχουν και αυτοί μια δομή στην ανθρώπινη αλληλεπίδραση, είναι κοινωνικοί φορείς με σχετική αυτονομία και στηρίζονται στη συλλογική βούληση των μελών της. Επιχειρήσεις, συνδικάτα, συνεταιρισμοί κ.α. αποτελούν παραδείγματα *οικονομικών οργανισμών*, τα πολιτικά κόμματα, η Βουλή οι ρυθμιστικοί οργανισμοί κ.α απεικονίζουν τους *πολιτικούς οργανισμούς*, ενώ οι θρησκευτικές οργανώσεις, τα σχολεία και τα πανεπιστήμια κ.α αποτελούν τους *κοινωνικούς οργανισμούς*.

Κατά τον Geoffrey M. Hodgson οι οργανισμοί είναι ειδικοί θεσμοί που περιλαμβάνουν (α) τα

κριτήρια για τη δημιουργία των ορίων τους και τη διάκριση των μελών τους από τα μη μέλη, (β) τις αρχές της κυριαρχία σχετικά με το ποιος είναι υπεύθυνος, και (γ) τις αλυσίδες διοίκησης που περιγράφουν τις αρμοδιότητες στο πλαίσιο του οργανισμού.

Στους οργανισμούς οι κανόνες ως προϊόντα συλλογικών αποφάσεων είναι στενά δεμένα με τα πρόσωπα που τους έχουν λειτουργήσει και τους λειτουργούν. Τα είδη των οργανισμών που θα αναπτυχθούν μέσα σε μία κοινωνία καθορίζονται από το θεσμικό πλαίσιο και τις ευκαιρίες που τους παρέχονται. Έτσι για παράδειγμα οι επιχειρηματίες των οργανισμών θα προκαλέσουν την θεσμική αλλαγή καθώς αντιλαμβάνονται τις νέες ή τις εναλλακτικές ευκαιρίες. Θα προκαλέσουν πίεση για την αλλαγή των κανόνων είτε άμεσα, στην περίπτωση των πολιτικών οργάνων, είτε έμμεσα μέσω οικονομικών και κοινωνικών οργανώσεων με στόχο την πίεση των πολιτικών οργανισμών. Άλλοτε η τροποποίηση των κανόνων γίνεται σκόπιμα και άλλοτε κατά λάθος, στόχος όμως είναι η επίτευξη των ειδών και η αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των κανόνων ή η αποτελεσματικότητα των κυρώσεων και των άλλων μέσων της άτυπης επιβολής περιορισμών .

Εν κατακλείδι, οι οργανισμοί δημιουργούνται από τη δομή των κινήτρων των θεσμών και συνεπώς η ανάπτυξή τους συντελείται σε συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο. Μεταξύ των θεσμών και των οργανισμών υπάρχει μια σχέση αλληλεπίδρασης. Η αλληλεπίδραση αυτή διαμορφώνει την κατεύθυνση της θεσμικής αλλαγής (Hodgson 2004).

1.3 Θεσμική αλλαγή

Πρόσφατες μελέτες που σχετίζονται με την ιστορία και την ανάπτυξη των οικονομικών έχουν αναδείξει την σημαντικότητα αλλά και την πολυπλοκότητα της θεσμικής αλλαγής, αλλά παράλληλα έχουν οδηγήσει και σε σημαντικές προόδους που βοηθούν στην καλύτερη κατανόησή της.

Πολλοί συγγραφείς αντιμετωπίζουν την θεσμική αλλαγή ως κεντρική, ως μια διαδικασία συλλογικής επιλογής στην οποία οι κανόνες καθορίζονται ρητά από μια συλλογική πολιτική οντότητα, όπως είναι η κοινότητα ή η χώρα και τα άτομα και οι οργανισμοί που συμμετέχουν σε αυτή την συλλογική δράση και προσπαθούν μέσα από συγκρούσεις και διαπραγματεύσεις να

αλλάξουν τους κανόνες προς το δικό τους όφελος.

Ο Libecap (1989) διερευνά την προέλευση των κανόνων που έχουν σχέση με τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα, και θεωρεί ότι είναι κανόνες που διέπουν την αλληλεπίδραση μέρα με την μέρα. Διαφορετικές διαμορφώσεις στα ιδιοκτησιακά δικαιώματα διαμορφώνουν διαφορετικές συνέπειες στην κατανομή, και ως εκ τούτου τα άτομα και οι ομάδες συμμετέχουν στις διαπραγματεύσεις και στην πολιτική δράση, με στόχο να τροποποιήσουν τους κανόνες με σκοπό το δικό τους όφελος. Η θεωρία του απεικονίζει την δραστηριότητα αλλαγής των κανόνων ως αναθέτουσα. Αναθέτουσα κατά τον Libecap είναι το παιχνίδι που διέπεται από το υψηλότερο επίπεδο πολιτικών κανόνων που μαζί με τις δραστηριότητες και τις αντιλήψεις των παικτών, διαμορφώνουν την κατεύθυνση της θεσμικής αλλαγής του χαμηλότερου επιπέδου όσον αφορά τους κανόνες των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων. Έτσι σύμφωνα με την θεωρία του Libecap αν μια θεσμική αλλαγή που συμβαίνει εξαρτάται από τους κανόνες υψηλότερου επιπέδου τότε οι ιθύνοντες αντιλαμβάνονται τις πιθανές επιπτώσεις στην αλλαγή των κανόνων.

Η Ostrom (2005) εξηγεί την θεσμική αλλαγή θεωρώντας τους κανόνες υψηλού επιπέδου σταθερούς και προσεγγίζει την θεσμική αλλαγή μέσω της αλληλεπίδρασης μεταξύ των “λειτουργικών κανόνων” , των “κανόνων συλλογικής επιλογής” και τους “συνταγματικούς κανόνες”. Για να αναλύσει το πως οι κανόνες σχηματίζονται σε ένα επίπεδο θεωρεί τους κανόνες υψηλού επιπέδου σταθερούς. Για να επιλεγούν οι “λειτουργικοί κανόνες” θεωρεί ότι οι συνταγματικοί και οι συλλογικοί κανόνες επιλογής είναι εξωγενείς παράγοντες. Κατά τον Libecap όμως οι εξωγενείς παράγοντες είναι η βασική πηγή προώθησης της θεσμικής αλλαγής. Η θεσμική αλλαγή κατά την Ostrom ακολουθεί την εξής διαδικασία: κάθε άτομο υπολογίζει το προβλεπόμενο κόστος αλλά και το όφελος που θα υπάρξει μέσα από την θεσμική αλλαγή που συντελείται και αν ένας ελάχιστος συνασπισμός συμφωνεί με την αναγκαιότητα αυτής της αλλαγής τότε προκύπτει.

Πολλές θεωρίες αναφέρουν ότι το κράτος ή οι πολιτικοί παράγοντες όπως οι δικαστές και οι πολιτικοί, έχουν έναν ανεξάρτητο ρόλο στην διαδικασία θέσπισης κανόνων. Ο Alston (1996) όμως περιγράφει ότι η θεσμική αλλαγή μπορεί να θεωρηθεί και ως το αποτέλεσμα των δυνάμεων της προσφοράς και της ζήτησης σε μια κοινωνία. Ως δυνάμεις της ζήτησης μπορεί να θεωρηθούν οι ψηφοφόροι ενός κράτους και ως δυνάμεις της προσφοράς οι πολιτικοί μιας κυβέρνησης. Θεσμική

αλλαγή μπορεί να επέλθει ύστερα από διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο παραπάνω δυνάμεων. Πολλές θεωρίες όμως αναφέρουν ότι οι πολιτικοί παράγοντες έχουν πιο ανεξάρτητο ρόλο στην θεσμική αλλαγή, αλλά παράλληλα διαδραματίζουν και τον κεντρικό ρόλο ως αυτόματοι καθοδηγητές της θεσμικής αλλαγής. Αυτό που διαμορφώνει ιδιαίτερο ρόλο στην δημιουργία νέων κανόνων είναι το δικαστικό σύστημα.

ONorth (1981, κεφ.3) παρουσίασε ένα μοντέλο στο οποίο οι τυπικοί κανόνες δηλαδή τα δικαιώματα ιδιοκτησίας σχεδιάστηκαν από την κυβέρνηση της οποίας στόχος ήταν η μεγιστοποίηση των φορολογικών εσόδων παρά η οικονομική απόδοση και ανάπτυξη, της κοινωνίας.

Οι θεωρίες που προβάλλουν την θεσμική αλλαγή ως αποτέλεσμα μιας σκόπιμης διαδικασίας δημιουργίας συλλογικής επιλογής κανόνων αφήνουν πολλά ερωτηματικά διότι υπάρχουν περιπτώσεις όπου οι τυπικοί κανόνες αγνοούνται ή δεν παράγουν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Αντίθετα οι άτυποι κανόνες είναι οι άγραφτοι κανόνες που δεν εφαρμόζονται από το κράτος, είναι οι ηθικοί κανόνες και οι κοινωνικοί κανόνες, οι οποίοι ακολουθούνται χωρίς ορθολογική αξιολόγηση και βιώνονται κοινωνικά ως ηθική, ιδεολογία ή πολιτισμός χωρίς ξεκάθαρο στρατηγικό περιορισμό.

Οι άτυποι όμως αυτοί κανόνες συνέβαλαν ώστε πολλοί μελετητές να αντιμετωπίσουν την θεωρία της θεσμικής αλλαγής ως μια διαδικασία εξελικτική. Αυτή η εξελικτική θεσμική αλλαγή αναφέρει ότι την τελική ώθηση για αλλαγή οι οποία προέρχεται από σκόπιμες ανθρώπινες ενέργειες, ενέργειες όπως είναι η μάθηση, η μίμηση και ο πειραματισμός. Η διαφορά με τις προηγούμενες θεωρίες του Libecal και της Ostrom έχει να κάνει με την διαδικασία της επιλογής που καθορίζει ποιοι τελικά κανόνες θα προκύψουν. Στην εξελικτική θεωρία δεν υπάρχει ο κεντρικός μηχανισμός όπως είναι η νομοθεσία, που προκαλεί την συντονισμένη στροφή στους κανόνες και οι οποίοι γίνονται αντιληπτοί από όλους του φορείς ή μέσω των συμπεριφορών του ή των πεποιθήσεων.

Ο Knight (1995) υποστηρίζει ότι η εξελικτική θεωρία δημιουργεί πολλαπλές ισορροπίες διότι οι διαφορετικοί κανόνες συχνά έχουν διαφορετικά αναδιανεμητικές συνέπειες και έτσι διαφορετικοί παράγοντες μπορούν να ευνοηθούν από την εμφάνιση διαφορετικών κανόνων.

Ο Young (1996) χρησιμοποίησε ένα εξελικτικό πλαίσιο για να υποστηρίξει ότι τα ιστορικά ατυχήματα θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην επιλογή συγκεκριμένων συμβάσεων και υποστηρίζει ότι μακροπρόθεσμα το μοτίβο της θεσμικής αλλαγής θα ακολουθεί μια διαδικασία διακεκομμένης ισορροπίας, όπου η συνεχόμενες διακοπές μεταξύ των συμβάσεων θα είναι διάσπαρτες με μεγάλες περιόδους σταθερότητας.

Ο Hodgson (2004) αναφέρει ότι ιστορικά η κοινωνική ανάπτυξη εμπεριέχει ένα μηχανικό πέρασμα μέσα από προβλεπόμενες φάσεις. Οι φάσεις αυτές περιλαμβάνουν τις αλλαγές στην τεχνολογία η οποία δίνει ώθηση στην αλλαγή των θεσμών.

Ο Nelson (2005) αναφέρει ότι η αλλαγή στην τεχνολογία αποτελεί την κινητήρια δύναμη της θεσμικής αλλαγής, αλλά επιτρέπει την ανάδραση από τους θεσμούς στην τεχνολογία έτσι ώστε κατά πάσα πιθανότητα να είναι χρήσιμο να σκεφτούμε ότι οι φυσικές και κοινωνικές τεχνολογίες εξελίσσονται ταυτόχρονα. Επίσης υποστηρίζει ότι το σύνολο των συνθηκών που σχετίζονται με την παρατεταμένη και σημαντική εξελικτική διαδικασία τείνουν να είναι ισχυρότερες για τις φυσικές παρά για τις κοινωνικές τεχνολογίες.

Τέλος και κατά την γνώμη του North η θεσμική αλλαγή γενικά συντελείται σταδιακά και όχι ξαφνικά, περιλαμβάνει μια συσσώρευση πολλών μικρών αλλαγών και όχι περιστασιακά μεγάλες αλλαγές. Η διαδικασία της θεσμικής αλλαγής είναι ένα εξαρτώμενο μονοπάτι, διότι τα άτομα έχουν άμεση σχέση με την γνώση, οι οργανισμοί αναπτύσσονται, και οι ιδεολογίες αποτελούν το πλαίσιο ενός συγκεκριμένου συνόλου άτυπων και τυπικών κανόνων. Οι οργανισμοί ίσως προσπαθήσουν να αλλάξουν τους τυπικούς κανόνες προς δικό τους όφελος, και με την πάροδο του χρόνου αυτοί με τη σειρά του θα επηρεάσουν και τους άτυπους κανόνες. Γενικά κατά τον North υπάρχουν πολλαπλές ισορροπίες και καμία δεν εγγυάται μια αποτελεσματική έκβαση. Η οριοθέτηση του ορθολογισμού οδηγεί σε ακούσια συμπεράσματα ή σε αδράνεια που προκαλούνται από προηγούμενους άτυπους κανόνες και μπορούν να εμποδίζουν την εφαρμογή μιας αποτελεσματικής θεσμικής αλλαγής.

1.4 Θεωρία των Θεσμών

Μια θεωρία των θεσμών αναπτύχθηκε από τον Philip Selznick γύρω στο 1940 και αφορά την θεωρία των οργανισμών. Ο αρχικός στόχος της θεωρίας των Θεσμών ήταν να εξηγήσει τις συγκρούσεις της ομάδας και τους ορθολογικούς εγγενείς περιορισμούς στην διαδικασία λήψης

αποφάσεων σε έναν οργανισμό, που προέρχονται από πιέσεις των ομάδων ή από συμμαχίες. Με την πάροδο του χρόνου η θεωρία εξελίχθηκε, και άρχισαν να αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία σε συγκρούσεις συμφερόντων οι οποίες διενεργούνταν είτε εσωτερικά των οργανισμών είτε μεταξύ τους. Εξετάζοντας τους οργανισμούς και λαμβάνοντας απαντήσεις σχετικές με τις συγκρούσεις, διερευνήθηκε η σχέση μεταξύ εσωτερικής σταθερότητας, συμμετοχή σε οργανωτικούς φορείς και η έρευνα για κοινωνική νομιμοποίηση.

Σύμφωνα με την θεωρία των Θεσμών οι φορείς που συμμετέχουν σε ένα θεσμικό περιβάλλον, χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη διαφορετικών θεσμών και καθοδηγούν την συμπεριφορά των φορέων.

Για την οργανωσιακή θεωρία των Θεσμών υπάρχει εννοιολογική διαφοροποίηση μεταξύ του όρου “θεσμός” και “οργανισμός” αλλά και αμοιβαία αλληλεξάρτηση μεταξύ τους. Όπως αναφέραμε σε προηγούμενη ενότητα ο όρος θεσμός ορίζεται ως τους κανόνες του παιχνιδιού, δηλαδή οι ανθρώπινα επινοημένες δομές που παρέχουν κίνητρα αλλά και περιορισμούς σε οικονομικούς παράγοντες. Ένας θεσμός αντικατοπτρίζει ένα μέρος της ανθρώπινης συμπεριφοράς, που αναπαράγεται από τους κοινωνικούς ρόλους και αναπτύσσονται μέσα και κατά τη διάρκεια της ιστορίας (ScottandChristensen, 1995). Έτσι καθορίζει τα όρια μέσα στα οποία σχηματίζονται οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ανθρώπων, των οργανισμών και των κοινωνικών φορέων. Οι οργανισμοί ενσωματώνουν θεσμούς, με την έννοια ότι παρέχουν δομές για την ανάπτυξη τέτοιων ανθρώπινων αλληλεπιδράσεων. Η ύπαρξη ενός οργανισμού και η εξέλιξή του επηρεάζονται από συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο (North, 1990).

Σύμφωνα με το RichardScott ένας θεσμός αποτελείται από τρία στοιχεία ή θεσμικούς πυλώνες οι οποίοι είναι οι εξής: Ρυθμιστικοί, Κανονιστικοί, Συμβατικοί (Scott, 1995). Ο Ρυθμιστικός πυλώνας παρέχει ρητές οδηγίες στους οργανισμούς μέσω των τυπικών κανόνων. Ο κανονιστικός πυλώνας αποτελείται από αξίες και κοινωνικά πρότυπα, που έχουν καθιερώσει οι άτυποι κανόνες για την συμπεριφορά των οργανισμών. Οι Συμβατικοί πυλώνες αφορά τα πολιτιστικά στοιχεία που διέπει την οργανωτική συμπεριφορά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΥ ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΥΝ ΟΙ ΘΕΣΜΟΙ

	ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟΙ	ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟΙ	ΣΥΜΒΑΤΙΚΟΙ
Συμμόρφωση	Σκοπιμότητα	Κοινωνική υποχρέωση	Δεδομένοι - Κοινή αντίληψη
Εντολές	Ρυθμιστικοί κανόνες	Τυφλή προσδοκία	Συμβατικό σχήμα
Μηχανισμός	Καταναγκασμός	Κανονιστικός	Μιμητικός
Λογική	Ενέργεια	Καταλληλότητα	Ορθόδοξο
Δείκτες	Κανόνες, Νόμους, Κυρώσεις	Πιστοποίηση Διαπίστευση	Κοινές πεποιθήσεις Κοινή λογική των ενεργειών Ισομορφισμός
Νομιμότητα	Νομικές Κυρώσεις	Ηθική κυριαρχία	Κατανοητός Εύκολα αναγνωρίσιμος Πολιτιστικά υποστηριζόμενος

Πηγή: Scott(1995:35)

Μια άλλη αντίληψη που εμπεριέχεται στην Θεωρία των Θεσμών είναι η έννοια του “οργανωτικού πεδίου” Αυτό επιτρέπει την λειτουργικότητα του θεσμικού περιβάλλοντος με την συμμετοχή των οργανώσεων και εξηγεί την ομοιογένεια των οργανισμών. Ο DiMaggio και ο Powell (1983:148) την ορίζουν ως εκείνες τις οργανώσεις που στο σύνολό τους συγκροτούν μια αναγνωρισμένη περιοχή της θεσμικής ζωής, η οποία αποτελείται από βασικούς προμηθευτές, πόρους, προϊόντα, καταναλωτές, ρυθμιστικούς οργανισμούς και οργανισμούς που παράγουν παρόμοιες υπηρεσίες και προϊόντα.

Σύμφωνα με την παραπάνω θεωρία των θεσμών οι οργανισμοί που αναπτύσσονται στο ίδιο οργανωτικό πλαίσιο τείνουν να εξελίσσονται όμοια μεταξύ τους, σύμφωνα πάντα με τους

επιβεβλημένους περιορισμούς στην συμπεριφορά τους. Σύμφωνα με τους DiMaggio&Powell (1983) η έννοια που ορίζει αυτή την διαδικασία της ομοιογένειας ονομάζεται “θεσμικός ισομορφισμός”, ο οποίος είναι μια διαδικασία περιορισμού που αναγκάζει μια ομάδα πληθυσμού να μοιάζει με άλλη εφόσον αντιμετωπίζουν τις ίδιες περιβαλλοντικές συνθήκες. Ο ισομορφισμός αναπτύσσεται μέσω τριών μηχανισμών θεσμικής πίεσης αυτού του καταναγκασμού, του κανονιστικού και του μιμητισμού, μηχανισμοί που βασίζονται σε τρία θεσμικά στοιχεία ταρυθμιστικά, τα κανονιστικά και τα μιμητικά αντίστοιχα. Ο καταναγκαστικός θεσμικός ισομορφισμός προέρχεται από τους τυπικούς κανόνες και δεδομένου των νόμων και των ποινών, διασφαλίζει τη συμμόρφωση από τις οργανώσεις. Ο κανονιστικός ισομορφισμός είναι αποτέλεσμα του επαγγελματισμού που παρέχεται από τα κέντρα εκπαίδευσης και την διάδοση της πληροφορίας μέσω επαγγελματικών και επιχειρηματικών δικτύων, εσωκλείοντας μια σύγκλιση των κανόνων και των τεχνικών που διαδίδονται από τον οργανωτικό τομέα. Ο μιμητικός ισομορφισμός αντιθέτως αναδύεται από τις κοινωνικές προσδοκίες που σχετίζονται με την μίμηση συμπεριφορών άλλων οργανισμών σχετικές με την επιτυχία ή και την ηγεσία.

Ως αποτέλεσμα ο ισομορφισμός μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί ένα πλεονεκτικό στοιχείο για τους οργανισμούς, αφού η ομοιότητα μπορεί να διευκολύνει τις ενδοοργανωτικές συναλλαγές και να ευνοούν την εσωτερική τους λειτουργία ενσωματώνοντας μια σειρά από κοινωνικά αποδεκτούς κανόνες.

Το αποτέλεσμα της διαδικασίας του ισομορφισμού στους οργανισμούς είναι η νομιμοποίηση τους, η οποία αποτελεί ανάγκη για αποδοχή και κοινωνική υποστήριξη, αλλά ταυτόχρονα προσφέρει κύρος και συμμόρφωση με τις οργανωτικές ενέργειες.

Σε γενικές γραμμές και σύμφωνα με την θεωρία των Θεσμών κάθε συμμόρφωση προς τις θεσμικές πιέσεις αυξάνουν την πιθανότητα επιβίωσης των οργανισμών.

Επομένως η συγκεκριμένη θεωρία των Θεσμών ξεκινά από το άτομο και μελετά τις ατομικές επιλογές σε σχέσεις με αυτές του συνόλου της κοινωνίας, όπως καθορίζονται από τους θεσμούς. Δίνει έμφαση στην ανθρώπινη αλληλεπίδραση και στον κόσμο που μας περιβάλλει.

Με βάση τις θέσεις της νεοκλασικής θεωρίας η θεωρία των θεσμών αναμφισβήτητα έχει συμβάλλει

σημαντικά στην γνώση και παρουσιάζει σημαντικά επιτεύγματα σε σχέση με την ανάλυση των αγορών στις αναπτυγμένες χώρες. Από την άλλη όμως δεν παρέχει επαρκείς εξηγήσεις για μορφές συναλλαγής που χαρακτηρίζουν την λειτουργία των οργανισμών στις αναπτυσσόμενες χώρες. Η θεωρία αυτή δεν μπορεί να εξηγήσει την διατήρηση των ανόμοιων οικονομιών, και τούτο γιατί η θεωρία βασίζεται στο θεμελιώδες επιχείρημα του ανταγωνισμού, όπου υποθέτει μια διαδικασία ανταλλαγής χωρίς τριβές με απόλυτα και χωρίς κόστος καθοριζόμενα δικαιώματα ιδιοκτησίας καθώς και απόκτηση της πληροφορίας χωρίς κόστος, δηλαδή αναφέρεται σε μια τέλεια ανταγωνιστική αγορά. Ενώ το επιχείρημα περί σπανιότητας είναι υπαρκτό, οι άλλες δύο υποθέσεις δεν φαίνεται να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Το γεγονός ότι δεν υπάρχουν ανταγωνιστικές αγορές στον πραγματικό κόσμο είναι γιατί η συναλλαγή είναι ιδιαιτέρως δαπανηρή δηλαδή ισχύει το κόστος των συναλλαγών κατά τον Coase. Οι περισσότεροι μελετητές συμπεραίνουν ότι όταν η συναλλαγή είναι δαπανηρή οι θεσμοί είναι σημαντικοί.

Κεφάλαιο 2: Θεσμοί και Οικονομική Ανάπτυξη

2.1 Οι απαρχές των θεσμικών οικονομικών

Στη συγκεκριμένη ενότητα θα αναφερθούμε στους ιδρυτές της Θεσμικής Θεωρίας και των Θεσμικών Οικονομικών. Ο Veblen μαζί με τους Commons, Dewey & Mitchell αποτελούν τους ιδρυτές της αμερικανικής σχολής και το έργο τους επηρέασε κατά πολύ γνωστούς ακαδημαϊκούς των θεσμικών θεωριών όπως τους Ayres, Galbraith, Mills κ.α. Παρακάτω γίνεται εκτενής αναφορά στο έργο του Veblen και την συμβολή του στην θεωρία των θεσμών αλλά και των Walton, Hamilton Ayres αλλά και του North και κατά πόσο αυτοί έχουν επηρεαστεί από τον πρώτο και ποια η συμβολή τους στην εξέλιξη της Θεωρίας των Θεσμών.

A. Η Συμβολή του Thorstein Veblen 1857-1929

Ο Veblen ανέπτυξε μια θεωρία εξέλιξης με κοινωνιολογικές και οικονομολογικές προσεγγίσεις, ιδέες νέες για την εποχή του, οι οποίες βασίζονταν στην ανθρωπολογία, την κοινωνιολογία και την ψυχολογία. Αντίθετα με τους νεοκλασικούς οι οποίοι άρχισαν να εμφανίζονται εκείνη την εποχή ο Veblen περιέγραψε την οικονομική συμπεριφορά ως κοινωνικά απορρέουσα παρά ως ατομικά προσδιοριζόμενη, και θεώρησε την οικονομική οργάνωση ως μια διαδικασία συνεχούς εξέλιξης. Κατά τον Veblen η εξέλιξη είναι το αποτέλεσμα της δράσης των ανθρώπινων χαρακτηριστικών όπως της άμμιλας, της διεκδίκησης, της εργασίας και της περιέργειας.

Στο έργο του “The theory of the leisure class” κάνει αναφορά στα ανθρώπινα χαρακτηριστικά όπου μαζί με τα ένστικτα του ανθρώπου παίζουν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη. Οι άνθρωποι πλούσιοι και φτωχοί προσπαθούν να επηρεάσουν τους άλλους για να αποκτήσουν μια κοινωνική θέση και αυτό ο Veblen ονόμασε “επιδεικτική κατανάλωση” μέσα από την οποία οι άνθρωποι προσπαθούν να εισέλθουν στην “επιδεικτική εύπορη τάξη”. Το επιχείρημα αυτό του Veblen όπου η κατανάλωση χρησιμοποιείται για την απόκτηση κοινωνικού κύρους ή θέσης διαφοροποιείται από την κλασσική

οικονομική θεωρία που θεωρεί ότι η κατανάλωση μεγιστοποιεί την ωφέλεια του καταναλωτή.

Ο Veblen προσέγγισε του θεσμούς επηρεασμένος σημαντικά από την θεωρία του Δαρβίνου για την εξέλιξη των ειδών. Κατά τον Veblen οι κοινωνικές δομές αποτελούνται από τα άτομα, τα οποία μπορούν να δημιουργήσουν, να επιβεβαιώσουν, να αναπαράγουν, να απορρίψουν, να μετασχηματίσουν ή να καταστρέψουν κοινωνικές δομές μέσα από τις πράξεις τους. Παρ' όλα αυτά οι κοινωνικές δομές υποστηρίζει ότι δεν μπορούν να εξηγηθούν εξ ολοκλήρου σε όρους ατόμων και σχέσεων μεταξύ τους. Επίσης αναφέρει ότι υπάρχει εξάρτηση μεταξύ των ατόμων και των κοινωνικών δομών και απορρίπτει την μεθοδολογία του κολεκτιβισμού. Ο Veblen γενίκευσε το μοντέλο αυτό με την υπόθεση ότι η ανθρώπινη κοινωνία εξελίσσεται με το να μαθαίνει να προσαρμόζεται, και να προσομοιάζεται με τον φυσικό κόσμο που την περιβάλλει, μέσα στον οποίο ζει και αναπτύσσεται. Το ένστικτο της περιέργειας ώθησε τους ανθρώπους να χειρίζονται τους φυσικούς πόρους με διαφορετικό και καινούργιο τρόπο, οδηγώντας τους σε αλλαγές τρόπων διαχείρισης των υλικών μέσων διαβίωσης, αλλά και αλλαγών των εννοιών περί αλήθειας δικαιοδοσίας, και μοτίβων συμπεριφορών δηλαδή των Θεσμών. Ο Veblen θεώρησε ότι οι θεσμοί αποτελούν την κυρίαρχη μορφή συνήθειας και τρόπου σκέψης, αναφορικά με συγκεκριμένες σχέσεις λειτουργίας του κοινωνικού συνόλου. Ως συνέπεια της εξέλιξης ο άνθρωπος κατά τον Veblen μπορεί να διευθύνει τη ζωή του με αυτές τις αρχές όποτε πρακτικά δεν δημιουργείται αμφιβολία περί σταθερότητας και νομοτέλειας. (William T. Waller, "The Evolution of Veblenian Dichotomy: Veblen, Hamilton, Ayres and Foster" Journal of Economic Issues, Vol. XVI, No 3, Sept. 1982)

B. ΗΣυμβολήτων Walton Hamilton & Clarence Ayres

Ο Hamilton ήταν ο πρώτος που αναφέρθηκε στον όρο "Θεσμικά Οικονομικά" ή "Οικονομία των Θεσμών" και θεωρούσε τους θεσμούς ως τρόπους συμπεριφοράς που οργανώνουν τις δραστηριότητες ακόμα και αυτές με τεχνολογική σημασία στην ανθρώπινη κοινωνία.

Ο Hamilton συμφωνεί με τον Veblen ότι οι θεσμοί κατά βάση είναι πολιτισμικές κατασκευές. Σύμφωνα με τον Hamilton ο πολιτισμός είναι ένα άθροισμα θεσμών. Η λειτουργία του θεσμού είναι ότι διαφοροποιεί ένα πλαίσιο συμπεριφοράς και παγιώνει ένα "όριο" ανεκτικότητας για την

δραστηριότητα ή το σύνολο των δραστηριοτήτων που συμβαίνουν μέσα στο πλαίσιο αυτό. Και οι δύο επισημαίνουν την δύναμη της εθιμικής επανάληψης των θεσμών, και προσδιορίζουν την έννοια του θεσμού ως τον τρόπο σκέψης ή πράξης μιας κυρίαρχης μορφής που χαράσσεται βαθιά στο υποσυνείδητο μιας ομάδας, και αποτελεί πλέον τμήμα των εθίμων ή των συνηθειών του.

Παρ' όλα αυτά υπάρχουν και διαφωνίες μεταξύ τους όσον αφορά την χρήση της έννοιας «Θεσμός». Συγκεκριμένα για τον Veblen ο ρόλος των θεσμών είναι σημαντικά αισθητός στην διαδικασία των πολιτιστικών αλλαγών με την έννοια της δυναμικής που περιλαμβάνει τις τεχνολογικές αλλαγές, και άρα η πηγή των αλλαγών είναι εξωθεσμική και επιβάλλει αλλαγές στα πρότυπα συμπεριφοράς. Κατά τον Hamilton η αλλαγή υποβόσκει στους θεσμούς και με την έννοια αλλαγή στους θεσμούς δημιουργούνται αλλαγές στο εξωτερικό περιβάλλον. Άλλη διαφορά μεταξύ του Hamilton & Veblen είναι ότι ο πρώτος υποστηρίζει ότι ο τρόπος γνώσης είναι θεσμός από μόνος του ενώ ο δεύτερος τοποθετεί τον τρόπο γνώσης ως πεδίο συμπεριφοράς που το ονομάζει τεχνολογική εξέλιξη.

Για τον Ayres ο όρος “θεσμός” δεν αποτελεί μια διαθρωτική κατηγορία αλλά σχετίζεται με ορισμένους τρόπους κοινωνικής οργάνωσης ή κοινωνικής συμπεριφοράς. Επίσης θεωρεί ότι αποτελεί μια τελετουργική διαδικασία θεωρώντας ότι μειώνει την ασάφεια του όρου του θεσμού ως προς διάφορα κοινωνικά μορφώματα, και τη διάκριση της εξουσίας η οποία κατά την άποψη του εξειδικεύεται από τους τυπικούς θεσμούς.

2.2 Το σχήμα οικονομικής εξέλιξης του North

Ο North στο βιβλίο του *Structure and Change in Economic History* (1981) αναφέρει ότι τα νεοκλασικά οικονομικά, είναι μια θεωρία η οποία αναφέρει ότι η αξία της αγοράς αντικαθιστά την σημασία των θεσμών και όλων των ιστορικών διαδικασιών που συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη. Περιγράφει το νεοκλασικό μοντέλο χωρίς την ύπαρξη “οργανισμών και θεσμών εκτός της αγοράς” (1981, 10). Με βάση της παραδοχές του νεο-κλασικού μοντέλου, ένα άτομο δεν θα αναλάβει την πρωτοβουλία να πραγματοποιήσει πιθανές αλλαγές στους θεσμικούς κανόνες, διότι θα επιτρέψει κάποιον άλλον να επιβαρυνθεί το κόστος της αλλαγής και να σχεδιάσει τα οφέλη του. Στο νέο κλασικό κόσμο, με βάση την θεωρία των παιγνίων και το δίλημμα του λαθρεπιβάτη οι θεσμοί θα παρέμειναν στατικοί, θα υπήρχε μια πολύ αργή και ίσως καμία κοινωνική και θεσμική αλλαγή. Ο

North κάνει σαφές ότι ο νέο - κλασικός κόσμος είναι ένα θεωρητικό πλαίσιο κατανόησης των οικονομικών ανέκδοτων να εξάγει χρήσιμα συμπεράσματα στις μοντέρνες δημοκρατικές κοινωνίες. Αν και τονίζει ότι με βάση το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο “ο νεοκλασικός κόσμος θα ήταν μια ζούγκλα και καμία κοινωνία δεν θα ήταν βιώσιμη” (North 1981,11), συνεχίζει να το χρησιμοποιεί για να κατανοήσει και να εξηγήσει πώς επιτυγχάνεται η αυτόματη ρύθμιση της αγοράς και πώς αντιδρούν οι αγορές σε διαφορετικές συνθήκες.

Το επιχείρημα του North για τα νέο - κλασικά οικονομικά είναι ότι δεν ανταποκρίνονται στα χαρακτηριστικά της οικονομικής πραγματικότητας. Αν και ο North αναγνωρίζει τον ρόλο της αγοράς και την αναγκαστική επιρροή που έχει στον καταναλωτή και στον παραγωγό, στην πραγματικότητα θεωρεί ότι από μόνη της δεν μπορεί να εκτελέσει και να θεσπίσει όλες τις οικονομικές συναλλαγές και διαδικασίες. Αντιθέτως οι ρυθμιστικοί φορείς και οι θεσμοί είναι αυτοί που καθορίζουν το περιοριστικό πλαίσιο μέσα στο οποίο οι οικονομικές συναλλαγές και οι διαδικασίες θα εκτελούνται. Τέτοιοι θεσμοί σύμφωνα με τον North παρέχουν σταθερότητα, μειώνουν την αστάθεια και την αβεβαιότητα της συμπεριφοράς μέσω σαφών καθορισμένων κανόνων.

Ο North στο βιβλίο του κάνει έναν ενδιαφέροντα ισχυρισμό ο οποίος σχετίζει την θεωρία των παιγνίων και το δίλημμα του λαθρεπιβάτη με την ιδεολογία. Υποστηρίζει ότι το κόστος συμμόρφωσης είναι τεράστιο χωρίς την βούληση των ατόμων να περιορίσουν τις συμπεριφορές αυτό - μεγιστοποίησής τους, οι οποίες δεν επιλέγονται πάντα από τους ίδιους, και θέτει αμφιβολίες για την έκτασή τους. Επίσης προχωρά στη γεφύρωση του κενού μεταξύ των ατομικών περιορισμών και το δίλημμα του λαθρεπιβάτη, δίνοντας έμφαση στο ρόλο της ιδεολογίας στην ανθρώπινη συμπεριφορά.

Η νέο κλασική θεωρία θα μπορούσε να προχωρήσει στην εξάλειψη των ελέγχων των τιμών. Στο κεφάλαιο 3 του βιβλίου του με τίτλο *StructurechangeineconomicHistory* προσπαθεί να παρουσιάσει μια νέα αντίληψη ενάντια στην νέο κλασική οικονομική θεωρία, την θεωρία για το κράτος. Ο North χωρίζει το κράτος σε δύο συστήματα, το ένα είναι το σύστημα των συμβάσεων και το άλλο είναι το ληστρικό σύστημα. Οι σημαντικές διαφορές των δύο συστημάτων είναι ότι το «σύστημα των συμβάσεων» ευνοεί την χώρα ως πρωταρχικό παράγοντα για την μεγιστοποίηση του

πλούτου της κοινωνίας, ενώ το «ληστρικό σύστημα» τείνει να έχει μια μαρξιστική θεώρηση η οποία αναφέρει ότι μια μικρή ομάδα ατόμων ή τάξης η “ελίτ” δημιουργεί τον πλούτο της κοινωνίας προς όφελος αυτών που αποτελούν την ομάδα (North 1981, 22).

Ο North αναφέρει ότι το κράτος είναι ένα απαραίτητο εργαλείο όχι μόνο διότι παρέχει σταθερότητα αλλά διότι συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη. Θεωρεί ότι η οικονομική ανάπτυξη είναι ενσωματωμένη σε ένα εύρωστο και εξελισσόμενο πλαίσιο με κανόνες, όπου η δομή των οικονομικών σχέσεων μπορεί να σχηματιστεί με μικρό κόστος συναλλαγών και λιγότερη αστάθεια. “Η δημιουργία του κράτους στις πρώτες χιλιετίες μετά την πρώτη οικονομική επανάσταση ήταν απαραίτητη για την μετέπειτα οικονομική ανάπτυξη” αναφέρει ο North (1981,24). Βασικό επιχείρημά του είναι ότι το κράτος είναι ένα εργαλείο που βοηθάει την οικονομική ανάπτυξη διότι μειώνει το κόστος συναλλαγής και θέτει κανόνες συνεργασίας και ανταγωνισμού.

Η αναφορά του στην πρώτη και τη δεύτερη Οικονομική Επανάσταση αποτελεί σημαντική θεώρηση που άλλαξε την οικονομική δυναμική της ανθρώπινης ιστορίας. Η πρώτη οικονομική επανάσταση συνέβαλε στο να εμφανιστούν οι κοινωνικοί και οικονομικοί οργανισμοί ή θεσμοί, και συντέλεσε στον καθορισμό των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, που με τη σειρά τους καθόρισαν την εργασία με κίνητρα, στοχεύοντας στον αποκλεισμό αυτών που επωφελούνται από προϊόντα που παράγονται από άλλους. Με την ανάπτυξη της γεωργίας δημιουργήθηκε ο καταμερισμός της εργασίας και προέκυψε η εξειδίκευση των επαγγελματιών. Αυτό με τη σειρά του δημιούργησε θεσμούς και μηχανισμούς για την διανομή των προϊόντων σε όλο τον πληθυσμό (North 1981,94). Καθώς ο πληθυσμός αυξάνονταν το κίνητρο του διλήμματος του λαθρεπιβάτη οδήγησε στην απαίτηση δημιουργίας του κράτους, απαιτήθηκε η δημιουργία των οργανισμών για την διανομή των προϊόντων και την μείωση του κόστους συναλλαγών. Τα κράτη άρχισαν να ανταγωνίζονται άλλα κράτη και έτσι οδηγηθήκαμε στην οικονομική ανάπτυξη και στη διεύρυνση των αγορών. Η πιο σημαντική δύναμη του κράτους ήταν αυτή της καταναγκαστικής επιβολής κανόνων στο εσωτερικό του, και έτσι με το πέρασμα των χρόνων οι Αιγύπτιοι εισήγαγαν στον κράτος τους την φορολογία, οι Πέρσες την αποκεντρωμένη διακυβέρνηση και οι Έλληνες εισήγαγαν το ρόλο των πολιτών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων στο κράτος.

Η δεύτερη οικονομική επανάσταση ορίζεται από τον North ως “τον γάμο μεταξύ της επιστήμης και

της τεχνολογίας” (North 1981,159), δηλαδή η βιομηχανική επανάσταση επιτάχυνε τον ρυθμό της καινοτομίας, επέκτεινε το μέγεθος της αγοράς και αύξησε το κόστος των συναλλαγών. Η Βιομηχανική επανάσταση συμπεραίνει ο North ξεκίνησε με την αύξηση των μεγεθών των αγορών. Εν μέρει αυτό οδήγησε σε οικονομικές οργανωτικές αλλαγές προς την εξειδίκευση, και επειδή η εξειδίκευση έπρεπε να οδηγήσει σε ένα ενιαίο αποτέλεσμα, οι εισροές άρχισαν να ελέγχονται με αποτέλεσμα την αύξηση του κόστους συναλλαγών. Στην πραγματικότητα η Βιομηχανική επανάσταση ήταν το αποτέλεσμα των οργανωτικών αλλαγών με στόχο την βέλτιστη παρακολούθηση των εργαζομένων.

2.3 Θεσμική ανάλυση με έμφαση την Οικονομική Ανάπτυξη

Τις τελευταίες δεκαετίες οι θεσμοί της οικονομικής ανάπτυξης έχουν εμπλουτιστεί με ιστορική και πρόσφατα με ποσοτική ανάλυση των ποιοτικών θεσμών σε σχέση με τον ρυθμό και την μορφή της οικονομικής ανάπτυξης. Στην παρούσα ενότητα θα περιγραφούν παραδείγματα θεσμικής ανάλυσης με την χρήση Διαχρονικής Συγκριτικής Θεσμικής Ανάλυσης και έμφαση την οικονομική ανάπτυξη.

Στην Δυτική Ευρώπη και στην Βόρεια Αμερική η συγκριτική αυτή ιστορική ανάλυση των θεσμών όσον αφορά την διαδικασία ανάπτυξης δοκιμάστηκε με επιτυχία από τον North (1981) & (1990) αλλά και από τον Greif (1992) & (1997). Ο North επισήμανε το αναπόφευκτο δίλημμα που εμφανίζεται ιστορικά κατά την διαδικασία ανάπτυξης και συγκεκριμένα αναφέρεται τόσο στο δίλημμα της σχέσης μεταξύ των οικονομικών κλίμακας και της εξειδίκευσης όσο και στο δίλημμα του κόστους συναλλαγών από την άλλη.

Ο Greif εξέτασε τους θεσμούς ως την αυτεπιβολή της συλλογικής τιμωρίας για κακοδιαχείριση που υπήρχε στο εμπόριο των μακρινών αποστάσεων στα τέλη του Μεσαίωνα και με μια συγκριτική μελέτη των εμπορών Maghribi & Genoese διερεύνησε τα θεσμικά χαρακτηριστικά της εμπορικής ανάπτυξης.

Στις Δυτικές κοινωνίες με το πέρασμα του χρόνου οι πολύπλοκες θεσμικές δομές (νομικές και εταιρικές) επινοήθηκαν προκειμένου να περιορίσουν τους συμμετέχοντες, να μειωθεί η αβεβαιότητα των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και γενικά να εμποδίσουν τις ακριβές συναλλαγές

ώστε να επιτραπεί η αύξηση της παραγωγικότητας των μεγάλων οικονομιών κλίμακας και η βελτίωση της τεχνολογία.

Στο πλαίσιο ανάλυσης του North (1990), Milgrom (1990), and Weingast (1990), Greif (1992), και Greif (1994), Milgrom (1994) & Weingast (1994), παρουσιάζεται η σημασία των διάφορων θεσμών όπως αυτός του Merchant Guild και το χαρακτηριστικό παράδειγμα που αποτελούν οι συμφωνίες κατάργησης δασμών μεταξύ των εμπορικών πόλεων όπως της Γερμανικής Hansa. Επίσης παρουσιάζεται το νομικό σύστημα Merchant όπου ιδιωτικοί δικαστές καταγράφουν θεσμοθετημένα δημόσια πρακτικά από τις εκθέσεις της Champagne και προσφέρουν ένα σημαντικό σύστημα εμπορικών συναλλαγών μεταξύ των Βόρειας και Νότιας Ευρώπης, αλλά και το σύστημα της εθνικής ευθύνης στην Μεσόγειο και στο ευρωπαϊκό εμπόριο κατά την ύστερη μεσαιωνική εμπορική επανάσταση κατά την περίοδο μεταξύ του 11^{ου} και 14^{ου} αιώνα, αποτελούν παραδείγματα θεσμικής ανάλυσης. Οι θεσμοί αυτοί διευκόλυναν την οικονομική ανάπτυξη με την μείωση του ομοιοταξισμού στις συναλλαγές μεταξύ των ανθρώπων, που σε μεγάλο βαθμό ήταν άγνωστες μεταξύ τους, και παρείχαν ένα μηχανισμό διάδοσης που υποστηρίζονταν από συγκεκριμένο πλαίσιο αξιοπιστίας και δέσμευσης για την εκτέλεση και την συνεργασία. (Acemoglu, Johnson and Robinson 2005).

Για την Κίνα μπορούμε να αναφέρουμε ότι ο Ma (2004) περιέγραψε στις δύο περιπτώσεις των δύο ιστορικά μεγαλύτερων ομάδων εμπόρων οι οποίοι είχαν καταγωγή από το Huizhou και το Shanxi. Οι έμποροι από το Huizhou για πολλούς αιώνες είχαν οργανωμένα δίκτυα πιστώσεων κεφαλαίων και επιχειρηματική συνεργασία με όλες της εμπορικές πόλεις ακόμα και αυτών των μεγάλων αποστάσεων οι οποίοι διέπονταν από κανόνες συγγενικών συνδικάτων αρκετά διαφορετικών γενεών συνδυάζοντας γενεαλογίες και συγγωνεύσεις κάτω από ένα κοινό πρόγονο. Η προσεκτική κατάρτιση και ενημέρωση των γενεαλογιών υπηρέτησε την λειτουργία της συλλογής πληροφοριών και εμπορικής δικτύωσης. Οι τραπεζίτες Shanxi οι οποίοι κυριάρχησαν σε εθνικές επιχειρήσεις μεταφοράς χρημάτων σε ολόκληρο το 19^ο αιώνα, έκαναν περιορισμένη χρήση των γενεαλογικών δεσμών. Οι προσλήψεις του προσωπικού περιοριζόταν στις Shanxi γενιές, που μέσα από περίτεχνους σε βάθους ελέγχους, τις συλλογικές τιμωρίες για δόλια συμπεριφορά και τη διανομή κερδών ως κίνητρο για τους εργαζομένους χτίστηκε μια εντυπωσιακά μεγάλη φήμη στις τραπεζικές εργασίες.

Παρακινούμενοι από μερικά ιστορικά παραδείγματα του 19ου αιώνα στην ηπειρωτική Ευρώπη η DaRin&Hellmann (1996) δείχνουν ότι ένα μοντέλο συμπληρωματικότητας των επενδύσεων διαφορετικών επιχειρήσεων όπου οι ιδιωτικές τράπεζες μπορούν να δράσουν ως καταλύτες για την εκβιομηχάνιση υπό την προϋπόθεση ότι είναι αρκετά μεγάλο για να κινητοποιήσει μια κρίσιμη μάζα επιχειρήσεων και διαθέτει αρκετή ισχύ στην αγορά για να αποκομίσει κέρδη από τον δαπανηρό συντονισμό. Αυτές οι αναγκαίες προϋποθέσεις δεν συναντιούνται για παράδειγμα στην περίπτωση αποτυχημένων βιομηχανικών τραπεζών στην Ισπανία και στη Ρωσία του 19ου αιώνα. Εδώ είναι που η κυβέρνηση με την μεσολάβηση στον συντονισμό μπορεί να φανεί δυνητικά χρήσιμη μέσω του δυνητικού κόστους απόσβεσης των ιδιωτικών κινήτρων για να ανακαλύψει ή να πειραματιστεί με την ανώτερη τακτική του συντονισμού. (Aoki 2000)

Ιστορικά σε ορισμένες χώρες για παράδειγμα στην μεταπολεμική Ανατολική Ασία το κράτος έχει αποκτήσει ένα σημαντικό ρόλο στην επίλυση αυτού του είδους της αδυναμίας συντονισμού με την διευκόλυνση και την συμπληρωματικότητα του συντονισμού από τον ιδιωτικό τομέα. Σε αυτό το πλαίσιο και ο Gershenkon (1962) είχε τονίσει τον ρόλο της κρατικής στήριξης των τραπεζών ανάπτυξης την περίοδο της Ευρωπαϊκής εκβιομηχάνισης στο 19ο αιώνα. Η κρατική στήριξη των τραπεζών ανάπτυξης όπως είναι της CreditMobilier στο 19ο αιώνα στην Γαλλία, και μετά τον 1ο παγκόσμιο πόλεμο της CreditNational στην Γαλλία, και της SocieteNationaldeCredital' Industrie στο Βέλγιο, και μετά τον 2ο παγκόσμιο πόλεμο της KredintaltanltfurWeidarufban στην Γερμανία, η Αναπτυξιακή Τράπεζα της Ιαπωνίας, της Κορέας και τελευταία της Κίνας έχουν διαδραματίσει έναν κρίσιμο ρόλο στην μακροπρόθεσμη βιομηχανική χρηματοδότηση και στην απόκτηση και διάδοση της τεχνογνωσίας των οικονομικών σε νέους βιομηχανικούς τομείς, σε περιόδους μεγάλης κλίμακας ανασυγκρότησης και έλλειψης κεφαλαίων και δεξιοτήτων τόσο στο παρελθόν όσο και στην πρόσφατη ιστορία.

Ο ArmendarizdeAghion (1999)επισήμανε ότι σε αντίθεση με τις προηγούμενες περιπτώσεις ιδιαίτερα στη Γαλλία στην Γερμανία και στην Ιαπωνία στις τελευταίες περιπτώσεις η αναπτυξιακές τράπεζες συχνά ελέγχονταν από την κυβέρνηση με έναν αποκλειστικό και αδέξιο τρόπο χωρίς περιθώρια για συμφωνίες συγχρηματοδότησης με ιδιωτικούς χρηματοπιστωτικούς μεσάζοντες. Βοηθούν στην διαφοροποίηση του κινδύνου και στη διάδοση της τεχνογνωσίας, χωρίς την δυνατότητα να ειδικευτούν σε τομείς που βοηθά στην απόκτηση εξειδικευμένης εμπειρίας και στην

χρηματοδότηση έργων συγκεκριμένων τομέων. Εκτός από τα συνήθη ηθικά επικίνδυνα προβλήματα που δημιουργούνται για την επιδότηση, μερικές φορές η απώλεια πρωτοποριακών αναπτυξιακών τραπεζών είναι απαραίτητη, ακόμα και αν υπάρχουν οι κίνδυνοι στις πράξεις χορήγησης δανείων, να εμπλέκεται στην διαδικασία διανομής η πολιτική κηδεμονία.

Τα κριτήρια επιδόσεων στην Ανατολική Ασία περιλαμβάνουν συχνά την επιτυχία των εξαγωγών, όπου σε έναν κόσμο διεθνούς ανταγωνισμού τηρείται η επιδότηση των επιχειρήσεων και ενθαρρύνεται το κόστος και η ποιότητα. Η δέσμευση της κυβέρνησης να διατηρήσει τα ενοίκια για τις τράπεζες με γνώμονα τις επιδόσεις δίνει στις τράπεζες περισσότερα μερίδια στις μακροχρόνιες σχέσεις με τις επιχειρήσεις και ισχυρό κίνητρο για την διάσωση των επενδυτικών σχεδίων που υποφέρουν από προσωρινή χρηματοδοτική “ασφυξία”. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό όταν υπάρχει έλλειψη μιας ισχυρής και αξιόπιστης χρηματιστηριακής αγοράς, διότι οι αποταμιευτές αποστρέφονται τον κίνδυνο και βάζουν μεγάλο μέρος των χρημάτων τους στην τράπεζα που δάνεισε τις επιχειρήσεις και αποκτούν ένα υψηλό λόγο χρέους και ιδίων κεφαλαίων και τις καθιστά ιδιαίτερα ευάλωτες σε προσωρινές κρίσεις.

Κάποιος δεν πρέπει φυσικά να υποτιμά τις διοικητικές δυσκολίες του συντονισμού και τα θέματα μικρό - διαχείρισης των κεφαλαίων, διότι μπορεί να είναι περίπλοκα για την ικανότητα των θεσμών και την ικανότητα επεξεργασίας των πληροφοριών, όπως συμβαίνει σε πολλές χώρες της Αφρικής, Λατινικής Αμερικής και Νότιας Ασίας. Υπάρχει επίσης το πρόβλημα του πόσο αξιόπιστη είναι η δέσμευση του κράτους στην εφαρμογή της μεταφοράς και ενδεχόμενων απειλών της απόσυρσης της μεταφοράς, όταν η απόδοση δεν μετράει πια. Στα κράτη της Αφρικής της Λατινικής Αμερικής ή της Νότιας Ασίας λειτουργούσαν μάλλον χαλαρά σε σύγκριση με την Ανατολική Ασία, και οι ενδεχόμενες μεταφορές σύντομα εκφυλίστηκαν σε άνευ όρων επιδοτήσεις ή σε δικαιώματα για ιδιαίτερες ομάδες ενδιαφέροντος. Θα πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί διότι η πρόσφατη εμπειρία στην Ανατολική Ασία της οικονομικής κρίσης μας προειδοποιεί για τα προβλήματα ηθικού κινδύνου μεταξύ των πολύ φιλικών σχέσεων των δημόσιων τραπεζών και των ιδιωτικών επιχειρήσεων αλλά και τις πολιτικές πιέσεις για διάσωση μέσω μιας κρατικής στήριξης του χρηματοπιστωτικού συστήματος είναι αναπόφευκτα.

Για παράδειγμα ο LaPortaetal. (1997,1999) δίνει ιδιαίτερη προσοχή στο Αγγλοσαξονικό νομικό

σύστημα που βασίζεται σε προηγούμενα δικαστικά στοιχεία του συστήματος του αστικού δικαίου με βάση τους επίσημους κανόνες για το εταιρικό επιχειρηματικό περιβάλλον τόσο από την άποψη της περισσότερης ευελιξίας με τις μεταβαλλόμενες ανάγκες των επιχειρήσεων όσο και από την άποψη της καλύτερης προστασίας από τους εξωτερικούς προμηθευτές χρηματοδότησης μιας επιχείρησης είτε αυτοί είναι μέτοχοι είτε είναι πιστωτές. Οι Lamoreaux&Rosenthal (2005) έχουν κάνει μια συγκριτική μελέτη των περιορισμών που επιβάλλονται από το αντίστοιχο νομικό σύστημα σχετικά με τις οργανωτικές επιλογές των επιχειρήσεων στις ΗΠΑ (με το κοινό σύστημα δικαίου) και την Γαλλία (με κωδικούς αστικού δικαίου) στα μέσα του 19ου αιώνα, κατά το χρόνο που οι δύο χώρες ξεκίνησαν την βιομηχανοποίησή τους. Καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι δεν υπήρχε τίποτα εγγενές στο Γαλλικό νομικό καθεστώς που δημιούργησε έλλειψη ευελιξίας ή έλλειψη προσοχής για τα δικαιώματα των πιστωτών ή μικρών εμπλεκόμενων φορέων. Πολλοί από τους κανόνες στις ΗΠΑ για τα δικαιώματα των μειονοτικών μετόχων στην πραγματικότητα ήρθαν μετά τα σκάνδαλα της περιόδου της Μεγάλης Ύφεσης. Οι Rosenthal&Berglof (2003) αμφισβητούν επίσης την υπεροχή της νόμιμης προέλευσης στην εξήγηση των θεσμών της προστασίας των επενδυτών αντλώντας από την νομοθετική ιστορία σχετικά με το πτωχευτικό δίκαιο των ΗΠΑ που δείχνουν πως οι ΗΠΑ μαζί με την Αγγλία η νόμιμη προέλευση του κοινού δικαίου καταλήξαν με ένα καθεστώς πτώχευσης αρκετά διαφορετικό από το Ηνωμένο Βασίλειο και πως οι πολιτικές και ιδεολογικές δυνάμεις σχημάτισαν μια οικονομική ανάπτυξη.

Στις προηγούμενες παραγράφους συζητήσαμε τον ρόλο των θεσμών για την εξασφάλιση δικαιωμάτων που διευκολύνουν τον οικονομικό συντονισμό στην εξήγηση των οικονομικών επιδόσεων. Ένα από τα μέχρι τώρα ανεπαρκώς επιλυμένα ζητήματα των θεσμικών οικονομικών στο πλαίσιο της υπανάπτυξης είναι γιατί δυσλειτουργούν οι θεσμοί και συχνά επιμένουν για πολύ καιρό. Η απάντηση είναι γιατί η διαδικασία για την κοινωνική εξέλιξη δεν επιλέγει ‘εφαρμοστές’ των θεσμών. Στην πρόσφατη βιβλιογραφία οι εφαρμογές της εξελικτικής θεωρίας των παιγνίων στη θεσμική αλλαγή αναγνωρίζουν ότι ενώ η αποτελεσματικότητα συμβάλλει με διαφορετικό πλεονέκτημα στην επανάληψη, δεδομένου ότι οι θετικές και αρνητικές αλληλεπιδράσεις ενός θεσμού με άλλους περιλαμβάνουν τη συμπληρωματικότητά του και τον παραγκωνισμό, οι εξοφλήσεις για την τήρηση των ειδικών θεσμών οι οποίες εξαρτώνται από την τήρηση άλλων, είναι εξαιρετικά απίθανο η αποτελεσματικότητα και η επιτυχία στην αναπαραγωγή να πάνε πάντα μαζί.

(Bowles, 2003)

Η ιστορία της υπανάπτυξης δείχνει ότι ένα σημαντικό εμπόδιο για την ευεργετική θεσμική αλλαγή σε πολλές φτωχές χώρες έγκειται στις διανεμητικές συγκρούσεις και ασυμμετρίες της διαπραγματευτικής δύναμης μεταξύ των κοινωνικών ομάδων. Οι “παλιοί” θεσμικοί οικονομολόγοι (συμπεριλαμβανομένων των μαρξιστών) χρησιμοποιούν για να επισημάνουν κατά πόσο μια συγκεκριμένη θεσμική ρύθμιση εξυπηρετεί τα συμφέροντα κάποιων ισχυρών ομάδων ή κατηγορία πράξεων ως φραγμοί μακράς διάρκειας για την οικονομική πρόοδο. Όπως προτάθηκε από τον Bardhal (1989) & Knight (1992) οι «νέοι» θεσμικοί οικονομολόγοι μερικές φορές υποεκτιμούν την επιμονή των κεκτημένων συμφερόντων, στο τεράστιο μέγεθος του προβλήματος της συλλογικής δράσης για την επίτευξη των θεσμικών αλλαγών καθώς και τη διαφορετική ικανότητα των διαφόρων κοινωνικών ομάδων για την κινητοποίηση και τον συντονισμό.

Τα προβλήματα της συλλογικής δράσης που ενορχηστρώνουν την θεσμική αλλαγή από το κατώτερο επίπεδο σε ισορροπία με το ανώτερο επίπεδο, έχουν καταστεί ιδιαίτερα δύσκολα λόγω των διανεμητικών συγκρούσεων που σιγά – σιγά αναγνωρίζονται στην βιβλιογραφία της μακροοικονομικής και μικροοικονομικής. Σε μακροοικονομικό επίπεδο, συγκρίσεις μεταξύ της Ανατολικής Ασίας και της Λατινικής Αμερικής κατά το τελευταίο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα δείχνουν ότι όταν ο πλούτος διανέμεται υπάρχει σχετική ισοτιμία, για αυτό και σε μεγάλα τμήματα της Ανατολικής Ασίας (ιδίως μέσω μεταρρυθμίσεων της γης και την ευρεία επέκταση της εκπαίδευσης και των βασικών υπηρεσιών υγείας) ήταν κάπως πιο εύκολο να εξασφαλίσουν την υποστήριξη από τις περισσότερες κοινωνικές ομάδες (και να απομονώσουν τις ακραίες πολιτικές πτέρυγες του εργατικού κινήματος) κάνοντας βραχυπρόθεσμες θυσίες σε περιόδους μακροοικονομικών κρίσεων με στόχο να συντονίσουν και να σταθεροποιήσουν τους θεσμούς που προάγουν την ανάπτυξη και τις πολιτικές. Ο Rodrik (1998) παραθέτει αποδεικτικά στοιχεία για το οικονομικό κόστος μιας εξωτερικής ξαφνικής ανατροπής που μεγεθύνεται από αναδιανεμητικές συγκρούσεις και ενεργοποιούνται μειώνοντας την παραγωγικότητα μέσα από την οποία χρησιμοποιούνται οι κοινωνικοί πόροι. Πρόσφατα ο Djankovetal. (2003) αναφέρθηκαν στις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των χωρών, σε αυτό που ονομάζουμε «κεφάλαιο πολιτών» και καθόρισαν τη διαφορετική θέση των θεσμικών πιθανών ορίων (τα οποία ανιχνεύουν το εμπορικό ισοζύγιο μεταξύ των κοινωνικών απωλειών λόγω των διαταραχών και τη σχετική ιδιωτική απαλλοτρίωση αλλά και των

ζημιών που προέρχονται από την απαλλοτρίωση) σε διαφορετικές χώρες.

Η ανισότητα μπορεί επίσης να οδηγήσει σε διάφορες διαπραγματεύσεις που προκύπτουν από την κατανομή των οφελών της συλλογικής δράσης. Εκτός αυτού το κόστος των διαπραγματεύσεων και εκτέλεσης για κάποιες συνεταιριστικές ρυθμίσεις μπορεί να ανεβάσει την ανισότητα. Σε τέτοιες περιπτώσεις οι συλλογικές θεσμικές δομές και οι ευκαιρίες για συνεργατική επίλυση των προβλημάτων μπορεί να διαφύγουν από τις κοινωνίες που είναι έντονα διαιρεμένες σε κοινωνικές και οικονομικές γραμμές.

Ο Robinson (1998) τόνισε στην «θεωρία των αρπακτικών μελών» ότι δεν μπορεί να είναι ορθολογικό για παράδειγμα ένας δικτάτορας να πραγματοποιήσει θεσμικές αλλαγές που προστατεύουν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, και να επιβάλει νόμους και άλλες οικονομικά επωφελή δομές ακόμη και αν μέσω των παχιών αγελάδων, που ο δικτάτορας έχει τη δύναμη του αρμέγματος, και η προϋπάρχουσα διαδικασία του μηχανισμού εξόρυξης ενοικίων έχει την πιθανότητα να καταστραφεί και να αποδυναμωθεί.

Οι Acemoglu & Robinson (2002) ανέπτυξαν μια θεωρία όπου οι ελίτ του κατεστημένου ίσως θελήσουν να μπλοκάρουν την εισαγωγή νέων και αποδοτικών τεχνολογιών διότι αυτό θα μειώσει την μελλοντική τους δύναμη. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Αυστροουγγαρίας, όταν η μοναρχία και η αριστοκρατία του 19^{ου} αιώνα ελέγχεται από το πολιτικό σύστημα αλλά φοβούνται την αντικατάσταση, και έτσι μπλοκάρουν τη δημιουργία του θεσμού ο οποίος θα διευκόλυνε την εκβιομηχάνιση. Αυτές οι απειλές αντικατάστασης είναι φυσικά αυτές που οδηγούν την κοινωνία σε ακραία ανισότητα.

Το κλασικό παράδειγμα των αναποτελεσματικών θεσμών εξακολουθούν να υφίσταται ως τη μονομερή έκβαση του διανεμητικού αγώνα σχετικά με την ιστορική εξέλιξη των δικαιωμάτων της περιουσίας στις αναπτυσσόμενες χώρες. Στις περισσότερες χώρες τα εμπειρικά στοιχεία έχουν δείξει ότι οι οικονομίες κλίμακας στον τομέα της αγροτικής παραγωγής είναι ασήμαντη (εκτός από ορισμένες φυτείες καλλιεργείων) ενώ οι μικρές οικογενειακές φάρμες είναι συχνά η πιο αποδοτική μονάδα παραγωγής. Ωστόσο ιστορικά η βίαια αγροτική μεταρρύθμιση σε πολλές χώρες δείχνει ότι υπάρχουν πολλά εμπόδια στο δρόμο για μια αποτελεσματική ανακατανομή των δικαιωμάτων γης που διατίθενται από τα κατεστημένα συμφέροντα των γενεών.

Σε γενικές γραμμές συμπεραίνουμε ότι οι οικονομίες σε πρώιμα στάδια ανάπτυξης συχνά βρίσκονται αντιμέτωπες με τις αποτυχίες του συντονισμού και των διαφόρων ειδών εναλλακτικών μηχανισμών συντονισμού του κράτους, της αγοράς, και των κοινοτικών οργανώσεων που όλοι μπορούν να διαδραματίσουν διαφορετικούς ρόλους. Μερικές φορές οι ρόλοι που διαδραματίζουν είναι αντικρουόμενοι και άλλες φορές συμπληρωματικοί για την αντιμετώπιση των αποτυχιών του συντονισμού, και θεωρείται περισσότερο σημαντικό η επίλυση αυτών των θεμάτων ακόμα και όταν τα δικαιώματα της ιδιωτικής ιδιοκτησίας έχουν καταστεί απόλυτα ασφαλή.

2.4 Θεσμοί που ευνοούν την οικονομική πρόοδο

Στην παρούσα ενότητα θα γίνει η διερεύνηση αλλά και η ανάλυση των θεσμών που συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Θα εξετάσουμε ποιοι θεσμοί έχουν την μέγιστη απόδοση σε μια κοινωνία και τους τρόπους μέτρησης αυτών αλλά και ποιοι είναι αποτελεσματικοί ή μη αποτελεσματικοί σε μια αγορά.

Η ανάλυση θα γίνει λαμβάνοντας υπόψη την προσέγγιση των θεσμών στην οικονομία, από τους πιο γνωστούς εκφραστές, που είναι ο North ο οποίος κέρδισε βραβείο Νόμπελ για το έργο του, αλλά και τα επίσης βραβευμένα με Νομπέλ έργα των Coase, Williamson, Chandler και Olson. Πρωταρχικός ρόλος της επιστημονικής τους μελέτης ήταν να αναδείξουν τον ρόλο των θεσμών στην οικονομική ζωή, και συνέβαλαν στην εισαγωγή του πολιτισμού στην οικονομική θεωρία. Ιδιαίτερα, στην περίπτωση του North τονίζεται όλο και περισσότερο η σημασία του πολιτισμού ή όπως ο ίδιος προτιμά να το λέει “ιδεολογία”. Όλοι αυτοί οι μελετητές είναι μέρος μιας ευρύτερης τάσης, και σήμερα μιλώντας για πολιτισμό ή κουλτούρα στην οικονομία είναι κάτι σύνηθες. Έτσι έννοιες όπως “επιχειρηματική κουλτούρα” ή “εταιρική κουλτούρα” ή “ταυτότητα” ή “συνέργεια” αποτελούν παρακαταθήκη για το εμπόριο και για τις συζητήσεις που γίνονται για θέματα της νέας οικονομικής ζωής. Αναμφισβήτητα στην οικονομική ιστορία πολλοί επιστήμονες έδειξαν ευαισθησία σε θέματα πολιτισμού και θεσμικά θέματα. Οι εκφράσεις όπως “θεσμός” ή “συναλλακτικό κόστος” ή “δικαιώματα ιδιοκτησίας” ή “ομάδες συμφερόντων” ή “συλλογική δράση” ή “ανθρώπινο δυναμικό” ή κοινωνικό κεφάλαιο” ή “εμπιστοσύνη” αποτελούν εκφράσεις που συναντούμε σε κάθε κείμενο που αναφέρεται στους θεσμούς και στο ρόλο που διαδραματίζουν στην ανάπτυξη μιας

οικονομίας.

Στις περισσότερες περιπτώσεις η επιτυχημένη ανάπτυξη είναι αποτέλεσμα συλλογικών ατομικών αποφάσεων από τους επιχειρηματίες που επενδύουν σε ριψοκίνδυνες νέες επιχειρήσεις και προσπαθούν νέα πράγματα. Στην ιδέα της “ελαστικότητας της απαισιοδοξίας” κυριαρχεί η αντίληψη ότι ο ιδιωτικός τομέας στις αναπτυσσόμενες χώρες θα αποτύχει να ανταποκριθεί γρήγορα σε ευκαιρίες και σε άλλα κίνητρα τα οποία έχουν τεθεί για να σταματήσουν την αμφισβήτηση από την συγκέντρωση πολλών στοιχείων. (Rodrik 2000) Οι θεσμοί επηρεάζουν αρκετά έντονα την ανάπτυξη των χωρών και δρουν σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας καθορίζοντας τα πλαίσια μέσα στα οποία λαμβάνει χώρα μια οικονομική συναλλαγή.

Έτσι ο πολιτισμός μιας χώρας αποτελεί τον παράγοντα διαμόρφωσης ατομικής οικονομικής συμπεριφοράς, και επηρεάζει σε μακροοικονομικό επίπεδο και με διαρθρωτικό τρόπο μια οικονομία όπου μπορούμε να δούμε τα αποτελέσματα της εφόσον σταθεροποιηθούν οι θεσμοί. Σύμφωνα και με το Chang “οι θεσμοί έχουν συχνά ενσωματωμένους μηχανισμούς αλλαγής και η οικονομική ανάπτυξη προέρχεται από θεσμικές/πολιτιστικές αλλαγές. Επίσης θεωρεί ότι οι Θεσμοί δεν είναι τόσο άκαμπτοι ώστε να μη μπορούν ποτέ να διορθωθούν, αλλά ούτε και τόσο εύπλαστοι ώστε να μπορούν εύκολα να τροποποιηθούν κατά βούληση. Τα άτομα είναι προϊόντα των υφιστάμενων θεσμικών παραγόντων, παράγοντες οι οποίοι αποτελούνται από κανόνες και κάνουν την αλλαγή δύσκολη, και έτσι οι θεσμοί που είναι ευεργετικοί, μπορούν να λειτουργήσουν μόνο όταν υπάρχουν συμπληρωματικά όργανα.

Υπάρχουν πολλές αποδείξεις μέσα από τις οποίες εξάγεται το συμπέρασμα ότι τα θεσμικά όργανα έχουν μεγάλη σημασία στον καθορισμό του επιπέδου οικονομικής ανάπτυξης μιας χώρας. Ο βαθμός προστασίας των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, του κράτους δικαίου και της ελεύθερης έκφρασης των πολιτών συσχετίζονται με τις οικονομικές επιδόσεις μιας χώρας. Οι θεσμοί καθορίζουν το κόστος των οικονομικών συναλλαγών, το οποίο θα τονώσει την ανάπτυξη με την μορφή των συμβάσεων και μέσω της εφαρμογής τους θα δημιουργηθούν κοινοί εμπορικοί κώδικες, θα αυξήσει τη διαθεσιμότητα των πληροφοριών, οι οποίες μειώνουν το κόστος συναλλαγών και το κίνδυνο της αβεβαιότητας.

Παρακάτω περιγράφονται πέντε είδη θεσμών της αγοράς που ευνοούν αποτελεσματικά την

οικονομική ανάπτυξη:

A) Δικαιώματα Ιδιοκτησίας

Κατά τους North&Thomas (1973) αλλά και τους North&Weingast(1989) και πολλοί άλλοι συμφωνούν ότι η δημιουργία ασφαλών και σταθερών δικαιωμάτων στην ιδιοκτησία αποτελεί το στοιχείο - κλειδί για την άνοδο της Δύσης και την απαρχή της σύγχρονης οικονομικής ανάπτυξης. Είναι αυτονόητο ότι ένας επιχειρηματίας δεν θα έχει το κίνητρο να επιχειρήσει και να καινοτομήσει εκτός αν έχει επαρκή έλεγχο στην βέλτιστη απόδοση των πάγιων στοιχείων, ώστε να συνεχίσει να παράγει και να βελτιώνεται. Στην πραγματικότητα η γη αποκτάται μέσω των εμπορικών συναλλαγών (σε αντίθεση με το παραδοσιακό άτυπο σύστημα αναδιανομής γης) και παύει να υπάρχει διαφορά σε όλα τα επίπεδα των επενδύσεων διότι η ασφάλεια για την εκμετάλλευση του ακινήτου είναι εξασφαλισμένη. Οι θεσμοί καθορίζουν τον βαθμό απόδοσης των επενδύσεων, διότι η προστασία των δικαιωμάτων της ιδιοκτησίας και οι κανόνες του κράτους που αφορούν τις επενδύσεις αποτελούν κίνητρα για την αύξηση του εισοδήματος. Οι θεσμοί επίσης καθορίζουν το πεδίο καταπίεσης και απαλλοτρίωσης των πόρων από την «ελίτ», διότι άνιση θεσμοί οι οποίοι επιτρέπουν την κυριαρχία των ισχυρών στις οικονομικές συναλλαγές περιορίζουν σε μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη όπως μπορούμε να δούμε στις περιπτώσεις πόλων πρώην αποικιακών χωρών. Όσον αφορά τον θεσμό των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας το κλειδί σε αυτόν το θεσμό είναι ο έλεγχος και όχι η ιδιοκτησία καθαυτού. Τα δικαιώματα ιδιοκτησίας δεν υφίσταται αν δεν υπάρχουν δικαιώματα ελέγχου, αλλά ισχυρά δικαιώματα ελέγχου μπορούν να παραπλανήσουν ακόμα και εν απουσία των τυπικών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Η Ρωσία αποτελεί ένα παράδειγμα όπου οι μέτοχοι ενώ έχουν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, συχνά δεν έχουν αποτελεσματικό έλεγχο στις επιχειρήσεις τους. Αντιθέτως στην Κίνα τα δικαιώματα ελέγχου έχουν κεντρίσει την επιχειρηματική δραστηριότητα παρά την απουσία σαφών καθορισμένων δικαιωμάτων ιδιοκτησίας.(Rodrik 2000) Αυτές οι περιπτώσεις δείχνουν ότι η δημιουργία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας δεν είναι αποτέλεσμα ψηφίσματος νομοθεσίας, διότι από μόνη της η νομοθεσία δεν είναι ούτε αναγκαία αλλά ούτε και επαρκής για την παροχή ασφαλών δικαιωμάτων ελέγχου. Στην πράξη τα δικαιώματα ελέγχου αποτελούν τον συνδυασμό της νομοθεσίας και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας τα ήθη και τα έθιμα.

Τα δικαιώματα ιδιοκτησίας είναι σπάνια πλήρως οριοθετημένα ακόμα και αν αυτά επιβάλλονται

επίσημα από τον νόμο. Για αυτό κάθε κοινωνία θα πρέπει να αποφασίζει από μόνη της ποια δικαιώματα ιδιοκτησίας θα επιτρέπονται και ποιοι περιορισμοί θα υπάρχουν κατά την άσκησή τους. Για παράδειγμα τα πνευματικά δικαιώματα ιδιοκτησίας προστατεύονται επιμελώς στην Αμερική και στις περισσότερες αναπτυγμένες χώρες σε σχέση με τις αναπτυσσόμενες χώρες. Από την άλλη η οριοθέτηση και η περιβαλλοντική νομοθεσία περιορίζουν την ικανότητα των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων στις αναπτυγμένες χώρες να κάνουν ότι θέλουν με την “ιδιοκτησία” από ότι στις αναπτυσσόμενες χώρες. Όλες οι κοινωνίες αναγνωρίζουν ότι τα δικαιώματα ιδιωτικής ιδιοκτησίας μπορούν να περιοριστούν αν αυτά εξυπηρετούν ένα ευρύ κοινωνικό σκοπό. (Rodrik 2000)

B) Ρυθμιστικοί θεσμοί

Οι αγορές αποτυγχάνουν όταν οι συμμετέχοντες εμπλέκονται με δόλιους χειρισμούς και μη ανταγωνιστικές συμπεριφορές. Επίσης αποτυγχάνουν όταν το κόστος συναλλαγής περιορίζει την εσωτερικευση της τεχνολογίας και άλλων μη οικονομικών δραστηριοτήτων, αλλά και όταν υπάρχουν ελλειψίες πληροφορίες αποτέλεσμα ηθικού κινδύνου και δυσμενών επιλογών. Οι οικονομολόγοι αναγνωρίζουν αυτές τις παθογένειες και για αυτό έχουν αναπτύξει αναλυτικά εργαλεία που απαιτούνται για την αντιμετώπιση των πιθανών αδυναμιών της αγοράς.

Στην πράξη κάθε επιτυχημένη οικονομία ελέγχεται και καθοδηγείται από μια σειρά ρυθμιστικών θεσμών που ρυθμίζουν την συμπεριφορά των αγαθών, των υπηρεσιών, της εργασίας, των περιουσιακών στοιχείων και των χρηματοπιστωτικών αγορών.

Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι οι ρυθμιστικοί θεσμοί ίσως πρέπει να επεκταθούν πέρα από τα δεδομένα που καλύπτει την αντιμονοπωλιακή χρηματοπιστωτική εποπτεία και τη ρύθμιση των κανονισμών ασφάλειας. Αυτό μπορεί να ισχύει περισσότερο στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπου οι αδυναμίες της αγοράς είναι πιο διαδεδομένες και οι απαιτούμενες ρυθμίσεις περισσότερες.

Είναι γεγονός ότι όταν υπάρχουν αποτυχημένα μοντέλα του συντονισμού αλλά και ατέλειες στην αγορά κεφαλαίων καθιστούν σαφές τη στρατηγική των κυβερνητικών παρεμβάσεων για να υπάρξει έξοδος από την παγίδα του χαμηλού επιπέδου και να δώσουν τις επιθυμητές απαντήσεις στις ιδιωτικές επενδύσεις. (Stiglitz&Hoff, 1999). Η περίπτωση της Νότιας Κορέας και της Ταϊβάν 1960 & 1970 αποτελεί παράδειγμα που επιβεβαιώνει τα ανωτέρω. Η εκτεταμένη επιχορήγηση με την

κυβέρνηση υπό την ηγεσία του συντονισμού των ιδιωτικών επενδύσεων στις δυο ανωτέρω οικονομίες αποτέλεσε καθοριστικό ρόλο στον καθορισμό του επιπέδου της αυτοσυντηρούμενης ανάπτυξης.

Εν κατακλείδι οι αποτελεσματικοί ρυθμιστικοί θεσμοί ποικίλουν και ποικίλουν όχι μόνο μεταξύ διαφόρων χωρών αλλά και μέσα στην ίδια την χώρα διαχρονικά.

Γ) Θεσμοί για την Μακροοικονομική Σταθερότητα

Σήμερα έχουμε κατανοήσει ότι οι καπιταλιστικές οικονομίες δεν είναι συνήθως αυτοσταθεροποιητικές. Ο Keynes και οι οπαδοί του ανησυχούν για τις ελλείψεις που μπορούν να παρουσιαστούν στη συνολική ζήτηση και για τα επακόλουθα της ανεργίας. Πιο πρόσφατες απόψεις της μακροοικονομικής αστάθειας αναφέρουν ότι η εγγενής αστάθεια των χρηματοοικονομικών αγορών μπορεί να μεταφερθεί στην πραγματική οικονομία. Για αυτό οι προηγμένες οικονομίες έχουν αναπτύξει νομισματικούς και δημοσιονομικούς θεσμούς οι οποίοι εκτελούν μια σταθεροποιητική λειτουργία λαμβάνοντας υπόψη τις άσχημες συνέπειες που αναγκάστηκαν να υποστούν αυτοί που δεν τις είχαν υιοθετήσει. Ο πιο σημαντικός από όλους τους χρηματοοικονομικούς θεσμούς είναι ο “δανειστής έσχατης ανάγκης” η κεντρική τράπεζα μιας χώρας και θεωρείται φύλακας ενάντια σε μια τραπεζική κρίση. Στους οικονομικούς κύκλους υπάρχει μια αμφισβήτηση κατά πόσο μπορεί να επιτευχθεί η μακροοικονομική σταθερότητα μέσα από την υιοθέτηση νομισματικών και δημοσιονομικών πολιτικών. Επίσης στους πολιτικούς κύκλους, υπάρχει μια αίσθηση ότι οι νομισματικοί και δημοσιονομικοί θεσμοί έτσι όπως έχουν διαμορφωθεί σήμερα έχουν προσθέσει αστάθεια στην οικονομία μιας χώρας, και καλπάζουν προς την τάση της ανεξαρτητοποίησης της Κεντρικής Τράπεζας με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν πιο ισχυροί χρηματοοικονομικοί θεσμοί. Για παράδειγμα στην Αργεντινή αντικατέστησαν την Κεντρική Τράπεζα με ένα Νομισματικό Συμβούλιο, διότι υπολόγισαν ότι έχοντας μια Κεντρική Τράπεζα που κατά καιρούς μπορεί να σταθεροποιήσει την οικονομία, δεν αξίζει να διατρέχουν τον κίνδυνο αποσταθεροποίησης της Κεντρικής Τράπεζας επί των πλείστων. Ότι μπορεί όμως να λειτουργεί στην Αργεντινή αφού η ιστορία έδειξε ότι δεν αποτελεί κακό στοίχημα, δεν σημαίνει ότι κάτι ανάλογο θα πετύχει και σε άλλη χώρα, και τούτο συμβαίνει διότι οι θεσμοί πρέπει να

αντικατοπτρίζουν τις ανάγκες τις χώρας και να μην είναι ανεξάρτητοι από την ιστορία της χώρας. (Rodrik 2000)

Δ) Θεσμοί κοινωνικής ασφάλισης

Στην σύγχρονη οικονομία οι αλλαγές είναι συνεχείς και ιδιοσυγκρασιακές και ο κίνδυνος για τα εισοδήματα και την απασχόληση είναι διάχυτος. Η ανάπτυξη των σύγχρονων οικονομιών εμπεριέχει την μετάβαση από την στατική οικονομία σε μια πιο δυναμική όπου τα καθήκοντα των εργαζομένων βρίσκονται σε συνεχή εξέλιξη και η κλίμακα εισοδήματός τους βρίσκεται επίσης σε συνεχή κίνηση άλλοτε προς τα πάνω και άλλοτε προς τα κάτω. Ένα από τα αποτελέσματα αυτής της δυναμικής οικονομίας είναι ότι τα άτομα απελευθερώνονται από δεσμούς παραδοσιακούς όπως είναι οι συγγενείς, η εκκλησία, κ.λπ. Τους αποσπά από το παραδοσιακό υποστηρικτικό σύστημα και δημιουργεί θεσμούς καταμερισμού των κινδύνων, η διασφάλιση των οποίων γίνεται λιγότερο διαχωρίσιμη με τον παραδοσιακό τρόπο, καθώς οι αγορές εξαπλώνονται.

Η τεράστια επέκταση των παρεχόμενων στην κοινωνία προγραμμάτων κοινωνικής ασφάλισης αποτελεί ένα από τα αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά της εξέλιξης των προηγμένων οικονομιών. Στις Ηνωμένες Πολιτείες ήταν το τραύμα της μεγάλης ύφεσης που οδήγησε στις μεγάλες θεσμικές καινοτομίες στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, τα επιδόματα ανεργίας, τα δημόσια έργα, τη δημόσια ιδιοκτησία, την ασφάλεια στις καταθέσεις και την νομοθεσία για τα συνδικάτα.(Boroetal.,1998,6). Στην Ευρώπη οι ρίζες του κράτους πρόνοιας φτάνουν σε μερικές περιπτώσεις στο τέλος του 19ου αιώνα. Αλλά η εντυπωσιακή επέκταση των προγραμμάτων κοινωνικής ασφάλισης, ιδιαίτερα σε μικρές οικονομίες και το άνοιγμα των αγορών στο εξωτερικό ήταν ένα φαινόμενο που εμφανίστηκε μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (Rodrik1998). Παρά τις σημαντικές πολιτικές αντιδράσεις σχετικά με τα προγράμματα κοινωνικής ασφάλισης που υπάρχουν από την δεκαετία του 1980 ούτε οι Ηνωμένες Πολιτείες ούτε η Ευρώπη μείωσαν σημαντικά τα προγράμματα κοινωνικής ασφάλισης.

Η κοινωνική ασφάλιση δεν είναι απαραίτητο να παρέχεται με την μορφή προγραμμάτων τα οποία πληρώνονται από δημοσιονομικούς πόρους. Στην Ανατολική Ασία το μοντέλο αντιπροσωπεύεται

πολύ καλά από την Ιαπωνική περίπτωση, όπου η κοινωνική ασφάλιση παρέχεται μέσω ενός συνδυασμού επιχειρηματικών πρακτικών (όπως η δια βίου απασχόληση και επιχειρήσεις που παρέχουν κοινωνικές παροχές), προστατευόμενοι και ρυθμιζόμενοι τομείς με στόχο την σταδιακή προσέγγιση της έναρξης της απελευθέρωσης και εξωτερίκευσης.

Η κοινωνική ασφάλιση νομιμοποιεί μια οικονομία της αγοράς, διότι παρέχει συμβατότητα στην κοινωνική σταθερότητα και στην κοινωνική συνοχή. Το κράτος πρόνοιας που έχει αναπτυχθεί στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης και των Ηνωμένων Πολιτειών οδήγησε σε μια σειρά από οικονομικές και κοινωνικές δαπάνες, κατοχύρωσε δημοσιονομικές δαπάνες ως δικαίωμα του πολιτισμού και της μακροχρόνιας ανεργίας και έχουν γίνει όλο και πιο εμφανή. Όταν δεν έχει δοθεί επαρκής προσοχή στη δημιουργία των θεσμών κοινωνικής ασφάλισης, το αποτέλεσμα είναι να υπάρχει οικονομική ανασφάλεια και σπασμωδικές κινήσεις ενάντια στις μεταρρυθμίσεις.

E) Θεσμοί για την διαχείριση κρίσεων

Οι κοινωνίες διαφέρουν λόγω των διαφόρων διαιρέσεων που υφίσταται. Μερικοί αποτελούνται από εθνικούς και γλωσσικά ομοιογενείς πληθυσμούς, που χαρακτηρίζονται από μια σχετικά ισότιμη κατανομή των πόρων όπως υπάρχει στην Φιλανδία, και άλλοι χαρακτηρίζονται από βαθιές διαιρέσεις λόγω εθνικών και οικονομικών γραμμών όπως υπάρχει στη Νιγηρία. Αυτές οι διαφορές εμποδίζουν την κοινωνική συνεργασία και αποτρέπουν την αντίληψη αμοιβαία επωφελών έργων. Έτσι δημιουργούνται κοινωνικά επιβλαβείς συγκρούσεις διότι αλλάζουν κατεύθυνση οι πόροι των οικονομικά παραγωγικών δραστηριοτήτων και αποθαρρύνει τέτοιου είδους δραστηριότητες από την αβεβαιότητα που γεννάτε. Οι οικονομολόγοι έχουν χρησιμοποιήσει τα μοντέλα των κοινωνικών συγκρούσεων για να ρηξουν φως σε ερωτήματα όπως 1) γιατί οι κυβερνήσεις καθυστερούν την σταθερότητα όταν οι καθυστερήσεις προκαλούν κόστος για όλες τις ομάδες (Alesina and Drazen 1991), 2) γιατί πλούσιες σε φυσικούς πόρους χώρες συχνά πράττουν χειρότερα από ότι οι χώρες που είναι φτωχές (Tornell and Lane 1990) και 3) γιατί εξωτερικοί κραδασμοί συχνά οδηγούν σε παρατεταμένες οικονομικές κρίσεις με το άμεσο κόστος να είναι δυσανάλογο από το σοκ που βιώνουν. (Rodrick, 2000)

Όλα αυτά μπορούν να θεωρηθούν περιπτώσεις αποτυχίας συντονισμού των κοινωνικών ομάδων που αποτυγχάνουν να συνεργαστούν για να παράγουν κάποιο αποτέλεσμα που θα έχει αμοιβαίο

όφελος. Οι υγιείς οικονομίες έχουν μια σειρά από θεσμούς που κάνουν την αποτυχία τέτοιων κοινωνικών συντονισμών λιγότερο πιθανό. Τέτοιοι θεσμοί είναι το κράτος δικαίου, υψηλής ποιότητας δικαστικό σώμα, αντιπροσωπευτικοί πολιτικοί θεσμοί, ελεύθερες εκλογές, ανεξάρτητα συνδικάτα, κοινωνικές εταιρικές σχέσεις κλπ. Αυτό που κάνει αυτές τις ρυθμίσεις να λειτουργούν ως θεσμικά όργανα της διαχείρισης των συγκρούσεων είναι ότι συνεπάγεται διπλή “τεχνολογική δέσμευση” προειδοποιούν τους πιθανούς “νικητές” των κοινωνικών συγκρούσεων των οποίων τα κέρδη θα είναι περιορισμένα και διαβεβαιώνουν ότι οι “χαμένοι” δεν θα αποζημιωθούν. Επίσης έχουν την τάση να αυξάνουν τα κίνητρα στις κοινωνικές ομάδες να συνεργαστούν μειώνοντας το τελικό αποτέλεσμα των κοινωνικών μη συνεργάσιμων στρατηγικών.

Περιγράφοντας παραπάνω τους θεσμούς που συμβάλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη μιας κοινωνίας θα πρέπει στη συνέχεια να επεκταθούμε και στους θεσμικούς παράγοντες που ευνοούν την ανάπτυξη μιας αγοράς.

Οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι συγκεντρώνονται σχεδόν αποκλειστικά στην ανάλυση της αμιγώς ανταγωνιστικής διάρθρωσης της αγοράς, η οποία αντιπροσωπεύεται από άτομα ή από θεσμικά πλαίσια τα οποία καθορίζονται από εξωγενείς παράγοντες και προσδιορίζονται δύσκολα.

Είναι γεγονός πως όλοι οι θεσμοί δεν εξυπηρετούν όλες τις κύριες και πρωταρχικές ανάγκες της οικονομίας της αγοράς, ακόμα και αν αυτό απαιτείται από τη λογική της ατομικής ιδιοκτησίας και της εκτέλεσης συμβολαίων.

Επίσης το γεγονός ότι υπάρχουν τεράστιες διαφορές μεταξύ των χωρών όσον αφορά την οργάνωση της οικονομικής και κοινωνικής τους ζωής, στη βιβλιογραφία τεκμηριώνεται ότι αυτή η διαφορά οφείλεται σε μια ισχυρή συσχέτιση μεταξύ των θεσμών και των οικονομικών επιδόσεων. Για παράδειγμα ο Knack&Keefe (1995) παρουσίασαν μελέτη με τα μέτρα επιβολής στα δικαιώματα ιδιοκτησίας που καταρτίζονται από διεθνείς επιχειρηματικές οργανώσεις. Ο Mauro (1995) εξέτασε τα μέτρα διαφθοράς και ο Djankovetal. (2002) συγκέντρωσε όλα τα μέτρα φραγμών εισόδου όλων των χωρών. Επίσης άλλες μελέτες εξετάζουν τις διακυμάνσεις στους εκπαιδευτικούς θεσμούς και αντίστοιχες διαφορές στο ανθρώπινο κεφάλαιο. Όλοι αυτοί οι μελετητές βρίσκουν σημαντικές διαφορές στα μέτρα εφαρμογής των οικονομικών θεσμών και αξιοσημείωτη συσχέτιση μεταξύ αυτών των μέτρων και ποικίλους δείκτες οικονομικής απόδοσης, που σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό

με διάφορα οικονομικά αποτελέσματα συμπεριλαμβανομένης του ρυθμού και του επιπέδου οικονομικής ανάπτυξης .

Οι θεσμοί όμως λειτουργούν σε υψηλότερο επίπεδο γενίκευσης από ότι οι αγορές και οι οργανισμοί, διότι αυτοί οριοθετούν τους κανόνες του παιχνιδιού στο οποίο οι κυβερνητικές δομές λειτουργούν. Οι θεσμοί όπως έχουμε αναφέρει αποτελούν ειδικές μορφές που είναι σταθερές για μεγάλα χρονικά διαστήματα και οι οποίοι λειτουργούν ως εμπόδια για τους ενδιάμεσους φορείς. Από την άλλη τείνουμε να αγνοούμε ότι κάθε θεσμός έχει ιστορική διάσταση που περιγράφει ειδικές συνθήκες μέσα από τις οποίες έχει δημιουργηθεί. Η γνώση της ιστορίας ενός θεσμού είναι απαραίτητη για την κατανόηση των λειτουργιών τους. Έτσι οι θεσμοί σχετικά με την χρηματοπιστωτικές αγορές έχουν άλλο ιστορικό υπόβαθρο στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής από ότι έχουν στην Γερμανία ή στην Ιαπωνία, για την διαμόρφωση των θεσμών τους. (ClaudeMenard, 1995)

Αποκτώντας, μια ολοκληρωμένη έννοια του θεσμού, αναφέρουμε ότι οι θεσμοί που ξεπερνούν τα άτομα και τους οργανισμούς είναι οι επιχειρήσεις. Οι επιχειρήσεις περιλαμβάνουν την εφαρμογή ενός αφηρημένου σύνολο κανόνων που είναι απρόσωποι, υπό την έννοια ότι πρέπει να ισχύει για όλα τα μέλη των συγκεκριμένων κατηγοριών και αποτελεί τις ατομικές επιλογές, όχι τυχαίες, με την έννοια ότι γίνονται αντιληπτές το ίδιο από όλα τα μέλη μιας συγκεκριμένης κατηγορίας. (Williamson 1991). Συγκρίνοντας τις έννοιες «αγορά» και «οργανισμός» ο ClaudeMenard (1995) προτείνει ότι ένας θεσμός εκδηλώνεται σε μια μακροχρόνια ιστορικά περίοδο και προσδιορίζεται από ένα σύνολο σταθερών, αφηρημένων και απρόσωπων κανόνων που αποκρυσταλλώνεται σε παραδόσεις έθιμα ή νόμους με στόχο να εφαρμόσουν και να επιβάλλουν πρότυπα συμπεριφοράς που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών περιφερειών. Μέσα σε αυτό το περιορισμένο σύνολο εναλλακτικών λύσεων που τις ονομάζουμε κυβερνητικές δομές λειτουργούν οι αγορές και οι οργανισμοί.

Μια αγορά είναι το ειδικό θεσμικό καθεστώς που αποτελείται από κανόνες και συμβάσεις που κάνουν δυνατή σε τακτική βάση την εθελοντική μεταβίβαση μεγάλων αριθμών δικαιωμάτων της ιδιοκτησίας, αναστρέψιμες μεταφορές οι οποίες εφαρμόζονται και επιβάλλονται μέσα από ένα ειδικό ρυθμιστικό μηχανισμό αυτού, του συστήματος των ανταγωνιστικών τιμών. (Hodgson 1988). Αντιθέτως οι οργανισμοί και ειδικότερα οι επιχειρήσεις είναι συγκεκριμένες θεσμικές ρυθμίσεις

διαφορετικές από εκείνες των αγορών με την έννοια ότι υπάρχουν για να συντονίσουν συγκεκριμένα περιουσιακά στοιχεία μέσω διακριτών κανόνων.(Williamson 1991).

Για να εντοπίσουμε τους θεσμικούς παράγοντες που ευνοούν την αγορά θα προχωρήσουμε στην θεωρία ανάλυσης θεσμικών παραγόντων δηλαδή με βάση τη θεωρία των θεσμών, θα επιχειρηθεί ανάλυση του περιβάλλοντος των επιχειρήσεων, προσδιορίζοντας τους εσωτερικούς και εξωτερικούς περιβαλλοντικούς παράγοντες ενός οργανισμού. Θα επιχειρήσουμε να αναπτύξουμε το πλαίσιο ανάλυσης μέτρησης της απόδοσης ενός οργανισμού και των θεσμικών παραγόντων, σύμφωνα με τους οποίους η συμπεριφορά ενός οργανισμού μπορεί να αναγνωριστεί και να προσδιοριστεί.

Λαμβάνοντας υπόψη τις αυξανόμενες προκλήσεις στο ανταγωνιστικό περιβάλλον που λειτουργεί ένας οργανισμός θα πρέπει συνεχώς να αναπροσαρμόζεται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες προκειμένου να επιβιώσει. Επίσης έχει παρατηρηθεί ότι η σημασία της μέτρησης των αποδόσεων ενός οργανισμού έχει αυξηθεί στο μεταβαλλόμενο και σύνθετο επιχειρηματικό περιβάλλον αλλά και στη δυναμική ενός οργανισμού (Bourneetal. 2000, Sharma&Bhagwat 2007, Mathuret. al 2011). Η μέτρηση απόδοσης ενός οργανισμού παρέχει πληροφορίες σχετικά με το εσωτερικό περιβάλλον ενός οργανισμού και διασφαλίζει τρόπους μάθησης και ανατροφοδότησης που με τη σειρά του επιτρέπει σταθερή βελτίωση των επιδόσεων και την προσαρμογή τους στο εξωτερικό περιβάλλον του. (Franco – Santosetal. 2007, Brudan 2010, Fukushuma&Peirce 2011).

Οι μετρήσεις των αποδόσεων είναι χρήσιμες όταν αυτές αντιστοιχούν στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον ενός οργανισμού. Η πρώτη προϋπόθεση είναι να προσδιοριστεί το επιχειρησιακό περιβάλλον στο πλαίσιο της μέτρησης της απόδοσης. Η διερεύνηση κάτω από ποιές συνθήκες η μέτρηση των αποδόσεων ενός πλαισίου λειτουργεί καλύτερα και πως προσδιορίζουμε τους αντίστοιχους παράγοντες, απαντάται μέσω της θεωρίας των θεσμών όπου εξετάζεται η αλληλεπίδραση μεταξύ του οργανισμού και του ευρύτερου κοινωνικοοικονομικού και ιστορικού πλαισίου.

Η θεωρία των θεσμών, μέσα από μια θεωρητική προσέγγιση των μελετών σχετικά με την οργάνωση ενός οργανισμού, προσδιορίζει τους εσωτερικούς και εξωτερικούς περιβαλλοντικούς παράγοντες, ως θεσμικούς παράγοντες σύμφωνα με τους οποίους η συμπεριφορά ενός οργανισμού θα μπορούσε

να προσδιοριστεί και να διερευνηθεί (Hussain&Hoque 2002). Σύμφωνα με τις αναλύσεις της βιβλιογραφίας δημιουργήθηκε ο βασικός κατάλογος θεσμικών παραγόντων στο πλαίσιο της μέτρησης της απόδοσης ο οποίος θα ληφθεί υπόψη για να συμπεράνουμε ποιοι θεσμικοί παράγοντες ευνοούν την τουριστική ανάπτυξη, και περιγράφεται παρακάτω:

Οικονομικοί περιορισμοί: Πολλοί μελετητές έχουν προτείνει ότι οι οικονομικοί περιορισμοί αυξάνουν τις ανάγκες των διευθυντών για τους δείκτες αξιολόγησης των επιδόσεων μέσα στα οργανωτικά συστήματα όπως είναι τα συστήματα μέτρησης απόδοσης. Η βιβλιογραφία στον τομέα αυτόν υποδηλώνει ότι οι οργανισμοί αντιμετωπίζουν υψηλό επίπεδο οικονομικής αβεβαιότητας και είναι πιθανό να χρησιμοποιούν οικονομικά μέτρα περισσότερο από μη οικονομικά μέτρα επίδοσης.

Το πλαίσιο του Ανταγωνισμού: Οι λόγοι που οδηγούν τους οργανισμούς σε αλλαγές όπως το κόστος, η ποιότητα αλλά και ο χρόνος προέρχονται λόγω του νέου υπέρ ανταγωνιστικό περιβάλλον (NicovichDibrell&Davis 2007, Taticchi&Balachandran 2008, Phusavatet. al 2009).

Βέλτιστες πρακτικές από άλλους: Ο Hussain&Hoque (2002) περιγράφουν τη σημασία της σύνδεσης του οργανωτικού σχεδιασμού, των δομών και των στρατηγικών με τους ελέγχους στους οποίους ένα σύστημα μέτρησης απόδοσης γίνεται ολοένα και πιο σημαντικό. Συχνά υπάρχει δημόσια αντιγραφή των καλών πρακτικών από επιτυχημένες οργανώσεις. Μια τέτοια αντιγραφή συμβαίνει διότι υπάρχει η επιθυμία να αποκτήσουν νομιμότητα για το λειτουργικό τους περιβάλλον, αν και η σχέση των συστημάτων μέτρησης απόδοσης με την στρατηγική και την απόδοση δεν έχει προσδιοριστεί.

Τεχνολογική πρόοδος: Η πληροφορική από την μια πλευρά επηρεάζει τις ανάγκες των πελατών ενός οργανισμού και από την άλλη ωθεί τους οργανισμούς σε διαδικασίες βελτίωσής τους (Burns&Stalker 1961) και την εφαρμογή νέων μεθόδων (Garengo, Nudurupati&Bititci 2007, Jones&Kaluarachchi 2008).

Πιέσεις από κοινωνικοοικονομικούς και πολιτικούς θεσμούς: Οι οργανισμοί εθελοντικά ή κατά καιρούς υποχρεωτικά ακολουθούν διεθνή οργανωτικά πρότυπα δηλαδή μετρήσεις που αφορούν την ποιότητα τους περιβαλλοντικούς όρους κ.λ.π. για να προσαρμοστούν σε μέτρα απόδοσης συμπεριλαμβανομένου της ποιότητας και των προτύπων.

Λογιστικά πρότυπα και δημοσιονομική νομοθεσία. Τα λογιστικά πρότυπα και η οικονομική νομοθεσία προκειμένου να εναρμοσθεί με τα διεθνή πρότυπα μπορεί να επηρεάσει τον σχεδιασμό και την χρήση του συστήματος μέτρησης απόδοσης.

Επαγγελματισμός: Ο Hussain&Hoque (2002) αναγνωρίζουν τους επαγγελματίες ως τους πρωταρχικούς σύγχρονους διαμορφωτές των οργανωτικών πρακτικών. Τα επιχειρηματικά δίκτυα είναι αναγνωρισμένα ως οι κυρίαρχες πηγές ισομορφισμού καθώς και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης από όπου παρόμοιες πρακτικές διαχείρισης εξαπλώνονται από τον ένα οργανισμό στον άλλον.

Προσανατολισμός της οργανωτικής στρατηγικής: Σύμφωνα με τον Bednall&Valos (2005) η στρατηγική πρέπει να συνδέεται με πράξεις μιας αποτελεσματικής κοστολόγησης και ενός συστήματος μέτρησης απόδοσης σε οργανισμούς παροχής υπηρεσιών. Ο προσανατολισμός της οργανωτικής στρατηγικής ενός οργανισμού σύμφωνα με την βιβλιογραφία θεωρείται ότι είναι μια ισχυρή δύναμη για τον σχεδιασμό ενός συστήματος μέτρησης απόδοσης.

Η ανώτατη διοίκηση / εταιρική κουλτούρα: Οι Ganet-Giner, Fernandez-Guerrero&Peris – Ortiz (2010) υποστηρίζουν ότι η ανώτατη διοίκηση αναμένεται να δημιουργήσουν δικά τους πρότυπα κουλτούρας δηλαδή πεποιθήσεις με τις οποίες θα στοχεύσουν στην εξασφάλιση του δικό τους όφελος και σκοπών.

Οργανωτικά χαρακτηριστικά: Οργανωτικά χαρακτηριστικά, όπως το μέγεθος, η φύση και το είδος της επιχείρησης, μπορεί να καθορίσει τον εύρος μιας πιθανής αλλαγής σε ένα σύστημα οργάνωσης, όπως ένα σύστημα μέτρησης απόδοσης. (GomesCarlosYasinMahmoud&LisboaJoao 2004). ΟCarlucci (2010) διαπίστωσε ότι οι μεγάλοι οργανισμοί τείνουν να χρησιμοποιούν πιο ισορροπημένα συστήματα μέτρησης απόδοσης σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι οι μικρές επιχειρήσεις.

Σύμφωνα με την βιβλιογραφία και τα αποτελέσματα έρευνας εμπειρογνομώνων στην ανάλυση των θεσμικών παραγόντων και ειδικότερα μέσα από την ανάλυση διαφορετικών ομάδων θεσμικών παραγόντων αποδείχτηκε ότι οι θεσμικοί παράγοντες επηρεάζουν με διαφορετικό τρόπο. Κάποιες ομάδες θεσμικών παραγόντων μπορεί να εκτελούνται ανεξάρτητα από έναν οργανισμό, και κάποιες άλλες να εξαρτώνται πλήρως από αυτόν και να αντιδρούν ανάλογα με την αντίδραση του. Με βάση

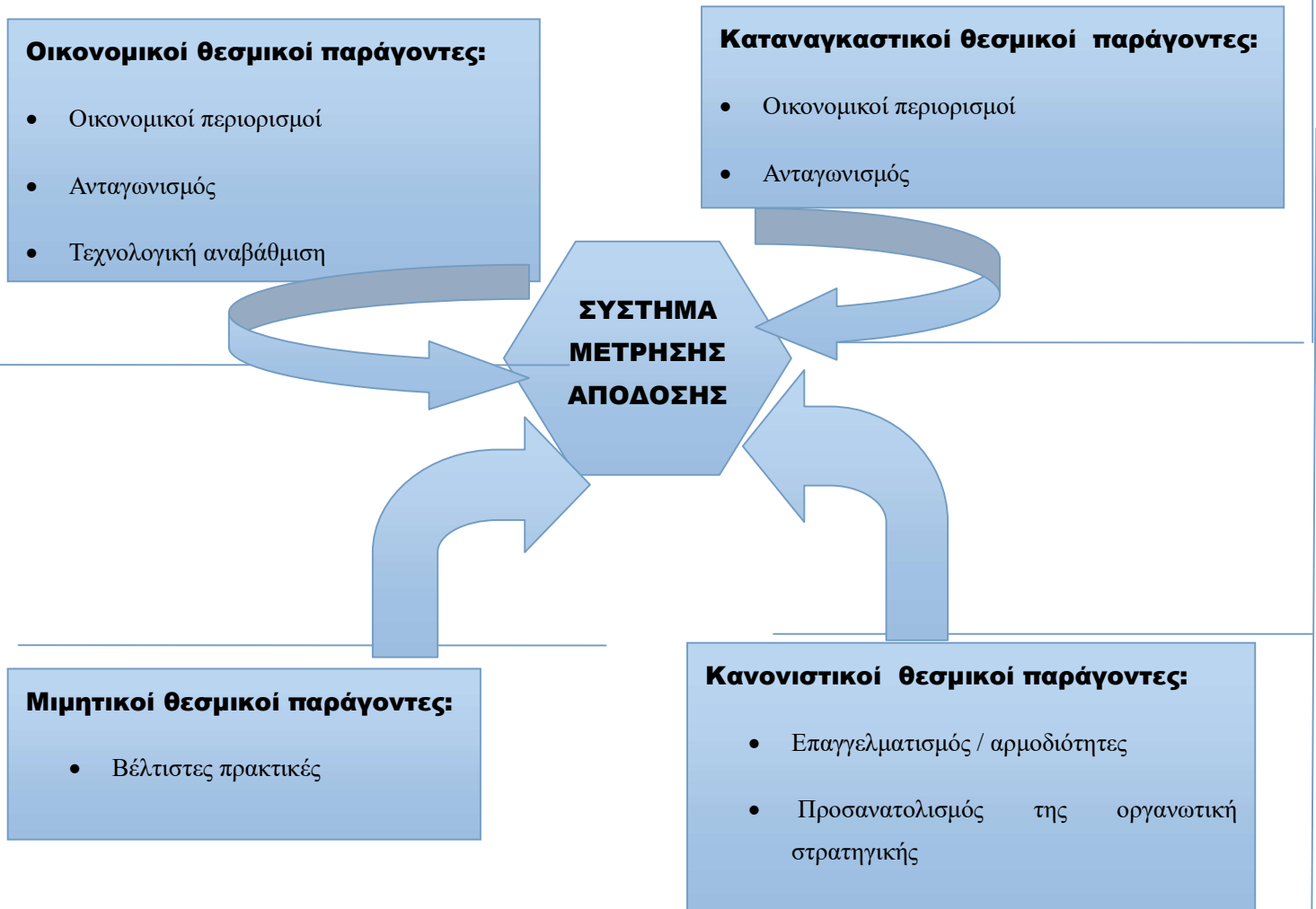
τη λίστα των περιβαλλοντικών και οργανωτικών θεσμικών παραγόντων που αποτέλεσαν κατάλληλα κριτήρια για τον προσδιορισμό του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος ενός οργανισμού, οι εμπειρογνώμονες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι ο τελικός κατάλογος των θεσμικών παραγόντων διαμορφώνεται στις παρακάτω ομάδες:

- Ομάδα οικονομικών θεσμικών παραγόντων: που αποτελούνται από τους οικονομικούς περιορισμούς, τον Ανταγωνισμό, και την Τεχνολογική Αναβάθμιση
- Ομάδα καταναγκαστικών θεσμικών παραγόντων: που αποτελούνται από τους οικονομικούς περιορισμούς και τον ανταγωνισμό
- Ομάδα μιμητικών θεσμικών παραγόντων: που αποτελούνται από βέλτιστες πρακτικές
- Ομάδα κανονιστικών θεσμικών παραγόντων: που αποτελείται από τον επαγγελματισμό και τις αρμοδιότητες αλλά και τον προσανατολισμό της οργανωτικής στρατηγικής

Έρευνες των Zattoni&Cuomo 2008, Analoui 2009, He&Baruch 2009, Gstraunthaler 2010 δείχνουν ότι οι ομάδες των θεσμικών παραγόντων όπως αυτοί των οικονομικών και του καταναγκασμού μπορούν να εκτελούνται διαφορετικά σε έναν οργανισμό από ότι οι ομάδες θεσμικών παραγόντων των κανονιστικών και του μιμητισμού και τούτο εξαρτάται από το πώς αντιδρά ένας οργανισμός.

Σύμφωνα με αυτή την άποψη θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι οι θεσμικοί παράγοντες θα μπορούσαν να εκτελεστούν σε δύο επίπεδα: α) σε οργανωτικό επίπεδο και β) σε επίπεδο περιβάλλοντος που θα βοηθήσει να αναγνωρίσουμε το εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον ενός οργανισμού

ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Πηγή: Lina Kloviene (2012). The list of institutional factors in the context of the performance measurement (Bansal & Roth, 2000; Davidson & Worrell, 2001; Hussain & Gunasekaran, 2002; Hussain & Hoque, 2002; Khadaroo, 2005; Tsai, 2006; Campbell, 2007; Lozano & Valles, 2007; Lämsiluoto & Järvenpää, 2008; Järvenpää, 2009)

Μέσα από την ανάλυση αντιλαμβανόμαστε ότι οι θεσμικοί παράγοντες αποτελούν κριτήρια για την αναγνώριση του εξωτερικού και εσωτερικού περιβάλλοντος ενός οργανισμού, και εκτελούνται σε δύο διαφορετικά επίπεδα στο περιβαλλοντικό και στο οργανωτικό. Έτσι υπάρχουν θεσμικοί παράγοντες που ευνοούν το περιβαλλοντικό επίπεδο και δεν μπορούν να διαχειρίζονται από τους οργανισμούς, και άλλοι που ευνοούν το επίπεδο της οργανωτικής, δείχνουν την αντίδραση ενός οργανισμού σε επιχειρησιακό περιβάλλον, και σχηματίζουν το εσωτερικό περιβάλλον ενός

οργανισμού.

Συνεπώς, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι οι παράγοντες όπως οι οικονομικοί περιορισμοί, η τεχνολογία και ο ανταγωνισμός αλλά και η κοινωνικοοικονομική πίεση των θεσμών συμβάλουν στον οργανωτικό στρατηγικό προσανατολισμό και στην ανάπτυξη των οργανωτικών χαρακτηριστικών που αποτελούν τα κατάλληλα κριτήρια για τον προσδιορισμό του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος ενός οργανισμού, και αποτελούν το πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορεί γίνεται η ανάλυση του συστήματος μέτρησης των επιδόσεων .

Τα κριτήρια που προσδιορίζουν το εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον ενός τουριστικού οργανισμού μπορούμε να αναφέρουμε ότι συμπίπτουν, και οι θεσμικοί παράγοντες που ευνοούν την οικονομική ανάπτυξη επηρεάζει και την τουριστική ανάπτυξη μιας χώρας. Η θεωρία των Θεσμών και των θεσμικών παραγόντων στο Τουρισμό όμως εφαρμόζεται για διαφορετικούς σκοπούς. Οι κύριες ερευνητικές περιοχές όπου εφαρμόστηκε η θεωρία των θεσμών και χρησιμοποιήθηκε ως θεωρητική βάση σε διάφορες μελέτες του τουρισμού που έχουν διεξαχθεί είναι: η περιβαλλοντική, η επιχειρηματικότητα, η καινοτομία, οι τεχνολογίες, η κοινωνική ευθύνη, η θεσμική ρύθμιση, οι κυβερνητικές δομές, η δημόσια τάξη και η πολιτική εμπιστοσύνη.

Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι έχει μελετηθεί η χρήση της θεωρίας των Θεσμών σε μελέτες που πραγματοποιήθηκαν στον τομέα του περιβάλλοντος. Στις μελέτες αυτές παρουσιάζεται έντονη η ανησυχία κυρίως λόγω των πιέσεων του θεσμικού περιβαλλοντικού πλαισίου, που επηρεάζουν τις πρακτικές περιβαλλοντικές διαχείρισης που έχουν υιοθετηθεί από τις τουριστικές επιχειρήσεις. Επίσης παρόμοια μελέτη για τον Αγροτουρισμό περιγράφουν ότι ο συγκεκριμένος τομέας είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης τριών παραγόντων, των προϊόντων, των οργανισμών και των θεσμών. Όσον αφορά το πλαίσιο ερευνητικών μελετών της δημόσια πολιτικής στον τουρισμό προσδιορίζεται με ποιό τρόπο οι τυπικοί και οι άτυποι θεσμοί επηρεάζουν τον σχεδιασμό και την εφαρμογή της πολιτικής στήριξης για τις τουριστικές επιχειρήσεις. Επίσης διάφορες μελέτες έχουν εξηγήσει από οικονομική σκοπιά την Θεωρία των Θεσμών στον τομέα του Τουρισμού και κάνουν σαφή αναφορά πως το θεσμικό πλαίσιο επηρεάζει τόσο την οικονομική όσο και κοινωνική ανάπτυξη ενός οργανισμού. Όσον αφορά την πολιτική εμπιστοσύνη μελέτες έδειξαν ότι οι Θεσμοί μπορούν να δημιουργηθούν από τους κατοίκους του τουριστικού προορισμού εφόσον αναγνωριστούν οι σχέσεις μεταξύ των εννοιών

νομιμότητας και εμπιστοσύνης, και επιπλέον υποστηρίζουν ότι η πολιτική νομιμοποίηση μπορεί να επιτευχθεί μόνον όταν υπάρχει εμπιστοσύνη των κατοίκων στην δημόσια διοίκηση.

Έτσι μέσα από την βιβλιογραφία των τουριστικών μελετών η οποία θα αναλυθεί εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο, αντιλαμβανόμαστε ότι η Θεωρία των Θεσμών έχει ευρεία απήχηση στον συγκεκριμένο κλάδο και μάλιστα κάνοντας χρήση των εννοιών και των προσεγγίσεων της Θεωρίας έτσι όπως αυτή αναπτύσσεται στην Οικονομική Σκέψη.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ ΘΕΣΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας θα μελετηθεί κατά πόσο οι θεσμοί και κατ' επέκταση οι θεσμικοί παράγοντες που περιγράψαμε στα προηγούμενα μέρη επηρεάζουν την τουριστική ανάπτυξη μιας χώρας. Θα παρουσιαστεί η τουριστική πολιτική που έχει εφαρμοστεί στην Ελλάδα τα τελευταία πενήντα χρόνια και μέσα από μια ενδελεχή βιβλιογραφική ανασκόπηση των θεσμικών παραγόντων που εφαρμόστηκαν σε διάφορες χώρες παγκοσμίως θα καταλήξουμε στο συμπέρασμα ποιοι θεσμικοί παράγοντες ευνοούν την Ελληνική Τουριστική Ανάπτυξη.

Οι θεσμοί και κατ' επέκταση οι θεσμικοί παράγοντες επηρεάζουν την επίδοση της οικονομίας μακροπρόθεσμα, ως ένα σύνολο οικονομικών ενεργειών που αποβλέπουν στην εξυπηρέτηση των αναγκών των ανθρώπων που συμβιώνουν σε μια πολιτεία και αποτελούν την μελέτη της πολιτικής οικονομίας μιας κοινωνίας. Η πολιτική οικονομία στον τομέα του τουρισμού όμως παραμένει ακόμη και σήμερα σε υποανάπτυκτο στάδιο (Yrigoy, 2014), διότι ενώ εμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 2000 (Nunkoo&Smith, 2013), υπάρχει έντονη αμφισβήτηση της έννοιας στο συγκεκριμένο τομέα. Πρόσφατα στον τουρισμό εφαρμόζεται η έννοια της παραγωγής του χώρου, ως ένα μέσο για να αναλύσει την πολιτική οικονομία και να αναπτύξει νέες ειδικές στρατηγικές για την διατήρηση του τοπίου. Για παράδειγμα ο Roth (2008) υποστηρίζει ότι η παραγωγή χώρου θα πρέπει να μην θεωρείται ως μια διαδικασία μέσα από την οποία η χώρα διαγράφει ή καταστρέφει την τοπική περιοχή αλλά ως μια σημαντική χωρική αναδιοργάνωση που προκύπτει από την συνεχή διαδικασία των κρατικών και τοπικών χώρων παραγωγής. Ο Hansen (2013), αναφέρει ότι στην Ταϊλάνδη η χωρική σύγκρουση συχνά αναδύεται μέσα από τις εντάσεις που δημιουργούνται λόγω των στόχων επιβολής διατήρησης της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς και της υποκειμενικότητας του χώρου από τους χρήστες και τους κατοίκους. Ο Yrigoy (2014) διαπίστωσε ότι η “χωρική σταθερότητα” του κεφαλαίου δεν μπορεί να εξηγηθεί χωρίς να λάβουμε υπόψη τη χώρα και τους τοπικούς φορείς στον τομέα του τουρισμού. Έτσι η δημιουργία θεσμικών

μηχανισμών για να ενθαρρύνουν την ενεργητικότητα του κράτους και την συμμετοχή της κοινότητας στον τομέα του τουριστικού προγραμματισμού και της διακυβέρνησης είναι απαραίτητοι. (Hansen 2013, Roth 2008, Yeetal. 2014, Yrigoy 2014).

Σε γενικές γραμμές όπως αναφέραμε και στα προηγούμενα κεφάλαια και βάσει πληθώρας μελετών στη βιβλιογραφία για τους θεσμούς αποδείξαμε ότι υπάρχει ισχυρή σύνδεση μεταξύ των οικονομικών θεσμών και της οικονομικής επίδοσης σε διάφορες χώρες. Με βάσει την αυξανόμενη αναγνώριση της αναγκαιότητας της θεωρίας των θεσμών που μπορεί να εξηγήσει την θεσμική αλλαγή υπήρξαν αρκετές μελέτες στην βιβλιογραφία (Bramwell 2006, BramwellandCox 2009, BramwellandLane 2014, BramwellandMeyer 2007) που σχετίζουν την θεσμική έρευνα στον τομέα του τουρισμού, και συγκεκριμένα στην αλλαγή του τουρισμού (McLennanetal. 2012, 2013, 2014) και της διακυβέρνησης (Hall 2011, HultmanandHall 2011). Έχει υποστηριχθεί ότι μέσα από την γνώση αυτών των αλληλένδετων φορέων, η θεσμική αλλαγή αποτελεί τον κρίσιμο παράγοντα και την ικανότητα να οδηγήσει τον τουρισμό σε ανάπτυξη (DredgeandJenkins 2011).

Κεφάλαιο 3: Θεσμικοί παράγοντες και Τουριστική Ανάπτυξη

3.1 Θεσμοί που ευνοούν την Τουριστική Ανάπτυξη

Η θεσμική θεωρία εφαρμόζεται με διαφορετικούς σκοπούς στις μελέτες που έχουν εκπονηθεί στον τομέα του Τουρισμού. Οι κύριοι ερευνητικοί τομείς στους οποίους χρησιμοποιήθηκε η θεωρία των θεσμών ως θεωρητική βάση στο τομέα του Τουρισμού είναι ο περιβαλλοντικός, η επιχειρηματικότητα, η καινοτομία, οι τεχνολογίες, η κοινωνική ευθύνη, η θεσμική ρύθμιση, οι δομές διακυβέρνησης, η δημόσια τάξη και η πολιτική εμπιστοσύνη.

Αυτές οι μελέτες του τουρισμού είναι περισσότερο εμπειρικές μελέτες και ελάχιστες αποτελούν θεωρητικές εργασίες. Η πρώτη εμπειρική εφαρμογή της θεωρίας των θεσμών δημοσιεύτηκε το 2004. Οι περισσότερες μελέτες επικεντρώνονται στην τουριστική προσφορά ως αντικείμενο ανάλυσης ιδιαίτερα σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις (Rivera 2004, Shah 2011, Ingram 1998, WilkeandRodrigues 2013), σε γήπεδα golf (Vargass-SanchesandRiquel-Ligero 2010, 2011,2012), και στον αγροτουρισμό (Grimstad 2011, GrimstadandBurgess 2012). Πολλές μελέτες αναπτύχθηκαν με σκοπό να αξιολογήσουν τις αντιλήψεις των κατοίκων μιας περιοχής σχετικά με του θεσμούς στον τουρισμό (NunkooandSmith 2013, Nunkooetal. 2012), αλλά και να αναδείξουν καινοτόμες διαδικασίες των chefs στον γαστρονομικό τουρισμό. Επίσης υπάρχουν μελέτες όπου το αντικείμενο ανάλυσης υπό την θεσμική άποψη αφορά την τουριστική ζήτηση.

Από τον σύνολο των μελετών που έχουν εκπονηθεί ο μεγαλύτερος αριθμός που πραγματοποιήθηκε βασιζόμενες στη θεσμική θεωρία είναι στον τομέα του περιβάλλοντος. Οι πιέσεις του περιβάλλοντος, επηρεάζουν τις πρακτικές διαχείρισης του περιβάλλοντος που έχουν υιοθετηθεί από τις τουριστικές επιχειρήσεις, και παρουσιάζουν μοντέλο ανάλυσης των θεσμικών πιέσεων στον τομέα της συμπεριφοράς του τουρισμού και των επιδόσεων ενός οργανισμού αλλά και την επίδραση της κοινωνικής νομιμοποίησης που δίνεται από τους κοινωνικούς φορείς, φαινόμενο που αντανακλά στην οργανωτική απόδοση του τουρισμού.

Στον αγροτουρισμό, μέσω των μελετών περιγράφονται τρία στοιχεία όπου δίνονται ιδιαίτερη έμφαση για την ανάπτυξη αυτού του τομέα. Συγκεκριμένα κάνουν αναφορά στα προϊόντα, στους

οργανισμούς και στους θεσμούς και μέσω της συγκριτικής ανάλυσης επισημαίνουν ότι ενώ οι ρυθμιστικοί κανόνες αποτελούν την βάση για μια ταξινόμηση από πάνω προς τα κάτω, οι αντιληπτικοί παράγοντες χρησιμοποιούνται ως σημείο εκκίνησης για την δημιουργία ετερογένειας από κάτω προς τα πάνω στο τομέα του τουρισμού.

Οι θεσμοί μακροοικονομικής σταθερότητας όπως είναι ο θεσμός της χρηματοδότησης αναγνωρίζεται ως μια από τις πιο ελκυστικές εναλλακτικές λύσεις των τυπικών χρηματοοικονομικών θεσμών που διευκολύνουν την δημιουργία νέων επιχειρήσεων, με δυνητική συνεισφορά που οδηγεί στην ανάπτυξη του τουρισμού. Η ανάπτυξη του τουρισμού επέρχεται, όταν οι μικρές τουριστικές επιχειρήσεις και οι κοινωνικές ομάδες έχουν την εξουσία οι οποίες μέσω των πολιτικών που υποστηρίζουν τις τουριστικές επιχειρήσεις και τα κοινωνικά προγράμματα προωθούν τον τουρισμό (Brown 1998, Kwaramba, Lovetta, Louwb&Chipumuroc 2012).

Οι θεσμοί χρηματοδότησης επιδιώκουν την ενδυνάμωση των μελών / πελατών, και τους θεωρεί συνεργάτες και δικαιούχους της κοινωνικής ανάπτυξης (Ayyagari et al. 2010). Δεδομένου ότι πολλοί ιδιοκτήτες μικρών επιχειρήσεων είναι μέλη τέτοιων χρηματοοικονομικών θεσμών, όπως αναφέρει σε μελέτη του ο Kimbu (2010) για την Αφρική συμπεραίνεται ότι ο ρόλος αυτών των θεσμών μπορεί να είναι ζωτικής σημασίας για την υποστήριξη της ανάπτυξης της τουριστικής επιχειρηματικότητας. Το γεγονός ότι ο τουρισμός έχει συμπληρωματικές σχέσεις με διάφορους οικονομικούς τομείς είναι αναγκαίο να εξετάσουμε τις συμπληρωματικές σχέσεις μεταξύ των επιπτώσεων των χρηματοοικονομικών θεσμών και την έμμεση επίδρασή τους στην ανάπτυξη του τουρισμού. Μια από τις σημαντικότερες επιπτώσεις των χρηματοοικονομικών θεσμών για την ανάπτυξη αποτελεί η συλλογική δράση που επιτρέπει τους χρηματοοικονομικούς θεσμούς να επηρεάσουν έναν συγκεκριμένο οικονομικό τομέα και ειδικότερα την ανάπτυξη της τουριστικής επιχειρηματικότητας.

Η συλλογική δράση αντανακλά την κινητικότητα και την χρήση των κοινωνικών κεφαλαίων ενός χρηματοοικονομικού θεσμού (Woolcock 1999) με σκοπό την επίτευξη των στόχων και την προσαρμογή τους στους κινδύνους/ απειλές του περιβάλλοντος (Woolcock 2010). Το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί την κοινή εμπιστοσύνη, τις αμοιβαίες ανταλλαγές, και τους κανόνες που διαμορφώνουν τη συλλογική δράση, και άρα οι οργανώσεις πρέπει να είναι ελαστικές (Adger 2003),

αλλά δεν παράγουν πάντα τα επιθυμητά αποτελέσματα (Pretty&Ward 2001). Όσον αφορά τις απειλές που μπορούν να εμποδίσουν τα επιθυμητά αποτελέσματα, η ανθεκτικότητα επιτρέπει την οργάνωση να προσαρμοστεί αυτοσχεδιάζοντας (Coutu 2002) και χρησιμοποιώντας εγχώριους πόρους για να αντιμετωπίσει τις απειλές (O' Brien&Hope 2010). Αυτή η προσαρμοστική ικανότητα στην περίπτωση των χρηματοοικονομικών θεσμών παρέχει ευκαιρίες σε μεμονωμένους επιχειρηματίες (Jones 2005) για να δημιουργήσουν ανθεκτικές επιχειρήσεις. (Biggs, Hall&Stoeckl 2012, Sullivan - Taylor&Wilson 2009). Οι χρηματοοικονομικοί θεσμοί για να συνδεθούν με την τουριστική βιομηχανία θα πρέπει οι επιχειρήσεις που την απαρτίζουν να είναι μέλη μιας ένωσης ή επαγγελματικής οργάνωσης ή να αναγνωρίζονται από τοπικά συμβούλια του τουρισμού με νόμιμη μορφή, που ευδοκμούν τη συλλογική δράση.

Οι χρηματοοικονομικοί θεσμοί που έχουν επιστρατεύσει το κοινωνικό κεφάλαιο με επιτυχία είναι πιο ανθεκτικοί, έχουν επιτυχημένη προσαρμογή και με επιτυχία προωθούν την ανάπτυξη της τουριστικής επιχειρηματικότητας. Όταν η υλοποίηση διάφορων έργων γίνεται με την συμβολή μιας κοινότητας τότε και προσέλευση μεγάλου αριθμού τουριστών θα υπάρχει, και περισσότερο ενεργές θα είναι οι επιχειρήσεις χωρίς την άμεση κρατική βοήθεια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η διοργάνωση φεστιβάλ σε διάφορες πόλεις από μικρές επιχειρήσεις, το οποίο μπορεί να αποτελέσει μια σημαντική πρόκληση για την στήριξη των επιχειρήσεων στο τομέα του τουρισμού.

Η προσέγγιση της θεσμικής υποστήριξης που χρησιμοποιείται από τους LenerandHaber (2001) καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η ανάπτυξη του τουρισμού μέσω της χρηματοδοτικής υποστήριξης από εξωτερικούς πόρους δίνουν καλύτερες επιδόσεις σε σύγκριση με εκείνους που είναι εντελώς αυτοχρηματοδοτούμενοι. Αρχικά το επιχείρημα της θεσμικής ρύθμισης χρησιμοποιήθηκε για να εκτιμηθεί η συμβολή των τουριστικών επιχειρήσεων σε μια κοινωνία και να μειωθεί η φτώχεια και η χειραφέτηση. (Lapeyre 2010). Στην συνέχεια χρησιμοποιείται για την ανάλυση των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων των τουριστικών επιχειρήσεων στην κοινωνία και των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων στις αγροτικές περιοχές (Lapeyre 2011b)

Οποιαδήποτε προσπάθεια για την ρύθμιση των χρηματοοικονομικών θεσμών στις τουριστικές επιχειρήσεις πρέπει να περιλαμβάνει την παροχή κοινωνικών δεξιοτήτων και ανθεκτική κατάρτιση (Baron&Markman 2003, Sullivan- Taylor&Wilson 2009) έτσι ώστε να έχουν την δυνατότητα να

προσαρμοστούν στις προκλήσεις της λειτουργίας ενός επίσημου τομέα. Η σημασία των κοινωνικών ομάδων στην αύξηση της τοπικής ανάπτυξης αλλά και οι μακροχρόνιες προσκλήσεις για τις κοινότητες, τις αγορές, και τα κράτη, οι οποίες πρέπει να λειτουργούν συμπληρωματικά και όχι υποκατάστατα (Woolcock 2010) γίνεται όλο και πιο σημαντική για την ανάπτυξη του τουρισμού.

Επίσης ο Adger (2003) προτείνει ότι η δημιουργία συνεργιών μεταξύ μιας κοινότητας του κοινωνικού κεφαλαίου και του κράτους μέσω της συμπληρωματικότητας και της υποκατάστασης, στοχεύουν στην ενίσχυση της κρατικής διασύνδεσης για την κινητοποίηση και διαχείριση των πόρων έτσι ώστε να προσαρμοστεί στις ευκαιρίες για την υποστήριξη της ανάπτυξης της τουριστικής επιχειρηματικότητας.

Οι ομάδες συμφερόντων αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο της διαδικασίας χάραξης της πολιτικής του τουρισμού και των θεσμικών ρυθμίσεων και μπορούν να χαρακτηριστούν ως ο παραγωγός ή ο μη παραγωγός ή μόνο ομάδα συμφερόντων (Hall&Jenkins 1995). Οι ομάδες συμφερόντων που χαρακτηρίζονται ως παραγωγοί περιλαμβάνουν τις επιχειρηματικές και εργατικές οργανώσεις αλλά και επαγγελματικές ενώσεις οι οποίες είναι μόνιμες και καλά οργανωμένες, και μπορούν να κατέχουν καίριες θέσεις στις διαπραγματεύσεις με την κυβέρνηση. Ομάδες μη παραγωγών είναι οι καταναλωτές και οι ομάδες περιβαλλοντολόγων που έχουν συσταθεί βάσει ενός κοινού θέματος το οποίο είναι ενδιαφέρον για όλα τα μέλη.

Οι θεσμικές ρυθμίσεις στον τομέα του τουρισμού δηλαδή τα είδη των κανόνων που διέπουν την συμπεριφορά των γραφείων τεχνικής βοήθειας αποτελούνται από τις διοικητικές ρυθμίσεις του συστήματος δημόσιας διοίκησης και της τουριστικής διαχείρισης για την εφαρμογή της τουριστικής πολιτικής και των αξιών της. Οι κανόνες δημιουργούνται για κοινωνικές καταστάσεις, προκειμένου να συντονίσουν τη συμπεριφορά των εσωτερικών φορέων, ώστε οι στόχοι στο πλαίσιο της πολιτικής του τουρισμού να πρέπει να επιτευχθεί με αποδεκτούς κανόνες και κανονισμούς.

Το περιβάλλον όμως του τουρισμού αποτελείται από διάφορα σύνολα οργανισμών, το καθένα από τα οποία ελέγχει διαφορετικούς πόρους. Κάθε οργανισμός είναι πιθανό να αλληλεπιδρά με άλλους, ώστε να αποκτήσουν τους κατάλληλους πόρους για να επιτύχουν τους στόχους τους, δεδομένου ότι

κανένας οργανισμός δεν μπορεί να παράγει από μόνος του όλους τους αναγκαίους πόρους, και πιθανό να εμπλέκεται από μεσοπρόθεσμες μέχρι και σε μακροπρόθεσμες σχέσεις. Η φύση αυτών των οργανωτικών σχέσεων είναι πιθανόν να επηρεάζονται από τις διαρθρωτικές διαστάσεις του περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένων των πόρων συγκέντρωσης ή διασποράς καθώς και της συγκέντρωσης και διασποράς της εξουσίας, της αυτονομίας ή της εξάρτησης (Pearce 1992).

Η θεσμική θεωρία υπογραμμίζει την σημασία του **θεσμικού περιβάλλοντος** για την διαμόρφωση οργανωτικών δομών και δράσεων. Όσον αφορά τις κυβερνητικές δομές η χρήση της έννοιας όσον αφορά τον τουρισμό χρησιμοποιείται για να κατανοήσουμε ότι απαιτείται η χρήση ειδικών δομών και μάλιστα κυβερνητικών για να λειτουργήσει η τουριστική δραστηριότητα με στόχο την αναδιανομή των εσόδων και ελαχιστοποίηση του κόστους των συναλλαγών. Διάφορες μελέτες για την οικονομική αντίληψη της θεωρίας των θεσμών στον τουρισμό επιδιώκουν να εξηγήσουν ότι το θεσμικό πλαίσιο επηρεάζει την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη ενός οργανισμού. Και όσον αφορά την πολιτική εμπιστοσύνη που οι θεσμοί μπορούν να δημιουργήσουν για έναν προορισμό ο NunkooandSmith (2012) αναφέρουν ότι υπάρχει σύνδεση μεταξύ της έννοιας της νομιμότητας και της εμπιστοσύνης μόνο όταν η πολιτική νομιμότητα επιτευχθεί από την εμπιστοσύνη των κατοίκων στην δημόσια διοίκηση.

Η δημόσια πολιτική στον τουρισμό προσδιορίζεται από τον τρόπο που οι τυπικοί και άτυποι θεσμοί και επηρεάζουν τον σχεδιασμό και την εφαρμογή των πολιτικών στις τουριστικές επιχειρήσεις. (Urbanoetal. 2010). Μέσα από μια συγκριτική ανάλυση ανάμεσα σε δύο περιφέρειες της Ισπανίας ο Urbanoetal. (2010) αναφέρει ότι ενώ οι τυπικοί ρυθμιστικοί θεσμοί διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στην σύλληψη υποστηρικτικών μηχανισμών για τις τουριστικές επιχειρήσεις, οι άτυποι θεσμοί δηλαδή οι κοινωνικοπολιτιστικοί παράγοντες όπως η πολιτιστική αξία, η επιχειρηματική δραστηριότητα, η εκπαίδευση και τα κοινωνικά δίκτυα είναι οι καθοριστικοί και σημαντικοί παράγοντες για την ανάπτυξη του τουρισμού.

Επίσης το θεσμικό πλαίσιο, παίζει σημαντικό ρόλο στην χρήση της επικοινωνίας και των τεχνολογιών πληροφοριών που έχουν υιοθετηθεί από τουριστικούς οργανισμούς. Χαρακτηριστικές είναι οι μελέτες που εκπονήθηκαν για της Μαλβίδες (Alietal. 2013) και την Ταϊλάνδη (VatanasakdakulandAoun 2009). Οι μελέτες περίπτωσης κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι

κανονιστικές και καταναγκαστικές πιέσεις είχαν μεγαλύτερη επιρροή στη χρήση ορισμένων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφοριών από ότι οι μιμητικές πιέσεις οι οποίες δεν είχαν σημαντική επιρροή στην ανάπτυξη του τουρισμού.

Επίσης το θεσμικό περιβάλλον, υποθέτει ότι η πίεση ισομορφίας και η πίεση για νομιμότητα κάνουν τους οργανισμούς σχεδόν ίδιους και ομογενοποιημένους. Κατά την θεσμική θεωρία οι πιέσεις που αυξάνουν την ομοιογένεια σε ένα θεσμικό περιβάλλον είναι οι μιμητική πίεση, οι πιέσεις καταναγκασμού και η κανονιστική πίεση. Η μιμητική πίεση προκαλεί τους οργανισμούς να μιμηθούν ενέργειες άλλων οργανισμών και θεωρούνται λιγότερο τεχνολογικά προηγμένοι. Οι καταναγκαστικές πιέσεις πηγάζουν από την πολιτική επιρροή και την ανάγκη για νομιμότητα, και τέτοιου είδους πιέσεις όπως είναι οι κανονισμοί είναι ζωτικής σημασίας για την δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος. Οι καταναγκαστικές πιέσεις εκδηλώνονται μέσω δυαδικών οργανωτικών καναλιών όπως είναι αυτών μεταξύ των επιχειρήσεων και των προμηθευτών και των σχέσεων μεταξύ του πελάτη και της επιχείρησης που επιτρέπει τους οργανισμούς να μαθαίνουν για καινοτομίες καθώς και για τα οφέλη αλλά και τα κόστη που τα συνοδεύουν. Ένα μεγάλο μέρος αυτού του τύπου της πίεσης αποτελεί το αποτέλεσμα της αυξανόμενης επαγγελματοποίησης. Σε γενικές γραμμές και σύμφωνα με την θεωρία των Θεσμών οι θεσμικές πιέσεις αυξάνουν την πιθανότητα επιβίωσης των οργανισμών (Deerhouse 1999, DiMaggioandPowell 1983, Suchman 1995, MeyerandRowan 1977).

Διαφορετικές μελέτες τουρισμού αποδεικνύουν την θεσμική επιρροή του περιβάλλοντος σε διάφορες μορφές τουριστικών οργανώσεων. Υπάρχουν ενδείξεις ότι διαφορετικές πηγές των θεσμικών πιέσεων έχουν αντίκτυπο στις οργανωτικές συμπεριφορές και με διαφορετικό βαθμό. Όσον αφορά τις περιβαλλοντικές έρευνες μελέτης αποδεικνύουν την μεγάλη επίδραση των πιέσεων καταναγκασμού προς τις κανονιστικές και μιμητικές πιέσεις που έχουν αναγνωριστεί ως την υιοθέτηση καλών περιβαλλοντικών πρακτικών. Αυτό έχει αποδειχθεί εμπειρικά από τον Rivera (2004) στον τομέα του τουρισμού και των γηπέδων γκόλφ, όπου αναφέρει ότι τα ξενοδοχεία που έχουν πιο στενή κυβερνητική παρακολούθηση είναι πιθανό να συμμετέχουν εθελοντικά σε περιβαλλοντικά προγράμματα. Όσον αφορά τα γήπεδα γκόλφ οι καταναγκαστικές πιέσεις οι οποίες ακολουθούνται από μιμητικές πιέσεις έχουν μεγαλύτερο αντίκτυπο στην ανάπτυξη περιβαλλοντικών πρακτικών.

Η θεσμική επιρροή στην στρατηγική, οι μελέτες στον τομέα του τουρισμού εξετάζουν τις στρατηγικές επιλογές των οργανισμών και καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι υπάρχει δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ των θεσμών και των οργανισμών. Αναφέρεται ότι το θεσμικό πλαίσιο αντιλαμβάνεται ότι οι τυπικοί και άτυποι περιορισμοί επηρεάζουν έντονα τον τρόπο με τον οποίο οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις αναπτύσσουν στρατηγικές και τις ενσωματώνουν στο λειτουργικό τους πλαίσιο, σε επίπεδο βιομηχανίας. Ο Karhunen (2008) αδιαφορεί για την επίδραση των θεσμικών στοιχείων (καταναγκασμού, κανονιστικοί, μιμητικοί) και ασχολείται με τον αντίκτυπο του συνδυασμού των θεσμικών περιορισμών σε ένα ολοκληρωμένο επίπεδο οργανωτικών δράσεων και πρακτικών. Συμπεραίνει ότι υπάρχει η επίδραση του θεσμικού περιβάλλοντος στην διαμόρφωση στρατηγικών επιλογών ενός οργανισμού, αλλά και στην υιοθέτηση της καινοτομίας από την τουριστική βιομηχανία η οποία οδηγεί σε ένα θεσμικό ισομορφισμό, και συμφωνούν με αυτό και οι GyauandStringer 2011, OttenbacherandHarrington 2009).

Αν και η θεσμική βιβλιογραφία αναφέρει ότι οι στρατηγικές αποφάσεις, καθώς και οι οργανωτικές και καινοτομικές αποφάσεις λαμβάνονται ταυτόχρονα από τα υψηλόβαθμα στελέχη μιας επιχείρησης και το θεσμικό πλαίσιο ενός περιβάλλοντος, και οι θεσμικές δομές επηρεάζουν τις οργανωτικές δομές και διαδικασίες, λίγα είναι γνωστά σχετικά με το πώς, που και γιατί συμβαίνουν αυτοί οι παράγοντες.

Το θεωρητικό μοντέλο της GyauandStinger (2011) δείχνει ότι ο ισομορφισμός αποτελεί μια διαδικασία που μπορεί να επηρεάσει το επίπεδο υιοθέτησης της καινοτομίας στην τουριστική βιομηχανία. Οι συγγραφείς αναφέρουν ότι η απόφαση της υιοθέτησης μιας καινοτομίας από τους φορείς του τουρισμού μπορεί να προκύψει από τους ίδιους ή σε συνδυασμό με τις θεσμικές πιέσεις για ισομορφισμό. Ο συνδυασμός υιοθέτησης μιας καινοτομίας με παραδοσιακούς παράγοντες αποτελεί ένα μοντέλο καλύτερης κατανόησης των συμπεριφορών των φορέων του τουρισμού, αναφέρουν οι συγγραφείς. Οι OttenbacherandHarrington (2009) αποκαλύπτουν στοιχεία που σχετίζονται με τον τρόπο που οι θεσμικοί παράγοντες επηρεάζουν την δομή και την διαδικασία μιας καινοτομίας. Το θεσμικό περιβάλλον μπορεί να επηρεάσει την απόδοση ενός οργανισμού του τουρισμού όπως φαίνεται από τα στοιχεία των μελετών των VatanasakdakulandAoun 2009, RoxasandChadee 2013), ενώ ο επιχειρηματικός προσανατολισμός προσδιορίζει τις επιπτώσεις του θεσμικού περιβάλλοντος στις επιδόσεις των επιχειρήσεων. Το μοντέλο του Chadee εντοπίζει την

ισχυρή επίδραση που διαμεσολαβεί στη σχέση μεταξύ του θεσμικού περιβάλλοντος και της οργανωτικής απόδοσης. Τα αποτελέσματα αυτού του μοντέλου δείχνουν ότι η δημόσια διοίκηση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διασφάλιση του θεσμικού περιβάλλοντος και προωθεί την επιχειρηματικότητα ταυτόχρονα με την βελτίωση της οργανωτικής απόδοσης.

Υπάρχουν ενδείξεις στην θεσμική βιβλιογραφία που εφαρμόζεται στον τομέα του τουρισμού ότι το θεσμικό περιβάλλον μπορεί να προκαλέσει αλλαγές στη συμπεριφορά των οργανισμών, λόγω των διαφορετικών θεσμικών περιορισμών που επιβάλλονται στους οργανισμούς. Παρόλα αυτά το αντίθετο φαινόμενο μπορεί να προκύψει όταν η οργανωτική συμπεριφορά προκαλεί αλλαγές στους θεσμούς. Αυτό είναι το φαινόμενο της θεσμικής αλλαγής που σχετίζεται με την θεσμική επιχειρηματικότητα και θεωρεί ότι η επιρροή του οργανισμού σε αυτούς τους θεσμούς αποτελεί προειδοποίηση.

Για την Ingram (1998) υπάρχουν διακριτές συμπεριφορές και οργανωτικές ικανότητες μεταξύ διαφορετικών οργανώσεων, των υφιστάμενων και των νέων. Σύμφωνα με τον Ingram οι αλυσίδες ξενοδοχείων είναι μια ανερχόμενη μορφή οργάνωσης και καταλογίζονται ως νέες οργανώσεις, οι οποίες διακρίνονται από τις υπάρχουσες οργανώσεις διότι κατά κάποιο τρόπο λειτουργούν ελεύθερα από περιορισμούς που εμποδίζουν τις υπάρχουσες οργανώσεις να επωφεληθούν από νέες γνώσεις. Οι νέες οργανώσεις αποτελούν την σημαντική πηγή για την θεσμική αλλαγή.

Η έννοια της κοινωνικής νομιμότητας αναλύεται στις μελέτες του τουρισμού κυρίως σε έρευνες της περιβαλλοντικής περιοχής. Υπάρχουν μελέτες που αναγνωρίζουν την ανάγκη της νομιμότητας των οργανισμών ως πρωταρχικό παράγοντα για την περιβαλλοντική εταιρική συμπεριφορά, και η επίτευξη της νομιμότητας αποτελεί αποτέλεσμα της περιβαλλοντικής ευθύνης που έχουν αναπτύξει οι ξενοδοχειακοί οργανισμοί. Η περιβαλλοντική ευθύνη των ξενοδοχειακών οργανισμών διαμορφώνεται βέβαια από την κατάρτιση των εργαζομένων σε θέματα περιβαλλοντικά, δηλαδή από κανονιστικές δυνάμεις που προέρχονται από κέντρα ξενοδοχειακής κατάρτισης, ή καταναγκαστικές πιέσεις όπως είναι οι νομικές απαιτήσεις και προδιαγραφές για την λειτουργία ενός ξενοδοχείου αλλά και οι μιμητικές δυνάμεις οι οποίες προέρχονται μέσα από την ανταλλαγή απόψεων και αποφάσεων μεταξύ στελεχών του τουριστικού τομέα, και οδηγούν στην υιοθέτηση στρατηγικών για την συμμετοχή τους σε ειδικές αγορές του τουρισμού.

3.2 Παραδείγματα θεσμικής ανάλυσης με έμφαση την Τουριστική Ανάπτυξη

Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιαστούν παραδείγματα θεσμικής ανάλυσης που ευνόησαν τον τουριστικό τομέα από χώρες της παγκόσμιας αγοράς.

Η περίπτωση στις Μαλβίδες

Σε μια μελέτη που διεξήχθη από την Διεθνή ένωση Τηλεπικοινωνιών στις Μαλβίδες οι MingesandGray υποστηρίζουν ότι οι Μαλβίδες θα μπορούσαν να αποτελέσουν το μοχλό μιας μεγάλης τουριστικής βιομηχανίας εφόσον γίνουν ηγέτες στο e-tourism εφαρμογών. Επίσης τονίζουν ότι προκειμένου να επιτευχθούν τα μέγιστα οφέλη από τις ευκαιρίες που δίνουν οι τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνίας, οι τουριστικοί οργανισμοί στις Μαλβίδες θα πρέπει να παρέχουν λεπτομερές πληροφορίες στους καταναλωτές αλλά και την δυνατότητα να κάνουν κρατήσεις με την διαδικασία της απευθείας σύνδεσης. Η κυβέρνηση των Μαλβίδων πιστεύει ότι ο τουρισμός στη χώρα τους θα πρέπει να αξιοποιήσει το ηλεκτρονικό εμπόριο και τις νέες τεχνολογίες, έτσι ώστε να επωφεληθούν από το παγκόσμιο δίκτυο πληροφοριών και να αυξήσει την εθνική και διεθνής ανταγωνιστικότητα του τουριστικού τομέα. Παρόλο που υπάρχει το όραμα δύσκολα γίνεται στην πράξη.

Η υιοθέτηση των τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφοριών αλλά και του ηλεκτρονικού εμπορίου από τους τουριστικούς οργανισμούς στις Μαλβίδες αποτελούν σύμφωνα με την μελέτη της Διεθνούς Ένωσης Τηλεπικοινωνιών παράγοντες για την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα ο οποίος μπορεί να επιφέρει την θεσμική αλλαγή. Μια θεσμική αλλαγή που επηρεάζει σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο ζητήματα όπως οι περιορισμοί των πόρων και τοπικοί κανονισμοί θα πρέπει να αντιμετωπιστούν.

Στις Μαλβίδες μια από τις σημαντικές θεσμικές πτυχές που επηρέασαν τη χώρα είναι οι περιορισμοί που αντιμετώπισε λόγω έλλειψης πόρων, αλλά και οι τοπικοί κανονισμοί που σχετίζονται με την είσοδο διεθνούς φήμης αλυσίδες αλλά και οι υψηλές τάσεις της αγοράς που γνώρισε ο τουριστικός τομέας της χώρας. Η τεχνολογική παροχή υπηρεσιών βιώσει μια αύξηση της

ζήτησης για υψηλής ποιότητας υποδομών ιδιαίτερα από πολυτελής οργανισμούς της τουριστικής αγοράς ανεξάρτητα από το κόστος της παροχής των υπηρεσιών. Οι πάροχοι αυτών των υπηρεσιών απαιτούσαν να δημιουργηθεί μια σταθερή τεχνολογική υποδομή και να αποκτήσουν νομιμότητα προκειμένου να διατηρήσουν και να επεκτείνουν τις επιχειρήσεις τους. Οι πολυτελείς οργανισμοί της τουριστικής αγοράς απαιτούσαν να τους παρέχουν ποιοτικές υπηρεσίες και υψηλής ταχύτητας ευρυζωνική σύνδεση στους πελάτες τους. Παρά το γεγονός ότι αυτό το επίπεδο των υπηρεσιών στο θεσμικό περιβάλλον απαιτεί την δημιουργία υγιών τηλεπικοινωνιακών υποδομών, η ζήτηση δεν επαρκούσε να καλύψει το κόστος της παροχής υψηλής ποιότητας υπηρεσιών σε όλη τη χώρα. Όλες όμως οι παραπάνω υπηρεσίες δημιούργησαν στη χώρα την αύξηση της ζήτησης για ανθρώπινο δυναμικό, αφού η εμπλοκή των ντόπιων στην τουριστική βιομηχανία ήταν περιορισμένη. Στο εσωτερικό της χώρας, οι τοπικές συνθήκες ήταν επηρεασμένες από ένα μεγάλο αριθμό δυνάμεων που υπήρχαν στο θεσμικό περιβάλλον τους. Τα περισσότερα θέματα προσδιορίζονται ως κοινωνικές και πολιτικές επιρροές που αντανakλούν στις κοινωνικές δομές της χώρας, και ενώ μπορεί να θεωρούνται αόρατα έχουν μια ισχυρή επιρροή στην συμπεριφορά των οργανισμών. Το γεγονός ότι οι Μαλβίδες είναι μια μικρή χώρα και εξαρτάται από τις εισαγωγές, η έλλειψη οικονομικών κλίμακας και το τροπικό περιβάλλον την οδήγησαν να δώσει ιδιαίτερη σημασία στην διαμόρφωση πολιτικών και τοπικών κανονισμών για να αντιμετωπίσει τις θεσμικές απαιτήσεις στην αποτελεσματική αποδοτική χρήση ΤΠΕ. Ωστόσο στις Μαλβίδες έχουν λάβει ορισμένες στρατηγικές πρωτοβουλίες όπως η εξάλειψη των κρατικών μονοπωλίων στις τηλεπικοινωνίες αλλά και την ενίσχυση του νομικού και κανονιστικού πλαισίου για την ενθάρρυνση των ηλεκτρονικών εφαρμογών στην τουριστική επιχειρηματικότητα της χώρας.

Η θεσμική επίδραση όσον αφορά τον τομέα του τουρισμού στις Μαλβίδες αφορά την συνεργασία και τις πρακτικές που αναπτύσσονται μεταξύ των φορέων του συγκεκριμένου τομέα. Ο τομέας του τουρισμού δεν ήταν σε αρμονία και τούτο σήμαινε ότι το περιβάλλον δεν ήταν ευνοϊκό για όλα τα μέλη που δραστηριοποιούνταν στον συγκεκριμένο τομέα. Οι μεγάλες επιχειρήσεις είχαν δημιουργήσει ένα ιδιαίτερα ελκυστικό περιβάλλον για την λειτουργία τους ενώ οι μικρές λειτουργούν σύμφωνα με το μήκος κύματος του υπάρχοντος θεσμικού περιβάλλοντος και της θεσμικής αλλαγής. Οι αλλαγές αυτές επηρέασαν τα θέματα συνεργασίας που επηρεάζουν έντονα της πρακτικές που εφαρμόζονταν στον τομέα του τουρισμού.

Η συνεργασία αποτέλεσε ισχυρή θεσμική πτυχή για τις Μαλβίδες και έλαβε μεγάλη έκταση η αλληλεπίδραση και ο συνασπισμός μεταξύ των κυβερνητικών αρχών και των τουριστικών οργανισμών. Η συνεργασία που επιχειρήθηκε να αναπτυχθεί επηρεάστηκε, διότι οι τουριστικές επιχειρήσεις στην χώρα ανήκαν σε εξέχοντες ανθρώπους τόσο των επιχειρήσεων όσο και του κράτους οι οποίοι επηρέαζαν έντονα την κυβέρνηση και την υποστήριξη των βιομηχανικών οργανισμών. Επίσης η συμμετοχή της εξέχουσας επιχειρηματικής ελίτ σε ανώτερες θέσεις στην κυβέρνηση, δημιουργεί ευκαιρίες να αξιοποιήσουν το θεσμικό περιβάλλον προς όφελός τους, με αποτέλεσμα ο τουριστικός τομέας να μαστιζόνταν από κατηγορίες σε θέματα διαφθοράς μεταξύ των επιχειρηματιών και των ανώτερων αξιωματούχων της κυβέρνησης. Επίσης η έλλειψη συνεργασίας περιπλέκεται περισσότερο και από τις κακές σχέσεις που είχαν αναπτυχθεί μέσα στους κυβερνητικούς οργανισμούς καθώς και στις τουριστικές οργανώσεις.

Οι πρακτικές που εφαρμόζονταν στον τομέα του τουρισμού αντανακλούν στοιχεία καταναγκαστικών και κανονιστικών κυρώσεων. Ένα σημαντικό στοιχείο της θεσμικής αλλαγής στον τομέα του τουρισμού είναι η προσέγγιση του τρόπου προβολής ενός τόπου ο οποίος επηρεάζει έντονα τις προσδοκίες των πελατών. Άλλη θεσμική επιρροή στον τομέα είναι ότι οι οργανισμοί αναπτύσσονται οδηγούμενοι από τις αντιληπτικές ανταγωνιστικές πιέσεις, και έτσι πολλοί οργανισμοί στον τομέα του τουρισμού αλλάζουν τα προϊόντα τους και τις αγορές αναγνωρίζοντας τις δραματικές αλλαγές που διαδραματίζονται στον χώρο της τουριστικής βιομηχανίας λόγω των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφοριών. Μια σειρά από οργανώσεις υιοθετούν νέες στρατηγικές όπως το branding ενός τόπου και επανατοποθέτησης του στην αγορά, αλλάζοντας τα προϊόντα που προσφέρουν και δημιουργούν εξειδικευμένες υπηρεσίες προκειμένου να αναπτύξουν την θέση τους στην αγορά. Ανεξάρτητα από το μέγεθος του οργανισμού ο κάθε ένας προσπαθεί να υιοθετήσει στρατηγικές που συνάδουν με τις επερχόμενες τάσεις εκσυγχρονισμού των προσφερόμενων υπηρεσιών τους με τρόπο θεμιτό και επιτυχημένο ώστε να αποκτήσει μια ειδική και ξεχωριστή θέση στην ανταγωνιστική αγορά.

Μια σειρά από δραστηριότητες που περιγράφονται στην μελέτη με βάση την θεσμική επιρροή αντικατοπτρίζονται από το γεγονός ότι οι θεσμικές πιέσεις οδηγούν τους οργανισμούς να αξιοποιούν όλο και περισσότερο της τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας στον στρατηγικό τους σχεδιασμό .

Ο τομέας του τουρισμού στις Μαλβίδες περιλαμβάνει οργανισμούς της τουριστικής βιομηχανίας οι οποίοι υποστηρίζονται από οργανώσεις όπως είναι οι κυβερνητικές αρχές και οι ενώσεις του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Η θεσμική επιρροή που εντοπίζεται στον τομέα του τουρισμού στις Μαλβίδες είναι στο επίπεδο συνεργασίας που επηρεάζει έντονα το οργανωτικό πεδίο στην διαμόρφωση του τομέα του τουρισμού σε σχέση με την ανάπτυξη πρακτικών με την χρήση ΤΠΕ. Στις Μαλβίδες όπως και σε άλλες αναπτυσσόμενες χώρες οι κυβερνήσεις ασκούν μια κριτική λειτουργία όσον αφορά τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος ευνοϊκό προς την χρήση των τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφοριών. Η έλλειψη πρακτικών συνεργασίας μεταξύ των κυβερνητικών οργανισμών είναι στενά συνδεδεμένες με τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν για την αποτελεσματική χρήση των ΤΠΕ. Στις Μαλβίδες η έρευνα που έγινε έδειξε ότι οι ασυντόνιστες σχέσεις μεταξύ των κυβερνητικών αρχών οδήγησαν τις τουριστικές οργανώσεις και τις οργανώσεις που τις υποστηρίζουν να επηρεάσουν αρνητικά τις πρακτικές που αναπτύχθηκαν στον τομέα του τουρισμού.

Τα εμπόδια για την συνεργασία που παρουσιάστηκαν στις Μαλβίδες αποτελούν εγγενή κοινωνικά και πολιτικά θέματα και όχι τόσο τεχνικά. Τα θέματα της διακυβέρνησης ανέστειλαν τους στρατηγικούς στόχους για τον σχεδιασμό της τουριστικής βιομηχανίας και έτσι η βιομηχανία επηρεάστηκε από τα συμφέροντα της επιχειρηματικής ελίτ της χώρας, και τούτο οδήγησε σε έλλειψη αρμονίας μέσα στην τουριστική βιομηχανία. Επίσης το χαμηλό επίπεδο συνεργασίας μεταξύ των οργανισμών της τουριστικής βιομηχανίας μετριάζει την παραγωγική εργασία κουλτούρας / περιβάλλοντος. Η έρευνα στις Μαλβίδες έδειξε ότι το επίπεδο συνεργασίας ή η σχέση μεταξύ των κυβερνητικών αρχών και του τομέα της τουριστικής επιχειρηματικής ελίτ διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση του θεσμικού περιβάλλοντος στις Μαλβίδες. Το επίπεδο της συνεργασίας στο πλαίσιο των θεσμών έχει τη δυνατότητα να διαμορφώνει τους κανόνες τα πρότυπα και τους πόρους στον θεσμικό τομέα των Μαλβίδων, και γενικότερα έχει τη δυνατότητα να τροποποιήσει τις διαδικασίες ενός θεσμικού περιβάλλοντος. Η υιοθέτηση και η ενσωμάτωση των ΤΠΕ και ηλεκτρονικού εμπορίου στον τομέα του τουρισμού στις Μαλβίδες διαμορφώνεται από θεσμικές επιρροές ή δυνάμεις που προέρχονται από το θεσμικό περιβάλλον της χώρας. Στις Μαλβίδες το θεσμικό περιβάλλον παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του επιπέδου χρήσης των ΤΠΕ στους τουριστικούς οργανισμούς. Η έρευνα αυτή έδειξε ότι η υιοθέτηση

των ΤΠΕ και του ηλεκτρονικού εμπορίου και η ενσωμάτωση τους στον τομέα του τουρισμού επηρεάζεται από τις συνθήκες της ίδιας της χώρας τις συνθήκες του τουρισμού αλλά και τις συνθήκες του τεχνολογικού τομέα. Οι σχέσεις μεταξύ των τριών τομέων είναι επαναληπτικοί και αλληλοεπηρεάζονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Επίσης αυτά τα πεδία επηρεάζονται από τις διεθνείς πιέσεις διαμόρφωσης του θεσμικού τομέα των τουριστικών οργανισμών στις Μαλβίδες. Η προσέγγιση του τουρισμού στις Μαλβίδες ως θύλακας του τουρισμού σημαίνει ότι έχει μικρή αλληλεπίδραση με την τοπική κουλτούρα. Οι πιέσεις που προέρχονται έξω από τη χώρα όχι μόνο έχουν ισχυρή επίδραση στον τρόπο που η χώρα επωφελείται οικονομικά από τον τουρισμό αλλά επηρεάζουν την χρήση ΤΠΕ και του ηλεκτρονικού επιχειρείν στους τουριστικούς οργανισμούς της χώρας. Οι τουριστικοί οργανισμοί της χώρας τείνουν να μιμηθούν την προσέγγιση για την διαχείριση των τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφοριών αλλά και του ηλεκτρονικού επιχειρείν που χρησιμοποιούν οι διεθνείς αλυσίδες με την πεποίθηση ότι θα βρουν μια θέση στην διεθνή ανταγωνιστική αγορά του τουρισμού. Οι μελετητές της θεσμικής θεωρίας έχουν σημειώσει την σημασία των δικτύων και των ενδοοργανωτικών συνδέσεων και αυτή η έρευνα έδειξε ότι αυτή η σχέση είναι ζωτικής σημασίας για την διαμόρφωση του θεσμικού περιβάλλοντος στις Μαλβίδες. Επίσης ανέδειξε ότι η συνεργασία μεταξύ των τουριστικών οργανισμών έχει την δυνατότητα να δημιουργήσει κανόνες πρότυπα καθώς επίσης και διάφορους πόρους για την ανάπτυξη του θεσμικού πεδίου. Το επίπεδο συνεργασίας που διαμορφώνει τον θεσμικό τομέα του τουρισμού στις Μαλβίδες καθορίζεται από την χρήση των ΤΠΕ και του ηλεκτρονικού εμπορίου στις τουριστικές επιχειρήσεις οι οποίες επηρεάζονται από την κοινωνικό- οικονομική και πολιτιστική ευημερία της χώρας. Αυτή η έρευνα απόδειξε στις Μαλβίδες ότι η θεσμική προοπτική της τουριστικής βιομηχανίας στις Μαλβίδες μπορεί να βελτιωθεί κατανοώντας πόσο οι ΤΠΕ και το ηλεκτρονικό εμπόριο θα φέρει ανάπτυξη στον τουριστικό τομέα, έναν κρίσιμο τομέα ανάπτυξης για μικρές νησιωτικές χώρες.

Η περίπτωση της Κίνας

Στην περίπτωση της Κίνας η έρευνα των WangandApp (2012) περιγράφουν τους παράγοντες που επηρεάζουν την τουριστική πολιτική σε τοπικό επίπεδο στην Κίνα. Διαπιστώθηκε ότι οι παράγοντες όπως είναι το κοινωνικό μακρο-περιβάλλον, οι θεσμικές ρυθμίσεις, οι ενδο-οργανωτικές σχέσεις και δομές συντονισμού όπως και οι ομάδες συμφερόντων ασκούν σημαντική επιρροή στην εφαρμογή της τουριστικής πολιτικής.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την εφαρμογή των πολιτικών του τουρισμού στην Κίνα βάσει μελετών (Goggin, BowmanLester&O'Toole 1990, O;Toole 2000) δείχνουν ότι είναι ποικίλοι. Η αποτελεσματική εφαρμογή της τουριστικής πολιτικής στην Κίνα εξαρτάται από τον συντονισμό και την συνεργασία των τοπικών γραφείων τεχνικής βοήθειας και τους κυβερνητικούς οργανισμούς οι οποίοι επηρεάζονται από διάφορους παράγοντες του πολιτικού, κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος. Στην μελέτη αυτή οι παράγοντες που επηρεάζουν την τουριστική πολιτική προσδιορίστηκαν σε παράγοντες τοπικού και εθνικού επιπέδου.

Σε ένα εννοιολογικό πλαίσιο οι παράγοντες που επηρεάζουν την εφαρμογή της τουριστικής πολιτικής στην Κίνα αποδείχθηκε ότι αναπτύχθηκαν με βάση τις σπουδές στον τουρισμό της δημόσιας διοίκησης και της χάραξης της πολιτικής, ο σχεδιασμός του τουρισμού και της διακυβέρνησης καθώς και των οργανισμών με στόχο το εμπόριο των προορισμών. Επίσης στην μελέτη περίπτωσης της Κίνας καθορίζονται οι ρόλοι που κάθε παράγοντας εμπλουτισμένος με το εννοιολογικό πλαίσιο απεικονίζει τις σχέσεις μεταξύ των παραγόντων. Η συνεργασία στην Κίνα έχει αναγνωριστεί ότι είναι το κλειδί για την αποτελεσματική εφαρμογή της τουριστικής πολιτικής. Ωστόσο η ικανότητα της τοπικής οργάνωσης Διοίκησης του Τουρισμού να συντονιστεί με άλλες κυβερνητικές οργανώσεις είναι σημαντική για την αποτελεσματική εκτέλεση της πολιτικής. Επίσης η μελέτη διαπίστωσε ότι αν και η εφαρμογή της τουριστικής πολιτικής συμβαίνει σε τοπικό επίπεδο λόγω του κεντρικού συστήματος διακυβέρνησης η πολιτική και οι ενδο-οργανωτικές σχέσεις μεταξύ της Εθνικής Οργάνωσης Διοίκησης Τουρισμού και τις κυβερνητικές οργανώσεις σε εθνικό επίπεδο μπορεί να επηρεάζουν σημαντικά την υλοποίηση των πολιτικών σε τοπικό επίπεδο. Για παράδειγμα τα αποτελέσματα του συντονισμού σε εθνικό επίπεδο και το σύστημα ελέγχου που έχει σχεδιαστεί να παρακολουθεί την εφαρμογή των τουριστικών πολιτικών σε εθνικό επίπεδο,

μπορεί να αποτελεί εμπόδιο για την εφαρμογή των τουριστικών πολιτικών σε τοπικό επίπεδο.

Σε τοπικό επίπεδο οι τρεις παράγοντες όπως οι μακρο περιβαλλοντικοί, οι θεσμικές ρυθμίσεις και οι οργανωτικές δομές συντονισμού προσδιορίστηκαν ως εμπόδια στην εφαρμογή της τουριστικής πολιτικής διότι: α) υπήρχε ασαφή κατανομή της εξουσίας και της ευθύνης σχετικά με θέματα του τουρισμού β) περιορισμένη κατανόηση από τους οργανισμούς της εθνικής τουριστική διοίκησης για το ρόλο των τοπικών οργανώσεων του τουρισμού γ) έλλειψη κινήτρων και μηχανισμών κυρώσεων για την ενδο – οργανωσιακή συνεργασία και δ) ο συνδυασμό της κυβέρνησης και των κρατικών επιχειρήσεων. Όλοι αυτοί οι περιορισμοί είναι αποτέλεσμα των ακατάλληλων διοικητικών ρυθμίσεων του υπάρχοντος συστήματος δημόσιας διοίκησης, οι οποίοι δεν μπορούν να λυθούν αν δεν αλλάξουν οι συνολικές θεσμικές ρυθμίσεις. Οι εν λόγω διοικητικές ρυθμίσεις είχαν ως αποτέλεσμα την εξάρτηση των τοπικών τουριστικών οργανισμών από άλλες κυβερνητικές οργανώσεις για την υλοποίηση της τουριστικής πολιτικής. Οι οργανωτικές αυτές σχέσεις βασίζονται είτε σε προοπτικές ανταλλαγής ή στην προοπτική της εξάρτησης πόρων ανάμεσα στους τοπικούς οργανισμούς και στους άλλους κυβερνητικούς οργανισμούς. Ωστόσο σε τοπικό επίπεδο κατά τον KunmingandLijiang οι διαμεσολαβητές προέρχονται από το κοινωνικό –οικονομικό πλαίσιο μιας χώρας. Για παράδειγμα σε ένα τόπο το μακρο–περιβάλλον αναγνωρίστηκε ότι είναι ο βασικός παράγοντας καθορισμού της τουριστικής πολιτικής διότι μπορεί να επηρεάσει την δέσμευση των υπαλλήλων αλλά και των βασικών πόρων που διατίθενται για την υλοποίηση της πολιτικής.

Από την μελέτη συμπεραίνουμε ότι ενώ σε όλα τα μέρη της Κίνας οι πολιτικοί θεσμοί μπορεί να είναι ίδιοι, όταν το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον είναι αρκετά διαφορετικό μπορεί να επηρεάσει άμεσα τις αποφάσεις της τοπική αυτοδιοίκηση για την ανάπτυξη του τουρισμού. Έτσι οι παράγοντες που προέρχονται από το μακρο-περιβάλλον με επιρροή από τις τοπικές κυβερνητικές οργανώσεις μπορεί να είναι διαφορετικοί σε κάθε κοινωνία. Έτσι σε χώρες που τα πολιτικά όργανα καθώς και το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον μπορεί να είναι ριζικά διαφορετικό υπάρχουν μεγάλες δυνατότητες να διερευνηθούν τα χαρακτηριστικά των παραγόντων αλλά και οι μηχανισμοί με τους οποίους οι παράγοντες μπορούν να συνεργαστούν και να επηρεάσουν την εφαρμογή των τουριστικών πολιτικών στα συστήματα δημόσιας διαχείρισης.

Κεφάλαιο 4 : Ελληνική Τουριστική Πολιτική και οι Παράγοντες Ανάπτυξής της

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στην Ελληνική Τουριστική πολιτική, και θα κάνουμε αναφορά στην σταδιακή ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα εξάγοντας τους παράγοντες που τον ώθησαν στην ανάπτυξη. Θα καταγραφούν σε κάθε στάδιο ανάπτυξης οι κεντρικές τάσεις της ιστορικής περιόδου καθώς και τα πρότυπα ανάπτυξης που εφαρμόστηκαν. Θα αναφερθούμε στην οργανωτική, περιβαλλοντική οικονομική και κοινωνική διάσταση του τουριστικού φαινομένου και ορισμένα χαρακτηριστικά της ζήτησης και της προσφοράς που αποτέλεσαν σημαντικά προβλήματα για την ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα.

Οι πρώτες προσπάθειες συγκρότησης της τουριστικής δομής εμφανίζονται στην δεκαετία του 50 όπου η Ελλάδα είχε μόλις εξέλθει από έναν εμφύλιο πόλεμο. Το γεγονός ότι ο εκσυγχρονισμός της γεωργίας εξελίσσονταν με αργούς ρυθμούς, η βιομηχανική παραγωγή συγκεντρώνεται κυρίως σε κλάδους καταναλωτικών και παραδοσιακών αγαθών, και η οικονομική εξαθλίωση που είχαν υποστεί οι Έλληνες τις προηγούμενες μεταπολεμικές περιόδους οδήγησε στην μετανάστευση των παραγωγικών ηλικιών. Η μετανάστευση αυτή, τόσο στο εξωτερικό όσο και στα αστικά κέντρα είχε ως αποτέλεσμα να ερημωθούν οι περιοχές της υπαίθρου, και αποτέλεσε το κύριο αίτιο της περιφερειακής ανισότητας που χαρακτηρίζουν την χώρα. Εκείνη την περίοδο παρά το ζοφερό κλίμα που επικρατούσε στην χώρα μας παρατηρείται μια αύξηση της τουριστικής ζήτησης κατά την περίοδο 1950-1960 και το συνάλλαγμα που αποκτά η χώρα μας από τον τουρισμό αποτελεί σημαντική πηγή εσόδων στην δύσκολη οικονομική περίοδο που διένυε η χώρα μας εκείνη την δεκαετία. Η πολιτική ηγεσία και ορισμένοι πρωτοπόροι ιδιώτες επιχειρηματίες αναλαμβάνουν το δύσκολο έργο της ανάπτυξης των αναγκαίων υποδομών, ώστε η χώρα να μπορέσει να επωφεληθεί από αυτή την σύγχρονη προσοδοφόρα δραστηριότητα.

Η μεταπολεμική ραγδαία τουριστική ανάπτυξη επέβαλε μια σειρά θεσμικών παρεμβάσεων του κράτους σε διάφορους τομείς που επηρέαζαν άμεσα την πορεία του τουριστικού τομέα στην Ελλάδα. Η χώρα επιχείρησε σταδιακά να αναπτύξει θεσμούς και υποδομές οι οποίες θα τις επέτρεπαν να ανταγωνιστεί άλλες μεσογειακές χώρες οι οποίες αναδεικνύονταν την ίδια περίοδο ως

σημαντικοί τουριστικοί προορισμοί στον παγκόσμιο χάρτη. Οι δυσκολίες που υπήρξαν στην διαμόρφωση μιας συγκροτημένης τουριστικής πολιτικής αποτέλεσαν τις βασικές αιτίες των προβλημάτων που παρουσιάστηκαν στην τουριστική ανάπτυξη της χώρας.

4.1 Η Τουριστική πολιτική στην Ελλάδα από το 1950 έως σήμερα

Επί πολλά χρόνια η τουριστική πολιτική στην Ελλάδα ασκούσαν από διάφορα Υπουργεία τα οποία στερούνταν αρμοδιότητες για πολλά ζητήματα. Εκτός όμως από το ίδιο το κράτος υπήρχαν και άλλοι σημαντικοί παράγοντες που επηρέασαν τα χαρακτηριστικά ανάπτυξης της τουριστικής πολιτικής. Υπήρχαν φορείς που εμπλέκονταν σε διαδικασίες της τουριστικής ανάπτυξης ως εκφραστές διαφορετικών συμφερόντων σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο και τούτοι είναι οι ΟΤΑ, τα επαγγελματικά σωματεία και οι οργανώσεις καθώς και οι touroperators που συνέβαλαν στην διαμόρφωση της εικόνας της χώρας μας ως τουριστικό προορισμό.

Η πιο ουσιαστική και διαχρονική βούληση της τουριστικής πολιτικής στην χώρα μας αποτελεί έκφραση της θεσμικής εκπροσώπησης του τουρισμού της χώρας. Η θεσμική εκπροσώπηση της χώρας μας τα τελευταία πενήντα χρόνια συνδέεται άμεσα με την ίδρυση του ΕΟΤ ο οποίος αποτέλεσε τον σημαντικό πόλο άσκησης τουριστικής πολιτικής στην Ελλάδα. Η πρώτη μορφή του ΕΟΤ δημιουργείται το 1919 ως γραφείο Ξένων και Εκθέσεων το οποίο υπάγεται στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας ενώ η ουσιαστική ίδρυσή του τοποθετείται χρονικά το 1929 και ονομάζεται Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού.

Οι κυριότεροι τομείς στους οποίους ο ΕΟΤ δραστηριοποιήθηκε κατά την μεταπολεμική περίοδο είναι οι ακόλουθοι:

- Στον σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης
- Στην οργάνωση και διαχείριση του τουριστικού τομέα
- Στο συντονισμό των τουριστικών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με άλλους κρατικούς ή ιδιωτικούς φορείς
- Την προβολή της χώρας στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό

- Διοργάνωση τουριστικών εκδηλώσεων
- Κατασκευή και εκμετάλλευση έργων τουριστικών ανάπτυξης

Η παρουσία του ΕΟΤ υπήρξε καταλυτική σε πολλά ζητήματα του τουρισμού όπως είναι οι επενδύσεις στον τουριστικό τομέα, η χωροταξική και περιφερειακή πολιτική για την δημιουργία υποδομών, στην διαφήμιση της χώρας και τουριστικών περιοχών αλλά και της εκπαίδευσης.

Το 2004 ιδρύθηκε το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης και ανέλαβε ένα σημαντικό τμήμα των αρμοδιοτήτων που είχε ο ΕΟΤ, η ίδρυσή του είχε αναμφίβολα μια ιδιαίτερα συμβολική θεσμική και πολιτική σημασία για τον ελληνικό τουρισμό. Επίσης αναδεικνύεται η ανάγκη αν και αργοπορημένα να αποκτήσει και ο τουρισμός τον θεσμικό φορέα που θα ασκεί πολιτική για τον Ελληνικό Τουρισμό.

Το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης αποτέλεσε μια θεσμική αναβάθμιση του τουρισμού τόσο σε επίπεδο θεσμών όσο και κρατικής γραφειοκρατίας με σκοπό να αλλάξουν παγιωμένες ‘κουλτούρες’ σε ζητήματα αρμοδιοτήτων σε μια δημόσια διοίκηση η οποία εκσυγχρονίζεται με πολύ αργούς ρυθμούς.

Το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης αναλαμβάνει τα παρακάτω:

- Τον προγραμματισμό και το σχεδιασμό της τουριστικής πολιτικής
- Τη συνεργασία με συναρμόδια υπουργεία σε θέματα οικονομικά και αναπτυξιακά που συμβάλλουν στην βελτίωση και προώθηση του Ελληνικού τουριστικού προϊόντος
- Το σχεδιασμό και τον προγραμματισμό της τουριστικής προβολής της χώρας
- Τη δημιουργία γραφείων ΕΟΤ στο εξωτερικό και εκπροσώπησης της χώρας στο εξωτερικό
- Την εκπροσώπηση της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και σε άλλους διεθνείς οργανισμούς
- Την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, την έκδοση προεδρικών διαταγμάτων για την κήρυξη περιοχών ως τουριστικές και καθορισμό των διαδικασιών ελέγχων στις τουριστικές

επιχειρήσεις

- Τη σύσταση επιτροπών με συναρμόδια υπουργεία και φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης με στόχο την επίλυση των προβλημάτων σχετικών με την ανάπτυξη και λειτουργία του τουρισμού.

Σε σύγκριση με άλλους περιόδους που λειτούργησε το υπουργείο ως φορέας άσκησης τουριστικής πολιτικής το 2004 διακρίνεται από μια τάση οργανωτικής και θεσμικής συγκέντρωσης του συνόλου των αρμοδιοτήτων που σχετίζονται με την ανάπτυξη και λειτουργία του τουριστικού τομέα στην χώρα μας, χωρίς παράλληλα να είναι σαφές αν σε καίριες αρμοδιότητες θα είχε ουσιαστικό ρόλο.

Εκτός από τον ΕΟΤ και το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης υπάρχουν και άλλοι κρατικοί φορείς κυρίως υπουργεία που συμμετέχουν στη διαμόρφωση της τουριστικής πολιτικής ως συναρμόδιοι φορείς, με αποφασιστικές συχνά αρμοδιότητες σε πολλά ζητήματα του τουρισμού. Συχνά ο ρόλος των φορέων αυτών υπήρξε συμπληρωματικός προς τον ΕΟΤ στην άσκηση της τουριστικής πολιτικής και τις περισσότερες φορές η ύπαρξη πολλών και διαφορετικών φορέων οδήγησε σε αδυναμία άσκησης και υλοποίησης συγκεκριμένης τουριστικής πολιτικής.

Σημαντικός επίσης αναδεικνύεται και ο ρόλος των Περιφερειακών και Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων στην άσκηση της τουριστικής πολιτικής στην χώρα μας. Την τελευταία εικοσιπενταετία σταδιακά υπάρχει μια μερική και θεσμική αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων που συνδέονται με την ιδιωτική επιχειρηματική δραστηριότητα. Αυτές οι ατελής και χρηματοδοτικά αποκεντρωμένες αρμοδιότητες θα είναι πολύ περισσότερες και ουσιαστικότερες όταν ενεργοποιηθεί πλήρως το θεσμικό πλαίσιο που θα διέπει την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και θα ενισχύει καίρια τις διαδικασίες αποκέντρωσης στην λήψη αποφάσεων σε θέματα που συνδέονται με την τοπική τουριστική ανάπτυξη.

Επίσης σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της τουριστικής στην Ελλάδα αποτέλεσαν και οι επαγγελματικοί φορείς και τα σωματεία. Η συμβολή τους συνδέεται είτε με την συμμετοχή τους σε όργανα που σχεδιάζουν την τουριστική πολιτική, είτε με την δυνατότητα που έχουν σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο να λειτουργούν ως ομάδες πίεσης προς τους κρατικούς φορείς ο οποίοι είναι αρμόδιοι για την άσκηση της τουριστικής πολιτικής. Τέτοιοι φορείς είναι το Ξενοδοχειακό

Επιμελητήριο (ΞΕΕ), ο Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ), η Πανελλήνια Οργάνωση Ξενοδόχων (ΠΟΞ), ο Σύνδεσμος Ταξιδιωτικών Γραφείων και ο Σύνδεσμος Τουριστικών και Ταξιδιωτικών γραφείων (ΗΑΓΤΑ). Σημαντική είναι επίσης η επιρροή που ασκούν τα επαγγελματικά σωματεία, τα οποία εκπροσωπούν κλαδικούς φορείς του τουριστικού φορέα όπως κρουαζιερόπλοια γιότινγκ, τουριστικά λεωφορεία κ.α. καθώς και επαγγελματικές ενώσεις ξενοδόχων των δημοφιλέστερων τουριστικών προορισμών. Σε αντίθεση με τα επαγγελματικά σωματεία ο ρόλος των μη κυβερνητικών οργανώσεων και συλλόγων που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον τουρισμό όπως ορειβατικοί σύλλογοι, περιηγητικά σωματεία λέσχες αυτοκινήτων, αθλητικά σωματεία, οικολογικές οργανώσεις κ.α. είναι λιγότεροι σημαντικοί στην Ελλάδα σε σχέση με τις ευρωπαϊκές χώρες όσον αφορά την θεσμική εκπροσώπηση και συμμετοχή στις διαδικασίες σχεδίασης και άσκησης τουριστικής πολιτικής στη Ελλάδα.

Κυρίαρχο πεδίο επιρροής της εθνικής τουριστικής πολιτικής αποτέλεσε η ευρωπαϊκή πολιτική για τον τουρισμό και συνέβαλε στην αναβάθμιση και εξειδίκευση του τουριστικού προϊόντος. Αναφορικά με την ευρωπαϊκή τουριστική πολιτική αναφέρουμε ότι η πρώτη θεσμική παρουσίαση του τουρισμού στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν το 1986 και υιοθέτησε τις εξής κατευθυντήριες γραμμές για την ανάπτυξη και επέκταση του τουρισμού:

- ✓ Διευκόλυνση του τουρισμού μέσα στην Κοινότητα
- ✓ Βελτίωση της τουριστικής επέκτασης στο χώρο και στον χρόνο
- ✓ Βελτίωση της τουριστικής πληροφόρησης και προστασία
- ✓ Βελτίωση του περιβάλλοντος εργασίας στον τουρισμό και καλύτερη αντιμετώπιση των προβλημάτων του τομέα
- ✓ Βελτίωση του προσανατολισμού των διαρθρωτικών πόρων του τουρισμού.

Η ενίσχυση του ρόλου της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς ως χώρα διακίνησης τουριστών, η θέσπιση της οδηγίας για οργανωμένα ταξίδια, οι συστάσεις για την τυποποίηση των πληροφοριών καθώς και για την ασφάλεια στα ξενοδοχεία, οι ρυθμίσεις που αφορούν την ελεύθερη διακίνηση των

εργαζομένων και των κεφαλαίων, η συστηματική προώθηση της ανάπτυξης σε υποδομές, εκπαίδευση, τεχνογνωσία για διάφορες μορφές ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, η προώθηση πολιτικών και δράσεων που ενισχύουν τη βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού, η λειτουργική διασύνδεση του τουρισμού με άλλους τομείς της οικονομίας όπως η γεωργία η βιομηχανία οι μεταφορές κ.α. η ενίσχυση προγραμμάτων τουριστικής ανάπτυξης ανάμεσα σε γειτονικές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προώθηση και ανάδειξη με μέτρα και πολιτικές την σχέση τουρισμού και περιβάλλοντος, η ενίσχυση ολοκληρωμένων δράσεων σχετικά με τον πολιτιστικό τουρισμό, η προώθηση πολιτικών προστασίας του τουρίστα - καταναλωτή, η ενίσχυση της αναβάθμισης της τουριστικής εκπαίδευσης, την προώθηση μέτρων και πολιτικών που έχουν σχέση με την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και ενίσχυση σχεδίων τουριστικής προβολής. Η συμβολή της κοινοτικής πολιτικής τα τελευταία είκοσι χρόνια από το 1995 και μετά μέσω των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης και διαφόρων κοινοτικών πρωτοβουλιών στην ενίσχυση νέων προτύπων τουριστικής συνεργασίας και ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της τοπικότητας στον σχεδιασμό.

Πέρα από τον ΕΟΤ το Υπουργείο, τους φορείς και την συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης σημαντική θεσμική παρέμβαση στην διαμόρφωση της τουριστικής πολιτικής ιδιαίτερα στην προσπάθεια ανάπτυξης νέων τύπων προσφοράς του τουριστικού προϊόντος αποτέλεσε η εκπαίδευση και η έρευνα στον τομέα του τουρισμού.

Σε μια τουριστική χώρα η οποία καλείται να ανταπεξέλθει σε ένα διαρκώς εντεινόμενο διεθνή οργανισμό η σημασία παραγόντων όπως είναι η εκπαίδευση και η έρευνα είναι καθοριστική στην παροχή ποιοτικών υπηρεσιών και ανάπτυξη νέων καινοτόμων τύπων προσφοράς. Στη Ελλάδα η τουριστική εκπαίδευση εποπτεύεται από διάφορους φορείς του δημοσίου γεγονός όπως είναι το Υπουργείο Παιδείας, ο ΕΟΤ, το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, το Υπουργείο Εργασίας και το Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας, που δεν επιτρέπουν τον ενιαίο συντονισμό και τον προγραμματισμό σε μια σειρά κρίσιμα ζητήματα όπως είναι οι ανάγκες της αγοράς εργασίας ανά βαθμίδα εκπαίδευσης, η παροχή νέων ειδικεύσεων σε τομείς που υπάρχει ανάγκη, η προώθηση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και η αναμόρφωση προγραμμάτων σπουδών και η ενίσχυση της έρευνας στις σχολές τουριστικής ανάπτυξης.

Η εκπαίδευση στην Ελλάδα σε θέματα τουρισμού γίνεται από μεγάλο αριθμό ιδιωτικών τουριστικών σχολών οι οποίες λειτουργούν με το ιδιαίτερο νομοθετικό πλαίσιο που διέπει την λειτουργία Εργαστηρίων και Κέντρων Ελευθέρων Σπουδών και στην πλειονότητα αφορά την φιλοξενία και λιγότερο το management και τον σχεδιασμό του τουρισμού. Οι ειδικότητες που παρέχονται άσχετα από την βαθμίδα εκπαίδευσης περιορίζονται στις περισσότερες σχολές σε υπαλλήλους ξενοδοχείων , πρακτορείων μάγειρες, ζαχαροπλάστες κ.α. και λείπουν οι ειδικότητες σχετικές με την οργάνωση και την προβολή του τουρισμού, τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, την διοίκηση επιχειρήσεων εστίασης και αναψυχής, τους συνοδούς γκρουπ, την οργάνωση και διαχείριση υπηρεσιών ελεύθερου χρόνου. Τελευταία ιδρύθηκαν δύο τμήματα Πανεπιστημιακής εκπαίδευσης σχετικά με την Οικονομική Διοίκηση του Τουρισμού και αρχίζουν και αποφοιτούν στελέχη Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης στον τομέα.

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά της τουριστικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα επηρέασαν και συνεχίζουν να επηρεάζουν αρνητικά την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και αυτό είναι γεγονός ότι οι ευθύνες της κρατικής πολιτικής είναι σημαντικές. Επίσης οι ελλείψεις που υπάρχουν στην τουριστική έρευνα, τομέας στον οποίο η τουριστική πολιτική έπρεπε να δώσει ιδιαίτερη έμφαση και λόγω των προβλημάτων της χώρας αλλά και του διεθνή ανταγωνισμού απαιτεί συνεχόμενες αναπροσαρμογές επιλογών , στόχων, σκοπών, καθώς και παραγωγή νέων προϊόντων.

Ένα από τα κυρίαρχα παράδοξα της κρατικής πολιτικής στον τουρισμό είναι η αδυναμία να γίνει αντιληπτό από τους ιθύνοντες ότι τα οφέλη που προκύπτουν από τον τουρισμό συνδυάζονται άμεσα από την ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού που ασχολείται στον ευρύτερο τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης.

Η τουριστική πολιτική έδωσε ιδιαίτερη έμφαση ήδη από την δεκαετία το '50 στη θεσμοθέτηση επενδυτικών νόμων οι οποίοι με βάση μια πολιτική κινήτρων προς τους ιδιώτες επιχειρηματίες θα συνέβαλαν στην τουριστική ανάπτυξη της χώρας. Με αυτή την πολιτική το κράτος θέλησε παράλληλα να ασκήσει μια πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης στην οποία σημαντικό ρόλο θα έπαιζε ο τουρισμός. Η πολιτική των επενδύσεων εκτός από την οικονομία είχε σημαντικές επιπτώσεις στην χωροταξική διάρθρωση των τουριστικών περιοχών. Αυτό εξηγείται από τις ρυθμιστικές παρεμβάσεις που επιχειρήσαν να προωθήσουν τη χωροταξική και τουριστική πολιτική

στις τουριστικές περιοχές κυρίως της δεκαετίας το '80. Η συνεχής χωρική επέκταση των τουριστικών υποδομών και η χρονική υστέρηση στην εξειδικευμένη χωροταξική διευθέτηση της τουριστικής ανάπτυξης δημιούργησε προβλήματα σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

Εν κατακλείδι παραθέτοντας χρονολογικά την τουριστική πολιτική στην Ελλάδα ξεκινώντας από την περίοδο 1950 έως 1974 μπορούμε να πούμε ότι η πρώτη δεκαετία της μεταπολεμικής ανάπτυξης της χώρας το κράτος ήταν αυτό που αναλαμβάνει τον ρόλο του ιδιώτη επενδυτή μέσω του ΕΟΤ, για την δημιουργία έργων υποδομής όπως είναι αεροδρόμια, λιμάνια και οδικές αρτηρίες. Η απουσία όμως ενός στρατηγικού σχεδιασμού με περιφερειακή και εξειδικευμένη διάσταση ως προς συγκεκριμένα προϊόντα και περιοχές αποτέλεσε βασικό πρόβλημα της τουριστικής πολιτικής, η οποία δείχνει να κινείται με βάση τις βραχυπρόθεσμες τάσεις της διεθνούς ζήτησης χωρίς να εκτιμά τα σημαντικά περιβαλλοντικά και αναπτυξιακά προβλήματα που τελικά δημιουργήθηκαν. Μετά το 1965 και ιδιαίτερα την περίοδο της δικτατορίας (1967-1974) η κατάσταση αλλάζει διότι τα ευνοϊκά επενδυτικά κίνητρα και η αύξηση της ζήτησης του τουρισμού οδηγούν σε αλματώδη αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων. Την ίδια περίοδο αρχίζει να επιταχύνεται εντυπωσιακά ο ρυθμός αύξησης των ιδιωτικών επενδύσεων με αποτέλεσμα να ανατραπεί τελείως η ισόρροπη σχέση που υπήρχε μέχρι το 1964 όπως επισημαίνει και ο Π. Κομίλης. Στην πλειονότητά τους οι επενδύσεις την περίοδο της δικτατορίας στράφηκαν σε επενδύσεις μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων οι οποίες ανεγέρθηκαν σε παραθαλάσσιες περιοχές και η έλλειψη τεχνοοικονομικών μελετών οδήγησε σύντομα σε προβλήματα, όπως υπερπροσφορά καταλυμάτων, χαμηλές πληρότητες και αδυναμία εκπλήρωσης των δανειακών υποχρεώσεων. Την περίοδο αυτή αρχίζουν οι touroperators να παρεμβαίνουν στη χωρική κατανομή της τουριστικής ανάπτυξης προωθώντας τη ζήτηση σε συγκεκριμένες περιοχές, προβάλλοντας περισσότερο κάποιες περιοχές στους καταλόγους τους και αναπτύσσοντας επιχειρηματικές δραστηριότητες σε τουριστικούς νομούς υψηλής ζήτησης. Έτσι σε αυτή την πρώτη και κύρια περίοδο για την δημιουργία της τουριστικής πολιτικής και την ανάπτυξη του τομέα χαρακτηρίζεται από πλήρη απουσία στρατηγικής και κρατικής πολιτικής για τον τουρισμό και δημιούργησε δυσμενή στη συνέχεια αποτελέσματα.

Η περίοδος 1975-2005 της πολιτικής των επενδύσεων εξακολουθεί και προωθεί νομοθεσίες κινήτρων που έχουν ως αποτέλεσμα την μαζικοποίησης της τουριστικής υποδομής σε τουριστικές

περιοχές που υπήρχαν ήδη έντονα προβλήματα. Την περίοδο αυτή και ιδιαίτερα μέχρι το 1980 τόσο οι νομοθεσίες περί κινήτρων όσο και το πενταετές πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης δίνουν έμφαση στις επενδύσεις μικρής κλίμακας στον τουρισμό, καθώς και την ανάπτυξη προβληματικών ή μειονεκτικών περιοχών μέσω του τουρισμού. Παρόλο που στα πενταετή προγράμματα δίνονταν έμφαση σε επενδύσεις του τομέα της μεταποίησης με χρηματοδοτήσεις που αντιστοιχούν στο 42% της συνολικής οικονομίας, η συμβολή του τομέα αυτού στο ΑΕΠ της χώρας ήταν μόλις 16%. Το γεγονός αυτό γίνεται ιδιαίτερα αντιφατικό όταν αντιληφθεί κανείς ότι την περίοδο 1980-2000 ο μέσος αριθμός ανάπτυξης της βιομηχανίας ήταν μόλις 0,5% της γεωργίας 2,8% και του τουρισμού 6,1%. Την περίοδο αυτή αρχίζει η ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού που αποτελούν σταθερή αναφορά για την διαμόρφωση της τουριστικής πολιτικής για τα επόμενα χρόνια, χωρίς όμως αυτά να συνοδεύονται από ανάλογα θεσμικά και αναπτυξιακά χρηματοδοτικά μέτρα, ώστε να αποτελέσουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος της χώρας.

Στην δεκαετία του '80 η τουριστική πολιτική ασκήθηκε κυρίως από την εφαρμογή των αναπτυξιακών νόμων που είχαν βασικό χαρακτηριστικό τα επενδυτικά κίνητρα. Η έλλειψη από την πλευρά του κράτους ενός σταθερού προγραμματισμού και η έλλειψη νομοθεσίας οδήγησε σε μια πληθώρα κοινωνικών, οικονομικών, και περιβαλλοντικών προβλημάτων στις τουριστικές περιοχές. Η περίοδος 1990-1995 χαρακτηρίζεται από μερικές ενδιαφέρουσες εξελίξεις στην εφαρμοζόμενη τουριστική πολιτική με την ψήφιση του νόμου Ν.1892 που ενισχύει περισσότερο τις μονάδες μεγάλου μεγέθους σε μη κορεσμένες περιοχές και δίνει εκσυγχρονισμό στις ήδη υπάρχουσες ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις. Η έλλειψη κρατικών πόρων αλλά και η μικρή επιτυχία των κινήτρων για “πολυτέλεια” και η προτίμηση μη κορεσμένων περιοχών δεν οδήγησε σε ουσιαστικά αποτελέσματα.

Τελικά το ζήτημα της επενδυτικής πολιτικής στον τουρισμό χαρακτηρίζεται από το 1950 έως σήμερα από μικρή χρηματοδότηση του τουρισμού σε σχέση με τον τομέα της μεταποίησης και της γεωργίας. Το κράτος απέτυχε να συγκροτήσει έναν αναπτυξιακό προγραμματισμό και έτσι δεν απέφυγε τις επιπτώσεις που είχε η ακολουθούμενη πολιτική στο περιβάλλον, στη χωροταξία, στην κοινωνία και την οικονομία των τουριστικών περιοχών. Επίσης η ανάπτυξη ειδικών μορφών

τουρισμού παρά το γεγονός ότι η χώρα μας διαθέτει αρκετούς φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους η επενδυτική πολιτική έγινε τόσο αποσπασματικά και όχι ως αποτέλεσμα ενός γενικότερου προγραμματισμού. Η αδυναμία των φορέων ή ομάδων που υποστήριζαν με επιχειρηματικές προτάσεις την ανάπτυξη τουρισμού έδειξαν αδυναμία στο να διαδραματίσουν ουσιαστικό ρόλο στην διαμόρφωση αναπτυξιακών επιλογών της κρατικής πολιτικής.

Στην διαμόρφωση βασικών παραμέτρων και κεντρικών επιλογών στην τουριστική ανάπτυξη της χώρας καθορίστηκε και από τον βαθμό επιρροής που είχαν σε αυτή την διαδικασία κάποιες συγκεκριμένες ομάδες συμφερόντων. Πρόκειται για ομάδες όπου θεσμικά, επιχειρηματικά, αναπτυξιακά και επιστημονικά συνδέονται άλλες φορές λιγότερο και άλλες φορές περισσότερο με τον σχεδιασμό, την ανάπτυξη και την λειτουργία του τουριστικού τομέα της χώρας. Τέτοιες ομάδες συμφερόντων είναι το κράτος, ο ιδιωτικός τομέας, οι ενώσεις σωματεία και φορείς σε εθνικό η περιφερειακό επίπεδο αλλά και η πανεπιστημιακή κοινότητα, οι διεθνείς οργανισμοί και φορείς του Τουρισμού. Οι ομάδες συμφερόντων βάσει βιβλιογραφικής ανασκόπησης σε ζητήματα τουριστικής πολιτικής στην Ελλάδα είχαν σημαντική συμβολή στην διαμόρφωση της τουριστικής πολιτικής και ιδιαίτερα σημαντική παρουσία σε συνέργειες των κυρίαρχων επιλογών του κράτους. Επίσης αναδεικνύει μια περισσότερο ισόρροπη συμβολή των αυτόνομων κριτικών και τοπικού χαρακτήρα ομάδων συμφερόντων στην διαμόρφωση της τουριστικής πολιτικής. Για τις ομάδες συμφερόντων το θεσμικό πλαίσιο της τουριστικής πολιτικής, ο σχεδιασμός και ο προγραμματισμός της αποτελούν τα κύρια πεδία ενδιαφέροντος ιδιαίτερα όταν αυτά συνδυάζονται με διαδικασίες αποκέντρωσης και τοπικής ανάπτυξης.

4.2 Παράγοντες που επηρέασαν στην ανάπτυξη του Ελληνικού τουρισμού

Η θέση της Ελλάδας στις διεθνείς αγορές έχει επηρεαστεί από τα κίνητρα που οδηγούν τους αλλοδαπούς κυρίως τουρίστες στην Ελλάδα. Έτσι ενώ στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο 1950-1960 τα κίνητρα ενίσχυσαν το πρότυπο ταξίδια με στόχο την περιήγηση και τη γνωριμία με νέους τόπους και πολιτισμούς, στη συνέχεια λόγω της ταχύτατης στροφής της ζήτησης στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ για τις διακοπές το καλοκαίρι επέβαλε το πρότυπο του ταξιδιού με στόχο την αναζήτηση του ήλιου και της ξεκούρασης. Έτσι η Ελλάδα από την ζήτηση με κίνητρο τον πολιτισμό επέτρεψε την σταδιακή αλλαγή της ζήτησης με κίνητρο τις διακοπές την απόλαυση και την ψυχαγωγία. Από το 1975 και έπειτα η εικόνα της Ελλάδας ως τουριστικού προορισμού διαμορφώνεται με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά προσφοράς τα λεγόμενα 3s (sun, sand, sea) και ως προϊόν κατατάσσεται σε μια ομάδα χωρών με παρόμοια χαρακτηριστικά, κυρίως χώρες της ευρύτερης Μεσογείου όπως είναι η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Κύπρος, η Τυνησία, η Τουρκία κ.α. Η θεσμική επέκταση του δικαιώματος της άδειας με αποδοχές το καλοκαίρι για όλους σχεδόν του Ευρωπαίους οι μεσογειακές χώρες του ήλιου και της θάλασσας αποτέλεσαν προνομιακό προορισμό για δεκαετίες. Τούτο συνέβαλε στο να αποκτήσει η χώρα σημαντικές υποδομές και να διαμορφώσει μια εικόνα με ποιοτικά και ανταγωνιστικά χαρακτηριστικά για τουρισμό διακοπών. Σε αυτό βέβαια συνέβαλε και το φυσικό και δομημένο περιβάλλον αλλά και η πολιτική των touroperators που είχαν αναπτύξει στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου. Το γεγονός ότι πολλές χώρες διαθέτουν παρόμοια χαρακτηριστικά μπορεί να έχει επίπτωση στην προβολή του τόπου και της αυτόνομης διαφημιστικής εικόνας της χώρας στις κυριότερες αγορές. Έτσι υπάρχει κίνδυνος “ομογενοποίησης” της προσφοράς με αποτέλεσμα οι τουρίστες να επιλέγουν με βάση την κυρίαρχη ομάδα κινήτρων του τουρισμού διακοπών του καλοκαιριού και όχι με βάση τις ιδιαιτερότητες του προορισμού.

Στην παρούσα ενότητα θα περιγράψουμε εκτενέστερα την συμβολή των θεσμικών παραγόντων στην ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα και την διαμόρφωση της εικόνας της χώρας ως τουριστικού προϊόντος. Όπως αναφέραμε παραπάνω σημαντικός ήταν ο ρόλος των touroperators οι οποίοι διαδραματίζουν τον κυρίαρχο ρόλο στην ανάπτυξη και την προβολή της χώρας από το 1960.

Η Ελλάδα από την δεκαετία του '60 και εντονότερα μετά το 1970 αναδεικνύεται έναν από τους

κλασσικούς και δυναμικά αναπτυσσόμενους προορισμούς των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών touroperators. Το γεγονός ότι η χώρα απείχε σημαντικά από τις κυριότερες χώρες - πελάτες αποτέλεσε αρχικά τροχοπέδη στην μαζικοποίηση του τουρισμού αλλοδαπών. Οι touroperators ανέλαβαν με τα οργανωμένα ταξίδια και τις πτήσεις charters να διασφαλίσουν αυτή την μαζικοποίηση και να προωθήσουν την Ελλάδα ως έναν από τους σημαντικότερους Μεσογειακούς προορισμούς στον κατάλογό τους κυρίως από την δεκαετία του '70 και έπειτα. Η χρήση του τρόπου μεταφοράς με charters, αναδεικνύει τη στρατηγική θέση των touroperators για την διαμόρφωση υψηλού και αυξανόμενου ποσοστού ζήτησης του τουριστικού προϊόντος "Ελλάδα". Σε έρευνα του ΙΤΕΠ αναφέρεται ότι το 2001 οι τουρίστες που επισκέφτηκαν την Ελλάδα χρησιμοποίησαν σε ποσοστό 90% τις υπηρεσίες των touroperators και την χρήση αεροπλάνου ως μεταφορικό μέσο. Η εξέλιξη αυτή προωθεί δυναμικά την διεθνοποίηση του ελληνικού τουρισμού και συμβάλει στην σύνδεσή του με την ευρωπαϊκή αγορά. Έτσι οι touroperators συνέβαλαν στην καθιέρωση ορισμένων τουριστικών περιοχών έναντι άλλων στην Ευρωπαϊκή αγορά με αποτέλεσμα η Ελλάδα να προβάλλεται ως μια σύνθεση συγκεκριμένων προορισμών στις διεθνείς αγορές.

Οι πλειονότητα των touroperators ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ελλάδα και για αρκετούς από αυτούς η χώρα αποτελεί από τους πρώτους προορισμούς στις αρχές τις δεκαετίας του '90, όπως φαίνεται στον πίνακα 1. Η επιχειρηματική δραστηριότητα των touroperators στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από δύο βασικούς παραμέτρους. Πρώτον κατευθύνουν τους πελάτες και την δραστηριότητα τους σε συγκεκριμένες περιοχές και προορισμούς με αποτέλεσμα να συμβάλλουν στην περιφερειακή ανισοκατανομή της τουριστικής ανάπτυξης της χώρας. Άρα στους touroperators αποδίδουμε την ανάπτυξη τμημάτων του τουριστικού προϊόντος "Ελλάδα" τα οποία απόκτησαν διαφημιστική εικόνα αλλά και υποδομές και έγιναν φημισμένοι προορισμοί. Δεύτερον σε τοπικό επίπεδο πολλές τουριστικές περιοχές εξαρτώνται από τους touroperators και υπάρχει έντονη η τάση τυποποίησης των προσφερόμενων υπηρεσιών σε τουρίστες που έρχονται με οργανωμένα πακέτα. Στον πίνακα 2 παρουσιάζονται αποτελέσματα έρευνας που έγινε σχετικά με την παρουσία των touroperators στην Ελλάδα το 2004.

Πίνακας 1

Η Ελλάδα ως προορισμός ορισμένων touroperators

Ταξίδια προς Ελλάδα Touroperators	Η θέση της χώρας ανάμεσα στο σύνολο των προορισμών
NUR	3η (Έτος 1990-1991)
TUI	4η (Έτος 1990-1991)
ITS	6η (Έτος 1990-1991)
NOUVELLES FRONTIERES	2η (Έτος 1991)
SPIES	2η (Έτος 1991)

Πηγή:Π. Τσάρτας, Ελληνική Τουριστική Ανάπτυξη σελ. 157

Πίνακας 2**Η παρουσία των touroperators στην Ελλάδα**

• Ποσοστό των πελατών της TUI ως % του συνόλου αφίξεων τουριστών από Ευρωπαϊκές χώρες πελάτες μας, Ιρλανδία 71%, Αυστρία 43%, Γερμανία 41% και Βέλγιο 41%   • Ξενοδοχεία ανά περιοχή που έχουν συνεργαστεί με touroperators βάση της έρευνας είναι η Κρήτη 78%, Νησιά Αιγίου 42%, Νησιά Ιονίου 61% και υπόλοιπη Ελλάδα 57%   • Ξενοδοχεία που ο αριθμός των πελατών τους έχει μείνει σταθερός ή έχει αυξηθεί ως αποτέλεσμα της συνεργασίας τους με touroperators είναι στην Κρήτη 94,3%, στα Νησιά Αιγαίου 86,2%, και Ιόνιο 50%   • Ξενοδοχεία που δηλώνουν συνεργασία με tour operators όπως η TUI 51,2%, η Thomas Cook 29,3%, η REWE 15,9%, My Travel 12,2%, All Tours 9,8%, Apollo 8,5% & First Choice 7,3%

Πηγή:Π. Τσάρτας, Ελληνική Τουριστική Ανάπτυξη σελ. 158

Η Ελλάδα συμπεριλαμβάνεται γεωγραφικά στη μεγαλύτερη ουσιαστικά αγορά του κόσμου και η ένδειξη του δυναμισμού που αναπτύσσει ο τουρισμός, επισημαίνει την σημασία μιας μεσοπρόθεσμης παρουσίας της χώρας σε μια ευρύτερη αγορά με σχετικά σταθερή ζήτηση και παράδοση στις διεθνείς αγορές. Αυτό όμως που έχει ιδιαίτερη σημασία για την Ελλάδα είναι η

θετική επίπτωση την οποία δείχνουν να έχουν στην τουριστική ανάπτυξη οι δυναμικές πολιτικές που αναπτύσσονται στην Ευρώπη και στην Μεσόγειο την περίοδο του 1985 με στόχο την περιβαλλοντική προστασία και την ενίσχυση των ειδικών προϊόντων τουρισμού τα οποία συνεισφέρουν στην τοπική ανάπτυξη και στη βελτίωση των επικοινωνιών και μεταφορών.

Το γεγονός ότι ο τουρισμός είναι πλέον ένας εξαιρετικά δυναμικός τομέας της ευρωπαϊκής οικονομίας αποτελεί παράμετρος σταθερότητας για τις τουριστικές χώρες και παράλληλα μια αιτία για την ενίσχυση πολιτικών που θα στηρίζουν τα χαρακτηριστικά της αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης στις χώρες- μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μια συστημική και συνθετική προσέγγιση των ευρωπαϊκών πολιτικών στον τουρισμό από το 1980 έως το 2005 θα έδειχνε ότι προχωράμε σε μια συνεχή ανάπτυξη και προώθηση πολιτικών που συμβάλουν στην αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος, στην ενίσχυση των ισόρροπων μορφών τουριστικής ανάπτυξης, στη βελτίωση της επικοινωνίας και την ασφάλεια των τουριστών, στην περιβαλλοντική προστασία των ευαίσθητων περιοχών και την προβολή του κοινού ευρωπαϊκού πολιτισμού.

Στο πλαίσιο άρα του ανταγωνισμού η Ελλάδα ωφελείται από την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τουρισμό. Η ωφέλεια αυτή θα ήταν ακόμη μεγαλύτερη αν η τουριστική πολιτική της χώρας υιοθετούσε περισσότερες δράσεις, πρωτοβουλίες, πολιτικές και προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα του Τουρισμού σε συνδυασμό με ποιοτική αναβάθμιση και εξειδίκευση της προσφοράς η οποία θα επηρεάσει τα χαρακτηριστικά της ζήτησης.

Μια από τις κυρίαρχες τάσεις της κρατικής πολιτικής αποτέλεσε η διαφημιστική προβολή της χώρας μας όπου σε όλη την μεταπολεμική περίοδο έδωσε ιδιαίτερη σημασία ο ΕΟΤ και αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα μιας ευρύτερης τουριστικής πολιτικής της Ελλάδας στο εξωτερικό. Οι κυρίαρχες τάσεις διαφημιστικής προβολής της χώρας είναι οι εξής: Παρά τις αντίξοες συνθήκες η χώρα προβλήθηκε στο εξωτερικό με τρόπο ικανοποιητικό και για πολλές δεκαετίες και ως διαφημιστική εικόνα δεν έλλειψε από σημαντικές αγορές του εξωτερικού την δεκαετία του '90. Το παράδοξο είναι ότι αυτή η διαφημιστική εκστρατεία ξεκίνησε την μεταπολεμική περίοδο και μέχρι το τέλος της προηγούμενης δεκαετίας υλοποιούνταν από τον ΕΟΤ χωρίς να υπάρχει ένα πλήρες και ολοκληρωμένο σχέδιο μάρκετινγκ του ελληνικού τουρισμού. Βέβαια στην τουριστική προβολή συνέβαλαν και τα γραφεία του ΕΟΤ στο εξωτερικό και πρέπει να επισημανθεί ότι ο ΕΟΤ σε αυτόν

τον τομέα άσκησε μια πρωτοπόρα και δυναμική πολιτική θεωρώντας ότι η διαφήμιση είναι απαραίτητο εργαλείο για την διαμόρφωση μιας ανταγωνιστικής εικόνας της χώρας στο εξωτερικό.

Παράλληλα με το ΕΟΤ σημαντική διαφημιστική εκστρατεία άσκησε η Ολυμπιακή Αεροπορία, η οποία ακολούθησε την ίδια σχεδόν διαφημιστική προβολή με τον ΕΟΤ, αλλά και το Φεστιβάλ των Αθηνών το οποίο προβάλλει την πολιτιστική διάσταση της διαμονής στην χώρα μας. Η διαφημιστική προβολή της χώρας γίνεται μέσω αφισών, ετήσιων οδηγών, φυλλαδίων που εκτυπώνονται σε διάφορες γλώσσες, φιλμ, βίντεο που προβάλλουν την χώρα ή τις περιοχές μέσω ιστοσελίδων.

Η διαφήμιση που έχει γίνει για το τουριστικό προϊόν “Ελλάδα” όλα αυτά τα χρόνια δημιούργησε μια σύνθετη εικόνα στους τουρίστες αλλά η παρουσία της χώρας μας είναι εξαιρετικά δυναμική τόσο σε εκείνους που την έχουν επισκεφθεί όσο και σε εκείνους που το επιθυμούν. Είναι προφανές ότι αν δεν υπάρχει συνολική βελτίωση στην ποιότητα των υπηρεσιών η αρκετά θετική εικόνα της ανταγωνιστικότητας της χώρας παρά τα συχνά αντιφατικά χαρακτηριστικά που τη συγκροτούν θα αλλάξει σύντομα.

5. Συμπεράσματα

Σε αυτή την εργασία, στο πρώτο μέρος έγινε μια προσέγγιση και ανάλυση του όρου θεσμός, και αναλύσαμε την σχέση που υπάρχει μεταξύ των θεσμών και της οικονομικής ανάπτυξης μιας χώρας. Με βάση της θεωρίας των θεσμών έγινε η διαφοροποίηση μεταξύ των θεσμών και των οργανισμών όπου μέσα από την μεταξύ τους αλληλεπίδραση επέρχεται η θεσμική αλλαγή ενός θεσμικού πλαισίου. Αναλύσαμε την εξελικτική αλλαγή μέσα από διάφορες εφαρμογές στην οικονομική ιστορία που είχε ως αποτέλεσμα να κατανοήσουμε τα θεσμικά χαρακτηριστικά των κοινωνιών. Η θεσμική συγκρότηση μιας χώρας μας παρέχει στοιχεία για τους θεσμούς που ευνοούν την οικονομική της ανάπτυξη και για το λόγο αυτό αναλύσαμε την ύπαρξη και την λειτουργία των θεσμών που ευνοούν την ανάπτυξη μιας κοινωνίας με παραδείγματα θεσμικής ανάλυσης κάνοντας χρήση της Διαχρονικής Συγκριτικής Θεσμικής Ανάλυσης. Έγινε ανάλυση των θεσμών σε σχέση με τις αγορές και εντοπίστηκαν οι θεσμικοί παράγοντες που ευνοούν την αγορά, αναλύοντας το εξωτερικό και εσωτερικό περιβάλλον ενός οργανισμού βάσει βιβλιογραφίας.

Στο δεύτερο μέρος αφού έγινε ανάλυση των θεσμών σε σχέση με τις αγορές και τους οργανισμούς που αποτελούν ειδικές θεσμικές ρυθμίσεις και καθεστώτα, εντοπίστηκαν οι θεσμικοί παράγοντες που ευνοούν την αγορά. Με βάση την θεωρία των θεσμών αναλύθηκαν οι θεσμικοί παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη του τουρισμού σε μια κοινωνία. Η χρήση παραδειγμάτων από την παγκόσμια αγορά δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην αποτελεσματικότητα των θεσμών και των θεσμικών παραγόντων στην τουριστική οικονομία μιας χώρας. Τέλος αναλύοντας την τουριστική πολιτική στην Ελλάδα τα τελευταία πενήντα χρόνια είμαστε σε θέση να συμφωνήσουμε με τους περισσότερους μελετητές αν και είναι περιορισμένος ο αριθμός των μελετών ότι ο σχεδιασμός της τουριστικής πολιτικής θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τους θεσμικούς παράγοντες που ευνοούν την τουριστική πολιτική μιας χώρας.

Ο τουρισμός είναι ένας ευαίσθητος βιομηχανικός τομέας που αντιδρά άμεσα στις παγκόσμιες κοινωνικό - οικονομικό - πολιτικές προκλήσεις και εξαρτάται από το γινόμενο δύο κύριων μεταβλητών. Η πρώτη μεταβλητή αφορά το παρεχόμενο τουριστικό προϊόν και η δεύτερη αφορά την ζήτηση του τουριστικού προϊόντος. Όσο αυξάνονται αυτές οι δύο μεταβλητές τόσο αυξάνονται και τα έσοδα στον τουρισμό, και για να αυξάνονται αυτές οι δύο μεταβλητές απαιτείται ο

σχεδιασμός της τουριστικής πολιτικής σε μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα.

Ο σχεδιασμός της τουριστικής πολιτικής στην Ελλάδα με μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα απαιτεί την καταγραφή των θεσμικών παραγόντων που ευνοούν την τουριστική ανάπτυξη. Αποτέλεσμα της μελέτης είναι να καταγράψουμε τους θεσμικούς παράγοντες που ευνοούν την τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα, οι οποίοι ταξινομούνται ως εξής:

1. Οικονομικοί θεσμικοί παράγοντες

Οι οικονομικοί θεσμικοί παράγοντες όπως θεσμός μακροοικονομικής σταθερότητας και ο θεσμός της χρηματοδότησης αποτελεί την λύση για την δημιουργία νέων επιχειρήσεων αλλά και ανάπτυξης νέων μορφών τουρισμού, που αποτελούν ζωτική σημασία για την τουριστική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα. Όλες οι προηγμένες κοινωνίες έχουν αναπτύξει νομισματικούς και δημοσιονομικούς θεσμούς προκειμένου να εκτελούν μια σταθεροποιητική λειτουργία σε μια χώρα και τούτο πρέπει να αντανακλάται και στον τομέα του Τουρισμού. Το γεγονός ότι η θεσμοθέτηση των επενδυτικών νόμων στην Ελλάδα από την δεκαετία του '70 που αποτέλεσε βάση για την πολιτική κινήτρων προς τους ιδιώτες συνέβαλε ουσιαστικά στη τουριστική ανάπτυξη της χώρας. Ο συγκεκριμένος θεσμός της χρηματοδότησης και η πολιτική των επενδύσεων συνέβαλαν θετικά όχι μόνο στην οικονομία της χώρας αλλά δημιούργησε σημαντικές επιπτώσεις στην χωροταξική διάρθρωση των τουριστικών περιοχών. Στον συγκεκριμένο θεσμικό παράγοντα θα πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη και η συλλογική δράση η οποία συμβάλει στην επίτευξη των στόχων που θέτει ο σχεδιασμός της τουριστικής πολιτικής. Η συλλογική δράση υλοποιείται κάνοντας χρήση του κοινωνικού κεφαλαίου μιας χώρας και μέσω της κοινής εμπιστοσύνης, τις αμοιβαίες ανταλλαγές και τους κανόνες μπορούν να δημιουργήσουν ανθεκτικές επιχειρήσεις, στοιχείο που συμβάλει στην προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης μιας χώρας. Οι Ayyagarietal. 2010 θεωρούν τους θεσμούς χρηματοδότησης συνεργάτες και δικαιούχους της κοινωνικής ανάπτυξης. Και τούτο επιβεβαιώνεται διότι η υλοποίηση έργων με την συμβολή μιας κοινότητας και μεγάλη προσέλευση τουριστών θα έχει, αλλά και η στήριξη των επιχειρήσεων στον τομέα του τουρισμού θα είναι μεγάλη. Ένα παράδειγμα αποτελεί η διοργάνωση φεστιβάλ σε διάφορες πόλεις αποτελεί σημαντική πρόκληση για την στήριξη των επιχειρήσεων του τουρισμού αλλά και της

προβολής του τόπου.

2. Καταναγκαστικοί θεσμικοί παράγοντες

Οι καταναγκαστικοί θεσμικοί παράγοντες στον τουρισμό περιλαμβάνουν τις πιέσεις που πηγάζουν από την πολιτική επιρροή και την ανάγκη για νομιμότητα και τέτοιου είδους πιέσεις όπως είναι οι κανονισμοί είναι ζωτικής σημασίας για την δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος. Οι θεσμικές ρυθμίσεις στον τομέα του τουρισμού διέπουν την συμπεριφορά των γραφείων τεχνικής βοήθειας τα οποία με τη σειρά τους περιλαμβάνουν διοικητικές ρυθμίσεις της δημόσιας διοίκησης και της τουριστικής διαχείρισης για την εφαρμογή της τουριστικής πολιτικής. Η δημόσια διοίκηση σύμφωνα με το μοντέλο του Chadee, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διασφάλιση του θεσμικού περιβάλλοντος και προωθεί την επιχειρηματικότητα ταυτόχρονα με την βελτίωση της οργανωτικής απόδοσης.

Οι καταναγκαστικοί θεσμικοί παράγοντες είναι αυτοί που διαμορφώνουν το θεσμικό περιβάλλον μέσα στο οποίο θα διαμορφωθούν οι οργανωτικές δομές και δράσεις. Έτσι οι τυπικοί ρυθμιστικοί θεσμοί διαδραματίζουν υποστηρικτικό ρόλο για την δημιουργία μηχανισμών υποστήριξης των τουριστικών επιχειρήσεων και οι άτυποι θεσμοί όπως η εκπαίδευση η πολιτιστική αξία και τα κοινωνικά δίκτυα είναι καθοριστικοί παράγοντες για την ανάπτυξη του τουρισμού. Οι ρυθμιστικοί θεσμοί σύμφωνα με τον North παρέχουν σταθερότητα, μειώνουν την αστάθεια και την αβεβαιότητα της συμπεριφοράς μέσω σαφών καθορισμένων κανόνων.

Στην Ελλάδα η ανάπτυξη του τουρισμού βασίστηκε σε τέτοιου είδους θεσμικούς παράγοντες με κύριο και σημαντικότερο φορέα τον ΕΟΤ που η παρουσία του ήταν καταλυτική σε πολλά ζητήματα του τουρισμού από την διαμόρφωση της χωροταξικής και περιφερειακής πολιτικής μέχρι την διαφήμιση και την εκπαίδευση. Σε μετέπειτα στάδιο η ίδρυση του Υπουργείου αποτέλεσε τον θεσμικό φορέα που άσκησε πολιτική για τον Ελληνικό Τουρισμό, και αποτέλεσε μια θεσμική συγκέντρωση του συνόλου των αρμοδιοτήτων που σχετίζονται με την λειτουργία του τουριστικού τομέα στην χώρα μας.

3.Μιμητικοί θεσμικοί παράγοντες

Οι μιμητικοί θεσμικοί παράγοντες στον τομέα του τουρισμού επηρεάζονται από τις πιέσεις που προκαλούν κάποιοι οργανισμοί με σκοπό να εξελίσσονται ομοιόμορφα σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένες στρατηγικές. Έτσι η μίμηση συμπεριφορών των οργανισμών αναδύονται μέσα από τις κοινωνικές προσδοκίες για επιτυχία ή και την ηγεσία, και αποτελεί τον μιμητικό ισομορφισμό. Ο ισομορφισμός μπορεί να αποτελεί και πλεονεκτικό στοιχείο για τους οργανισμούς αφού η ομοιότητα μπορεί να διευκολύνει τις ενδοργανωτικές συναλλαγές, ευνοούν την εσωτερική τους λειτουργία και ενσωματώνουν μια σειρά αποδεκτούς άτυπους κανόνες. Οι συγκεκριμένοι θεσμικοί παράγοντες οι οποίοι αποτελούνται από άτυπους κανόνες αποτελούν τη βάση τη θεωρίας της θεσμικής αλλαγής. Η μίμηση, η μάθηση και ο πειραματισμός αποτελούν σκόπιμες ανθρώπινες ενέργειες που προκαλούν μια θεσμική αλλαγή. Οι μιμητικοί θεσμικοί παράγοντες αφορούν βέβαια τους οργανισμούς οι οποίοι μαζί με τις αγορές οριοθετούν τους κανόνες του παιχνιδιού (North 1990) στο οποίο οι κυβερνητικές δομές λειτουργούν. Το θεωρητικό μοντέλο της GyauandStinger (2011) δείχνει ότι ο ισομορφισμός αποτελεί μια διαδικασία που μπορεί να επηρεάσει το επίπεδο υιοθέτησης της καινοτομίας στην τουριστική βιομηχανία.

Στην Ελλάδα μιμητικούς θεσμικούς παράγοντες με την χρήση βέλτιστων πρακτικών αποτέλεσε η συμβολή των touroperators στην ανάπτυξη της τουριστικής προβολής της χώρας μας, στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου. Το αποτέλεσμα ήταν οι τουρίστες να επιλέγουν την χώρα μας με βάση την κυρίαρχη ομάδα κινήτρων του τουρισμού διακοπών και όχι με βάση τις ιδιαιτερότητες του προορισμού. Επίσης οι touroperators ανέπτυξαν επιχειρηματική δραστηριότητα, διασφάλισαν την μαζικοποίηση, αλλά ανάδειξαν την Ελλάδα έναν από τους σημαντικότερους μεσογειακούς προορισμούς από το 1970 και έπειτα. Η χρήση του τρόπου μεταφοράς με charters, αναδεικνύει τη στρατηγική θέση των touroperators για την διαμόρφωση υψηλού και αυξανόμενου ποσοστού ζήτησης του τουριστικού προϊόντος “Ελλάδα”.

4. Κανονιστικοί θεσμικοί παράγοντες

Οι κανονιστικοί θεσμικοί παράγοντες αποτελούνται από κανονιστικές πιέσεις που εκδηλώνονται μέσω δυαδικών οργανωτικών καναλιών δηλαδή μεταξύ των επιχειρήσεων και των προμηθευτών και των σχέσεων μεταξύ του πελάτη και της επιχείρησης και επιτρέπει τους οργανισμούς να μαθαίνουν για καινοτομίες καθώς και για τα οφέλη αλλά και τα κόστη που τα συνοδεύουν. Οι οργανισμοί που λειτουργούν σε συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο αντιλαμβάνονται ότι οι τυπικοί και άτυποι περιορισμοί επηρεάζουν έντονα τον τρόπο με τον οποίο οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις αναπτύσσουν τις στρατηγικές που τις ενσωματώνουν στο λειτουργικό τους πλαίσιο και σε επίπεδο βιομηχανίας.

Ένα μεγάλο μέρος αυτού του τύπου της πίεσης αποτελεί το αποτέλεσμα της αυξανόμενης επαγγελματοποίησης. Στην Ελλάδα όσον αφορά τον συγκεκριμένο θεσμικό παράγοντα σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι επαγγελματικοί φορείς και τα σωματεία όπου η συμβολή τους συνδέεται είτε με την συμμετοχή τους σε όργανα που σχεδιάζουν την τουριστική πολιτική, είτε με την δυνατότητα που έχουν σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο να λειτουργούν ως ομάδες πίεσης προς τους κρατικούς φορείς ο οποίοι είναι αρμόδιοι για την άσκηση της τουριστικής πολιτικής.

Οι ομάδες συμφερόντων βάσει βιβλιογραφικής ανασκόπησης σε ζητήματα τουριστικής πολιτικής στην Ελλάδα είχαν σημαντική συμβολή στην διαμόρφωση της τουριστικής πολιτικής και ιδιαίτερα σημαντική παρουσία σε συνέργειες των κυρίαρχων επιλογών του κράτους. Επίσης αναδεικνύει μια περισσότερο ισόρροπη συμβολή των αυτόνομων κριτικών και τοπικού χαρακτήρα ομάδων συμφερόντων στην διαμόρφωση της τουριστικής πολιτικής.

6.Ενδεικτική Βιβλιογραφία

1. Τσάρτας Α. Πάρις (2010) “Ελληνική Τουριστική Ανάπτυξη- Χαρακτηριστικά, διερευνήσεις προτάσεις” Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
2. ΣΕΤΕ (2010) “Η σημασία του Τουρισμού για την Ελληνική Οικονομία / Κοινωνία & Προτάσεις πολιτικής για την Τουριστική Ανάπτυξη” Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Εργαστήριο Τουριστικών Ερευνών και Μελετών.
3. Acemoglu D, Johnson S., Robinson J., (2005) “Institutions as a Fundamental cause of long - run growth” Handbook of Economic Growth, Volume 1A, Chapter 6 386-414
4. Aoki, Masahiko (2001) “Toward a Comparative Institutional Analysis” Cambridge: MIT Press, 2001.
5. Arielle John and Virgil Henry Storr (2011) “Which institutions matter? Separating the chaff from the wheat” *Journal of Institutions Economics* (2011), 7:4, 583-588
6. Aron Janine (2000) “Growth and Institutions: A Review of the Evidence” The World Bank Research Observer, vol. 15, no 1 pp. 99-135, The International Bank for Reconstruction and Development / THE WORLD BANK (February 2000)
7. Chang Ha-Joon (2010) “Institutions and economic development: theory, policy and history” *Journal of Institutional Economics* (2011) 7:(4), 473-498
8. Dequech D., (2006) “The new institutional economics and the theory of behavior under uncertainty” *Journal of Economics Behavior & Organization* Vol. 59 (2006) 109-131
9. Hodgson G.,(2006) “What are Institutions?” *Journal of Economics Issues* Vol XL No1
10. Kingston C, Caballero G (2008) “Comparing theories of institutional change” *Journal of Institutional Economics*, vol.5 issue 02, pp. 151-180 Econ Papers, 2009
11. Kloviene Lina (2012) “Institutional Factors as criteria for Business Environment Identification” *Economics and Management : 2012* 17(4)
12. Knack, S., & Keefer, P. (1995) “Institutions and economic performance: cross-country tests using alternative institutional measures. *Economics and Politics*, 7(3), 207–227
13. Knight, Jack (1992) “Institutions and Social Conflict” Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

14. Lavandoski J., Albino S., Vargas-Sanchez (2009) “Institutional Theory In Tourism Studies: Evidence and Future Directions”
15. Martin L. Lisa and Beth A. Simmons (1998) “Theories and Empirical Studies of International Institutions” *International Organization* 52 pp 729-757
16. Menard C., (1995). ‘Markets as institutions versus organizations as markets? Disentangling some fundamental concepts’. *Journal of Economic Behavior & Organization* Vol 28(1995) 161-182
17. Meraveliotakis, Giorgos, & Milonakis, Dimitris, (2010), “Surveying the Transaction Cost Foundations of New Institutional Economics: A Critical Inquiry”, *Journal of Economic Issues*, vol. XLIV, pp. 1049-1071
18. Ngoasong Z. Michael, Kimbu N. Albert (2015) “Informal microfinance institutions and development – led tourism entrepreneurship” *Journal of Tourism Management* (2016) 430-439
19. North C. Douglas (2006) “Θεσμοί, Θεσμική Αλλαγή και Οικονομική Επίδοση” Κέντρο Θεσμικών Μεταρρυθμίσεων, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
20. Rodrik Dani (2000) “Institutions for high-quality growth: What they are and how to acquire them” Working paper 7540, *National Bureau of Economic Research* (2000).
21. Shen X & Tsai K. S (2016) “Institutional Adaptability in China: Local Developmental Models Under Changing Economic Conditions” *World Developments* (2016)
22. Torres -Delgado A., Lopez Palomeque F (2012) “The growth and spread of the concept of sustainable tourism: The contribution of institutional initiatives to tourism policy” *Tourism Management Perspectives* 4 (2012) 1-10.
23. Vizaad Ali, Cullen Rowena, Toland Janet (2013), “*Information and Communications Technology in the Tourism Sector of the Maldives: an Institutional Perspective*” 46th Hawaii International Conference on System Sciences
24. Yasarata M., Altinay L., Burns P., & Okumus F (2010) “Politics and sustainable tourism development - Can they co-exist? Voices from North Cyprus” *Tourism Management* 31, 345-356